

Az örökbefogadás helyzete Magyarországon

kutatási beszámoló

Az örökbefogadó családok, örökbefogadás előtt állók helyzetének vizsgálata, speciális szükségleteik feltérképezése – a Családbarát Magyarország Központ kutatási eredményei

Az örökbefogadás helyzete Magyarországon

kutatási beszámoló

Az örökbefogadó családok, örökbefogadás előtt állók helyzetének vizsgálata, speciális szükségleteik feltérképezése – a Családbarát Magyarország Központ kutatási eredményei

2024

CSALÁDBARÁT MAGYARORSZÁG KÖZPONT

Tartalom

I. A kutatás háttere.....	1
1. A felmérés célja	1
2. Az örökbefogadás folyamata	1
2.1. Az örökbefogadás célja és joghatásai.....	1
2.2. Az örökbefogadás feltételei	3
2.3. Az alkalmassági vizsgálat és felkészítés	4
3. Az örökbefogadás előkészítése, engedélyezése és utánkövetése.....	8
3.1. A titkos örökbefogadás előkészítése, engedélyezése.....	8
3.2. A nyílt örökbefogadás	9
3.3. Utánkövetés	11
4. Adatok az örökbefogadásról	12
II. Az interjú és kérdőíves kutatás eredményei.....	14
1. A kutatás háttere és a válaszadók.....	14
1.1. A kutatás háttere.....	14
1.2. Örökbefogadók és örökbe fogadni szándékozók az interjú kutatásban	15
2. Az örökbefogadásban érintettek motivációi	19
2.1. A gyermektelenség.....	19
2.2. A gyermek, a családbővítés iránti vágy	20
2.3. A karitatív motiváció	21
2.4. Az örökbefogadók egyéb motivációi	21
2.5. A kérdőíves adatfelvétel eredményei	22
3. Az örökbefogadók elképzelései az örökbe fogadni kívánt gyermekről	23
3.1. A gyermek kora	23
3.2. Egészségi állapot	25
3.3. A gyermek származása	27
3.4. A titkos és a nyílt örökbefogadási formával kapcsolatos preferenciák	32
3.5. A hátrányos helyzetű gyermekek iránti elfogadás növekedésének lehetőségei	36
4. Az örökbefogadásra való felkészítéssel, engedélyeztetéssel és utánkövetéssel kapcsolatos vélemények	38
4.1. Az örökbefogadás folyamatának elindítása előtti és a várakozási időszak megélése	38
4.2. Az örökbefogadói tanfolyam	42
4.3. Az örökbe fogadó szülők tapasztalatai az örökbefogadás folyamatában	47
4.4. A nevelőszülőtől való örökbefogadás előnyei és nehézségei	51
4.5. Az utánkövetés.....	55
5. A felnőtt örökbefogadottak tapasztalatai	56
5.1. Az örökbefogadás körülményeiről	56
5.2. Élet az örökbefogadó családnál.....	58
5.3. Kapcsolat a vér szerinti családdal	60
6. A vér szerinti anyák tapasztalatai	61
6.1. Az örökbeadás előtti időszak, az örökbeadás oka	62
6.2. Tapasztalatok az örökbeadás folyamatáról	65
6.3. Örökbeadás után.....	67
7. Társadalmi megítélés.....	70
8. Javaslatok	76

I. A kutatás háttere

1. A felmérés célja

A Családbarát Magyarország Központ (továbbiakban: CSBM) megvalósításában 2022-ben egy átfogó kutatásra került sor a hazai örökbefogadásról. A kutatás keretében kvalitatív és kvantitatív adatgyűjtésre egyaránt sor került, jelen tanulmány ezek feldolgozásán, elemzésén alapul. Tanulmányunkban elsőként az örökbefogadás hazai rendszerét, jellemzőit tekintjük át, ezt követi a kutatás eredményeinek bemutatása.

Vizsgálatunk célja az volt, hogy az örökbefogadásokat elősegítő szakemberek és az érintett felek bevonásával feltérképezzük az örökbefogadás intézményrendszerének működését, az örökbefogadásokban érintettek véleményét, viszonyulását az általunk legfontosabbnak ítélt kérdésekhez Magyarországon. A kutatás fő kérdései: az örökbeadás és az örökbefogadás mennyire elfogadott vagy stigmatizáló Magyarországon; milyen az örökbefogadó családok viszonyulása az örökbe fogadni kívánt gyermekekhez, különös tekintettel a roma, krónikus betegséggel vagy fogyatékkal élő gyermekekre. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a családok többsége határozott preferenciákkal rendelkezik a gyermekek egészségügyi állapotára, származására és életkorára vonatkozóan, ezért fontosnak tartottuk megismerni a családok motivációit, hogy miért nyitottak a krónikus betegséggel vagy fogyatékkal élő, roma származású vagy idősebb gyermekek örökbefogadására is. A kutatás további célja volt annak vizsgálata, hogy a nevelőszülői rendszer miben segíti vagy nehezíti a nevelőszülőnél nevelkedő gyermekek örökbefogadását.

A kutatásban több célcsoporttal készültek interjúk 2022. február és június között, így az örökbefogadásban érintett szülőkkel, felnőtt örökbefogadottakkal, biológiai anyákkal és szakemberekkel. A tapasztalatokat egyéni, telefonon történő beszélgetések keretében mértük fel, interjúalanyaink számára anonimitást biztosítottunk.

Az interjúk tapasztalatai alapján állítottuk össze a kvantitatív kutatás kérdőívét, amellyel az örökbefogadó szülők véleményét mértük fel. Az ő elérésüket egyrészt az Országos Gyermekvédelmi Szakszolgálat (a továbbiakban: OGYSZ) Központja, az OGYSZ területi gyermekvédelmi szakszolgálatai (a továbbiakban: szakszolgálatok), valamint az örökbefogadásban érintett civil szervezetek segítségével igyekeztünk megoldani. Az említett szervezetek vezetőit, munkatársait telefonon és emailben is megkerestük, kérve őket, hogy a kérdőív elérhetőségét promotálják klienseik között, akár saját Facebook oldalukon keresztül is. A kérdőív linkje elérhető volt a www.csalad.hu oldalon is.

2. Az örökbefogadás folyamata

Ahhoz, hogy a szakemberekkel és érintettekkel készült interjúk tanulságai érthetők legyenek, ebben a fejezetben bemutatjuk az örökbefogadás folyamatát és főbb fogalmait. Az alábbi ismertető nem terjed ki a nemzetközi örökbefogadásra, valamint a házastárs és a rokon általi örökbefogadásra sem, mivel kutatásunk ezeket a változatokat nem érintette.

2.1. Az örökbefogadás célja és joghatásai

Az örökbefogadás célja, hogy az örökbefogadó, annak rokonai és az örökbe fogadott gyermek között rokoni kapcsolatot létesít az örökbefogadott gyermek családban történő nevelkedése

érdekében.¹ A Ptk. Kommentár megfogalmazza az örökbefogadás *gyermekvédelmi és családjogi vonatkozását*: „Az örökbefogadás céljának tehát két fő aspektusa van. Egyrészt, hogy – az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében lefektetett azon követelménynek is eleget téve, mely szerint a gyermeknek joga van arra, hogy szülei neveljék, azonban ennek hiányában a különleges helyettesítő védelem biztosításának is elérhetőnek kell lennie számára – a saját családjukban felnevelkedni nem tudó gyermekek számára lehetővé tegye a családban való nevelkedést. (...) Másrészt ezt az örökbefogadott gyermek és az örökbe fogadó szülő közötti családi közösségi köteleket hivatott a jog eszközeivel tovább erősíteni az a rendelkezés, amely a vérségi kapcsolattal azonos értékű köteleket keletkeztet az örökbefogadó és az örökbefogadott között, annak minden családjogi és öröklési jogi konzekvenciájával együtt.”²

Az örökbefogadással az örökbefogadott az örökbefogadó és annak rokonai tekintetében *az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép*.³ Ez azt jelenti, hogy az örökbefogadók valamennyi rokonának (egyenes- és oldalági) rokonává válik, és majdani leszármazói is. Az örökbefogadás folytán a leszármazáson alapuló rokonságból származó szülői felügyeleti és rokontartási jogok és kötelezettségek megszűnnek, kivéve, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe.⁴ Az örökbefogadás *tartási jogokat és kötelezettségeket keletkeztet*, melyek ugyanazok, mint vér szerinti gyermek esetében.

Fő szabályként *az örökbefogadók családi nevét viseli a gyermek*, kivételes esetben engedélyezheti a gyámhivatal korábbi családi nevének megtartását, ha az a gyermek érdekében áll. A gyermek utónevének megváltoztatását viszont csak kivételesen indokolt esetben engedélyezheti a gyámhivatal.⁵

Az örökbefogadott - az örökbefogadás fennállása alatt - az örökbefogadó szülő és annak rokonai után *az örökbefogadó szülő vér szerinti leszármazójaként örököl*.

Az örökbefogadó szülőket örökbefogadott gyermekük vonatkozásában megilletik a vér szerinti gyermek után járó szociális juttatások, valamint – 2020. január 1-től – 2 év feletti gyermek örökbefogadása esetében (legfeljebb a gyermek 18 éves koráig) az **örökbefogadói díj**, mely a feltételeit és összegét tekintve is megegyezik a gyermekgondozási díjjal, időtartama 168 nap. Az örökbefogadó szülő minden esetben – nem csak akkor, ha 6 hónapnál fiatalabb gyermeket fogad örökbe – jogosult **egyszeri anyasági támogatásra**. Azon örökbefogadó szülők számára, akik nem rendelkeznek az örökbefogadói díjhoz szükséges biztosítási idővel az **örökbefogadói GYES-t** vehetik igénybe legfeljebb 6 hónapos időtartamra.

Magyarországon – eltérően több európai országtól – az örökbefogadás felbontható. Erre a felek közös kérelme esetén a gyámhatóságnak van hatásköre, közös kérelem hiányában a bíróság dönt az örökbefogadás felbontásáról. Közös kérelemre történő gyámhatósági eljárás esetén az örökbefogadás csak a kiskorú érdekében bontható fel. A bíróság abban az esetben bontja fel az örökbefogadást, ha csak az egyik fél (az örökbefogadó vagy az örökbefogadott) kéri a felbontást, és a másik fél olyan magatartást tanúsított, amely miatt az örökbefogadás fenntartása a pert kezdeményező fél számára

¹ Ptk. 4:119.§ (1) bekezdés

² Ptk. Kommentár 486. oldal

³ Ptk. 4:132.§ (1) bekezdés

⁴ Ptk. 4:133.§ (1) bekezdés

⁵ Tájékoztató az örökbefogadásról 14. o. <https://ogysz.hu/orokbefogadas?download=6:tajekoztato-of>

elviselhetetlenné vált. Ha az örökbefogadott kiskorú, a bíróság az örökbefogadást az örökbefogadó kérelmére csak kivételesen indokolt esetben bonthatja fel.⁶

Örökbefogadás-nevelőszülőség

Fontos megkülönböztetni a gyermekről való gondoskodás két formáját, melyet a közgondolkodás gyakran összekever, vagy azonosnak tekint.

Az örökbefogadás örökre szóló elköteleződés a gyermek felnevelése mellett, ellenszolgáltatás nélkül, a gyermek teljes jogú családtaggá válik, az örökbefogadó motivációja pedig a szülővé válás, a saját gyermek utáni vágy.

A nevelőszülőség professzionális segítség, sajátos foglalkoztatási jogviszonyként elismert tevékenység, melynek keretében anyagi ellenszolgáltatás jár a nevelőszülőnek tevékenységéért, továbbá jogszabályban garantált mértékű juttatás a nevelt gyermek eltartása érdekében. A nevelőszülői ellátás átmeneti időre szóló, alternatív gondoskodás, kapcsolattartási kötelezettség van a vér szerinti családdal, a gyermek végleges sorsrendezése, így a hazagondozása, vagy az örökbefogadásának elősegítése az elérni kívánt cél, a nevelőszülői elkötelezettség ezt a célt segíti elő.⁷ A nevelőszülő mindig nevelőszülői hálózat keretében látja el a tevékenységét, így biztosított a számára egy támogató és egyben ellenőrző feladatot ellátó háttér.

2.2. Az örökbefogadás feltételei

A *gyermek* örökbefogadása akkor engedélyezhető, ha a gyermek örökbefogadható és érdekében áll az örökbe fogadás. A gyermek örökbefogadhatósága a vér szerinti szülő magatartásán, körülményein, vagy a szülő gyermeke örökbefogadásához való hozzájárulásán alapulhat.

A *vér szerinti szülő* dönthet úgy, hogy **hozzájárul gyermeke örökbefogadásához**. Ha a vér szerinti szülő általa ismert személy örökbefogadásához járul hozzá, akkor az örökbefogadás **nyílt**, ha általa ismeretlen személy örökbefogadásához járul hozzá, akkor az örökbefogadás **titkos**. Újszülött esetében tett hozzájáruló nyilatkozatot a szülő visszavonhatja gyermeke hathetes koráig abból a célból, hogy a gyermeket ő maga vagy hozzátartozója nevelje.

Örökbefogadhatóvá válik továbbá a gyermek akkor:

- ha a gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedő gyermekkel a szülő 8 hónapon át nem tart rendszeres kapcsolatot vagy 3 hónapon át semmilyen formában nem tart kapcsolatot, illetve életvitelén, körülményein nem változtat, emiatt a nevelésbe vétel nem szüntethető meg, a gyámhatóság a gyermeket **örökbefogadhatónak nyilvánítja**;
- **a bíróság megszünteti a szülők szülői felügyeleti jogát**;
- **meghaltak a gyermek szülei**, és nincs olyan hozzátartozó, aki vállalná a gyermekről való gondoskodást;
- ha a gyermek **ismeretlen szülőktől származik**;
- **a gyermek örökbefogadását a gyámhatóság vagy a bíróság felbontotta**.⁸

⁶ Ptk. 4:138-139. §

⁷ Az örökbefogadás módszertana 73. o. <https://ogysz.hu/orokbefogadas?download=39:modszertan>

⁸ Ptk. 4:125-127. §]

- a gyermeket közvetlenül a gyermek születését követően **egészségügyi intézményben hagyja és hat héten belül ő vagy a gyermek más hozzátartozója a gyermekért nem jelentkezik**⁹

Ezekben az esetekben az örökbefogadás titkos.

Örökbefogadó szülő lehet az a huszonötödik életévét betöltött cselekvőképes személy, aki a gyermeknél legalább tizenhat évvel, legfeljebb negyvenöt évvel idősebb, és személyisége, körülményei alapján alkalmas a gyermek örökbefogadására. 2021. március 1-től három év feletti gyermek örökbefogadása iránti kérelem benyújtása esetén az örökbefogadás a gyermek érdekében abban az esetben is engedélyezhető, ha az örökbe fogadó szülő és a gyermek között legfeljebb ötven év a korkülönbség. (Rokoni vagy házastársi örökbefogadás esetén a korkülönbségtől el kell tekinteni.) A fentiekben meghatározott életkornak és korkülönbségnek az egyik örökbefogadó szülő tekintetében kell fennállnia. Testvérek örökbefogadása esetén az idősebb gyermek életkorát kell alapul venni. Nem fogadhat örökbe az, aki a szülői felügyelet megszüntetését vagy a közügyektől való eltiltást kimondó jogerős bírósági ítélet hatálya alatt áll, és az, akinek gyermekét nevelésbe vették.¹⁰

Házaspárok és egyedül örökbe fogadni szándékozó személyek fogadhatnak örökbe, élettársak általi közös örökbefogadásra nincs lehetőség, csak a pár egyik tagja fogadhatja örökbe a gyermeket.

A gyámhatóság a gyermek érdekében elsősorban a házasságban élő örökbefogadók általi örökbefogadást engedélyezi, ugyanakkor az egyedül örökbe fogadni szándékozó személy általi örökbefogadás sem kizárt, amennyiben az a gyermek érdekében áll. 2021. március 1-től egyedül örökbe fogadni szándékozó alkalmassága csak kivételesen – törvényben meghatározott, különös méltánylást érdemlő esetben és kormányrendeletben meghatározott eljárás lefolytatásával, miniszteri jóváhagyás esetén – állapítható meg. A házaspár általi örökbefogadás elsődlegessége alapján először az egész ország területén keresnek örökbefogadó házaspárt a gyermek számára, és csak abban az esetben, ha nem találnak házaspárt sem vármegyei, sem országos szinten, akkor fogadhatja örökbe a gyermeket a gyermek vármegyéjében vagy más vármegyében élő egyedül örökbe fogadni szándékozó személy, feltéve, hogy az a gyermek érdekében áll.

Egyedül örökbefogadó személy által történt örökbefogadás fennállása esetén más személy nem fogadhatja örökbe a gyermeket, tehát kizárt, hogy az örökbefogadó élettársa örökbefogadóként felléphessen. Az örökbefogadás fennállása alatt utólagosan a gyermeket csak az örökbefogadó házastársa fogadhatja örökbe.

2.3. Az alkalmassági vizsgálat és felkészítés

Az örökbefogadói alkalmasság megállapítására irányuló folyamat elindítása: Az örökbe fogadni szándékozók az eljárást az Országos Gyermekvédelmi Szakszolgálat szokásos tartózkodási helyük szerinti Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatánál indíthatják el. A szakszolgálat örökbefogadási tanácsadója személyes beszélgetés során, és írásban is tájékoztatja az örökbe fogadni szándékozókat az örökbefogadás feltételeiről és folyamatáról, az örökbefogadási eljárás lépéseiről. Kérelmüket a tájékoztatást követően nyújthatják be.

⁹ Ptk. 4:127. §. 1) eb)

¹⁰ Ptk. 4:121. §

Az alkalmassági vizsgálat három részből áll: környezettanulmány az örökbe fogadni szándékozók lakóhelyén, pszichológiai vizsgálat és örökbefogadás előtti tanácsadás, háziorvosi/szakorvosi vélemény beszerzése.

Környezettanulmány: a szakszolgálat örökbefogadási tanácsadója az örökbe fogadni szándékozó személy lakóhelyének felkeresése során a helyszínen tájékozódik, hogy a lakókörnyezet, illetve a családi és lakáskörülmények alkalmasak-e gyermek örökbefogadására, lehetőség szerint az együtt élő családtagok véleményét is kikéri. Továbbá tájékozódik az örökbe fogadni szándékozók életkörülményeiről, jövedelmi helyzetéről, munkavégzéséről, munkaidő beosztásáról, családi és baráti kapcsolatrendszeréről, életmódjáról és szabadidős tevékenységéről.

Pszichológiai alkalmassági vizsgálat és tanácsadás: a szakszolgálat pszichológusa feltárja, hogy az örökbe fogadni szándékozók motivációja, életkora és személyisége, a gyermek nevelésével kapcsolatos elképzelése, a család élethelyzete előreláthatólag biztosítja-e az örökbefogadandó gyermek harmonikus fejlődését, felnevelését. Magában foglalja az örökbefogadó szülői szerepre való felkészítést. Kitér arra is, hogy az örökbe fogadni szándékozók pszichológiai szempontból alkalmasak lesznek-e a kérelmükben megjelölt gyermek/gyermekek örökbefogadására. A vizsgálat 1-4 alkalom lehet, amely egy standardizált teszt felvételét is magában foglalja. A klinikailag ép személyiség alapfeltétele az örökbefogadásra való alkalmasságnak.

A tanácsadás során elsősorban az örökbefogadó szülői szerep sajátosságaira hívja fel a pszichológus a figyelmet.

A szakszolgálat pszichológusa az alkalmassági vizsgálat során az örökbe fogadni szándékozó számára örökbefogadás előtti tanácsadást nyújt, melynek célja, hogy az örökbe fogadni szándékozó a pszichológussal együtt megalapozott véleményt alakítson ki arról, hogy a személyisége és családstruktúrája alapján alkalmas-e örökbefogadónak.¹¹ A tanácsadás célja az is, hogy az örökbe fogadni szándékozó megismerje azokat a nehézségeket, amelyekkel az örökbefogadás során várhatóan szembesülni fog és felmérje, hogy a családjában, környezetében feltehetően milyen konfliktusokat fog okozni a gyermek odakerülése, és hogy ezeket miként lehet kezelni, illetőleg probléma esetén kihez lehet fordulni.

Orvosi vélemények beszerzése: a szakszolgálat az örökbe fogadni szándékozó beleegyezésével háziorvosi, szükség esetén szakorvosi véleményt szerez be azzal kapcsolatban, hogy az örökbe fogadni szándékozó személy egészségi állapotát tekintve alkalmas-e gyermek felnevelésére, nem szenved-e a gyermek megfelelő ellátást akár időszakosan is korlátozó betegségben, vagy amely a gyermek fejlődését veszélyezteti.¹²

Az örökbefogadói tanfolyam: alapvető célja az örökbe fogadni szándékozók felkészítése az örökbefogadásra. *Tanfolyamszervező* lehet a területi gyermekvédelmi szakszolgálat vagy az a közhasznú szervezet, amelyet a gyermek- és ifjúságpolitikáért felelős miniszter pályázat útján hat évre kiválasztott.¹³ Az örökbefogadói tanfolyam 2003 és 2020 között kötelező volt és költségtérítéses. A tanfolyam időtartama 2017. december 31-ig 21 óra volt, 2018. január 1-je óta 40 órára emelkedett a

¹¹ 3/2022. KIM rendelet 1. § (1) bekezdés

¹² NMr. 145. §

¹³ 3/2022.(XII.28.) KIM rendelet 3. § (3) bekezdés

tanfolyam óraszámára. 2020 októberétől a tanfolyam az örökbe fogadni szándékozók számára ingyenes, viszont elvégzése nem feltétele az örökbefogadásra való alkalmasságnak.

A tanfolyam célja, hogy a résztvevők felkészüljenek az örökbefogadásra, információszerzéssel és saját élményű tapasztalatokon keresztül támpontokat kapjanak döntésükhöz, vállalják-e és milyen feltételek mellett az örökbefogadást, megismerjék annak jogi és társadalmi hátterét. Cél, hogy az örökbe fogadni szándékozók szembesüljenek azokkal a tipikus nehézségekkel, amelyek az örökbefogadási eljárás és az örökbefogadott gyermek nevelése során felmerülhetnek, sajátítsák el a konfliktusok kezelésének és az örökbefogadással együtt járó feszültségek, nevelési kihívások kezelésének módjait. Ezeken túl kiemelt célja még az örökbe fogadni szándékozók felkészítésének, hogy érzékenyebbekké, elfogadóbbakká váljanak nagyobb életkorú, különböző származású és egészségi állapotú gyermekek örökbefogadására.¹⁴

A szakszolgálat javaslata a gyámhivatalnak: a szakszolgálat az elkészített és beszerzett dokumentumok alapján megküldi javaslatát az illetékes gyámhivatalnak az örökbe fogadni szándékozó alkalmasságának vagy alkalmatlanságának megállapítására. Amennyiben a szakszolgálat az alkalmasság megállapítására tesz javaslatot, javaslatában ki kell térnie arra, hogy az örökbe fogadni szándékozók milyen életkorú, egészséges vagy egészségi problémával küzdő gyermek, egy gyermek vagy testvérek, valamint testvérek esetén hány gyermek örökbefogadására alkalmasak.¹⁵ A javaslat megküldése előtt az örökbe fogadni szándékozókat az örökbefogadási tanácsadó tájékoztatja a vizsgálati eredményről és a szakszolgálat javaslatáról. Az örökbe fogadni szándékozók írásban nyilatkoznak arról, hogy elfogadják, részben fogadják el, vagy nem fogadják el a javaslatot és kéri-e, hogy a szakszolgálat továbbítsa a javaslatot a Gyámhivatal felé.

Gyámhivatali eljárás: a gyámhivatal a szakszolgálat által megküldött dokumentumok, az örökbe fogadni szándékozók és a velük egy háztartásban élő nagykorú személyek meghallgatása, valamint szükség szerint környezettanulmány, az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzék gyermekek, illetve a gyámhatósági eljárásban érintett személyek személyiségvizsgálata szakterületén szakértői tevékenységet végző, pszichológus végzettségű szakértő véleménye és egyéb bizonyítékok alapján határozattal dönt az alkalmasságról, alkalmasság esetén az örökbefogadható gyermek/ek jellemzőiről. Az alkalmassági határozat annak véglegessé válásától számított 3 évig hatályos és legfeljebb 1 évvel meghosszabbítható. Ha eddig nem kerül sor az örökbefogadásra, akkor az örökbefogadás előtti eljárást az örökbe fogadni szándékozó kérelmére meg kell ismételni. A családok ügyintézésének egyszerűsítésével összefüggő egyes jogszabályok módosításáról szóló deregulációs csomag részeként 2023.06.01. napján kihirdetésre került a 2024.03.01-én hatályba lépő jogszabály módosítás, mely szerint az örökbefogadásra való alkalmasságot megállapító gyámhatósági határozat időbeli hatálya 3 évről 4 évre módosul, és az alkalmasság 1 évvel történő meghosszabbítása kivezetésre kerül. A módosult jogszabályi rendelkezéseket¹⁶ már a 2024. március 1-jén folyamatban lévő ügyekben is alkalmazni kell.

¹⁴ Egységes Képzési Program (EKP) az örökbefogadói tanfolyami képzéshez, Emberi Erőforrások Minisztériuma Népesedés- És Gyermekegyi Főosztály <https://2015-2019.kormany.hu/download/9/67/41000/Egys%C3%A9ges%20K%C3%A9pz%C3%A9si%20Program%20az%20C3%B6r%C3%B6kbefogad%C3%B3i%20tanfolyami%20k%C3%A9pz%C3%A9shez.zip#!DocumentBrowse>

¹⁵ 15/1998. (IV-30.) NM r. 145. § (9) bekezdés

¹⁶ 15/1998. (IV-30.) NM r. 145. § (9) bekezdés

Ha a szakszolgálat az örökbe fogadni szándékozó házaspár örökbefogadásra való alkalmasságának megállapítására tett javaslatot, amit az örökbe fogadni szándékozó házaspár elfogadott, akkor a gyámhivatal a szakszolgálat által megküldött dokumentumok, az örökbe fogadni szándékozó házaspár meghallgatása, valamint szükség szerint környezettanulmány és egyéb bizonyítékok alapján dönt.

Ha a szakszolgálat az örökbe fogadni szándékozó házaspár örökbefogadásra való alkalmatlanságának megállapítására tett javaslatot, a gyámhivatal a szakszolgálat által megküldött dokumentumok, az örökbe fogadni szándékozó házaspár meghallgatása, valamint szükség szerint környezettanulmány, az érintettek kérelmére elrendelt, az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzék gyermekek, illetve a gyámhatósági eljárásban érintett személyek személyiségvizsgálata szakterületén szakértői tevékenységet végző, pszichológus végzettségű szakértő véleménye, valamint egyéb bizonyítékok alapján dönt.

Ha a szakszolgálat a Ptk. 4:121. § (4) bekezdése alapján egyedül örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmasságának megállapítására tett javaslatot, és a gyámhivatal a szakszolgálat által megküldött dokumentumok, az örökbe fogadni szándékozó személy és a vele egy háztartásban élő nagykorú személyek meghallgatása, valamint szükség szerint környezettanulmány, az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzék gyermekek, illetve a gyámhatósági eljárásban érintett személyek személyiségvizsgálata szakterületén szakértői tevékenységet végző, pszichológus végzettségű szakértő véleménye és egyéb bizonyítékok alapján – a gyermekvédelmi szakszolgálat javaslatával egyetért, az iratokat a javaslatával együtt, a kijelölt gyámhivatal útján megküldi a gyermek- és ifjúságpolitikáért felelős miniszternek. Ha nem ért egyet alkalmatlanságot megállapító döntést hoz.

Az örökbe fogadni szándékozók dönthetnek arról, hogy csak a tartózkodási helyük szerinti szakszolgálat illetékességébe tartozó gyermek örökbefogadását vállalják, vagy hozzájárulnak ahhoz, hogy adataikat más vármegyében nevelkedő gyermek, gyermekek örökbefogadásához az országos örökbefogadást elősegítő szerv közvetítse. Az örökbe fogadni szándékozók megállapodás kötést követően döntésük szerint igénybe vehetik az örökbefogadások elősegítésében közreműködő közhasznú szervezetek szolgáltatásait is, ha újszülött gyermeket szeretnének örökbe fogadni nyílt örökbefogadási eljárás keretében.¹⁷

Kapcsolattartás az örökbe fogadni szándékozókkal: A várakozási idő alatt a szakszolgálat örökbefogadási tanácsadója legalább félévente felkeresi az örökbe fogadni szándékozókat és tájékoztatja őket kérelmük teljesülésének esélyeiről, valamint tájékozódik az örökbe fogadni szándékozók helyzetének alakulásáról. Amennyiben jogszabályváltozások történtek ez idő alatt, arról is tájékoztatást nyújt.¹⁸

¹⁷ Gyvt.,72/2014. (III. 13.) Korm.rendelet

¹⁸ Az örökbefogadás módszertana 60. o.

3. Az örökbefogadás előkészítése, engedélyezése és utánkövetése

3.1. A titkos örökbefogadás előkészítése, engedélyezése

Titkos örökbefogadást csak a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok (a továbbiakban: szakszolgálatok) segíthetnek elő.

Gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermek esetében a gyermek örökbefogadhatóvá válását követően, a gyermek szerint illetékes szakszolgálat készíti elő az örökbefogadást. A szakszolgálat örökbefogadási tanácsadója beszerzi a gyermek egészségi és személyiségállapotára, valamint a családi háttérére vonatkozó korábbi és jelenlegi szakvéleményeket és egyéb dokumentumokat. Ezt követően **illesztési értekezletet** hív össze, melyen a szakemberek (gyermekvédelmi gyám, nevelőszülő, nevelőszülői tanácsadó, nevelőszülői hálózat szakmai vezetője, gyermekotthon szakmai vezetője, gyermekotthoni nevelő, örökbefogadási tanácsadók, pszichológusok) közreműködésével eldöntik, hogy a gyermekről készült vélemények alapján, az alkalmassági határozattal bíró, örökbefogadásra váró házaspárok közül a jelentkezési sorrendet is figyelembe véve várhatóan melyik házaspár lesz **a gyermek számára legmegfelelőbb**. Az örökbefogadás folyamatában részt vevő szakemberek célja nyílt és titkos örökbefogadás esetében is **az örökbefogadhatóvá vált gyermeknek megfelelő szülőt találni, és nem az örökbe fogadni szándékozónak gyermeket**. A szakszolgálatok először a saját illetékességükbe tartozó örökbe fogadni szándékozók közül keresnek a gyermekek számára megfelelő örökbefogadó szülőket. Amennyiben itt nem találnak, úgy az országos örökbefogadást elősegítő szervtől – mely jelenleg a Kulturális és Innovációs Minisztérium Örökbefogadási és Nőpolitikai Főosztályán működik – kérnek segítséget. Ha az országos örökbefogadást elősegítő szerv közreműködésével sem vezet a gyermek örökbefogadása eredményre, ennek hivatalos megállapítása után kerülhet sor a gyermek nemzetközi örökbefogadásának előkészítésére. Külföldre akkor adható örökbe egy gyermek, ha gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedik, nevelésbe vették majd örökbe fogadhatóvá nyilvánították vagy örökbefogadhatóságát megállapították, és a hazai örökbefogadása érdekében tett intézkedések nem vezettek eredményre. A nemzetközi örökbefogadások közvetítése kizárólag a KIM Örökbefogadási és Nőpolitikai Főosztályán működő nemzetközi örökbefogadási ügyekért felelős Központi Hatóság feladata.

A szakszolgálat a gyermek számára kiválasztott örökbe fogadni szándékozó házaspárnak/egyedül örökbe fogadni szándékozónak *bemutatja a gyermeket*. A gyermek bemutatása két lépcsőben valósul meg: először a szakszolgálat hivatali helyiségében minden lényeges információt átadnak a szakemberek a gyermekről. Tájékoztatják egészségi és személyiségállapotáról, valamint a családi háttéréről rendelkezésre álló információkról, és megtekinthetik a gyermekről készült fényképeket. Amennyiben az örökbe fogadni szándékozók a tájékoztatás alapján úgy döntenek, hogy szeretnék megismerni a gyermeket, előre egyeztetett időpontban megtekinthetik őt – a gyermek ez alkalommal nem tudhatja, hogy mi a találkozás célja. Ezt követően döntenek el az örökbe fogadni szándékozók, hogy elindítják-e a gyermekkel való ismerkedés örökbefogadási célú folyamatát, a barátkozást.

A gyermekkel történő ismerkedés – a barátkozás indítása előtt a szakszolgálat örökbefogadási tanácsadója irányadó ütemtervet készít a barátkozásról a gyermeket gondozó intézmény és a gyermekvédelmi gyám bevonásával. Ezt követően az örökbe fogadni szándékozók a közösen megbeszélt időpontokban felkereshetik a gyermeket. A szakemberek meghatározzák a találkozások gyakoriságát és időtartamát, melyeket a gyermek életkorához és személyiségállapotához igazodóan,

elsősorban a gondozási helyen, a fokozatosság figyelembevételével szervez meg az örökbefogadási tanácsadó. A barátkozás általában néhány hétig tart. A személyes kapcsolatfelvételtől számított harminc napon belül a szakszolgálat a gyermekvédelmi gyám és a nevelőszülő, illetve a gyermeket gondozó személy bevonásával kialakítja véleményét a barátkozási idő végén, amennyiben az örökbe fogadni szándékozók és a gyermek között megfelelő kapcsolat alakult ki. A szakszolgálat javaslatára, az örökbe fogadni szándékozók és a gyermekvédelmi gyám egyező kérelmére indul az örökbefogadás engedélyezése iránti gyámhatósági eljárás.

Az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás lefolytatására általános szabály szerint a gyermek lakóhelye szerinti kijelölt gyámhivatal illetékes.

A kijelölt gyámhivatal az örökbe fogadni szándékozók meghallgatása és számos dokumentum beszerzését követően dönt a gyermek kötelező gondozásra történő kihelyezéséről, ami legalább egy hónap. A kötelező gondozási idő alatt a gyermek az örökbe fogadni szándékozók családjában nevelkedik, tartásáról az örökbe fogadni szándékozók kötelesek gondoskodni. A gyermek beilleszkedését a szakszolgálat figyelemmel kíséri és segíti, és a gondozási idő letelte után véleményét megküldi a gyámhivatalnak. A gondozási idő letelte után a gyámhivatal meghallgatja az örökbe fogadni szándékozókat arra vonatkozóan, hogy fenntartják-e örökbefogadási kérelmüket. A gondozási idő eredményes letelte után engedélyezi a gyámhivatal az örökbefogadást.

A gyermekvédelmi szakellátásba nem beutalt gyermekek titkos örökbefogadása esetében az előkészítés szempontjából eltérő az eljárás, tekintettel arra, hogy ebben az esetben olyan újszülött gyermekek örökbefogadásáról van szó, akiknek szülei úgy járultak hozzá a gyermek örökbefogadásához, hogy az örökbefogadók személyét és személyes adatait nem ismerik (évente 70-110 gyermek esetében), valamint idetartoznak az inkubátorban elhelyezett, ismeretlen szülőktől származó gyermekek (évente 2-8 gyermek). A gyermek hathetes koráig a szülők – a gyermeknek a szülő vagy a gyermek más hozzátartozója által történő nevelése érdekében – visszavonhatják hozzájáruló nyilatkozatukat, illetve az inkubátorba helyezett gyermek szülője is jelentkezhet gyermekéért. A gyermek örökbefogadását a szakszolgálatok készítik elő, a szülők örökbefogadáshoz hozzájárulását – vagy inkubátorba helyezését – követően a nyilvántartásukba felvett, a jelentkezési sorrend szerint soron következő örökbe fogadni szándékozó házaspárok megkeresésével. Ezt követően a kijelölt gyámhivatal néhány napon belül elhelyezi a gyermeket a leendő örökbefogadó családba. Az örökbe fogadni szándékozók vállalják azt a kockázatot, hogy a vér szerinti szülők visszavonhatják örökbefogadáshoz tett hozzájáruló nyilatkozatukat a gyermek hathetes koráig, ami – érvényes visszavonás esetén - szükségessé teszi a gyermek kiadását gondozásukból a gyámhatóság határozatában meghatározottak szerint, az abban megjelölt személy (szülő vagy gyám) számára.¹⁹

3.2. A nyílt örökbefogadás

Nyílt örökbefogadás esetén 2014 márciusa óta kötelező az örökbefogadás közvetítése, melyet a nyílt örökbefogadásokban közreműködő működési engedéllyel rendelkező közhasznú szervezetek, vagy a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok végeznek.²⁰ A válsághelyzetben lévő várandós anya/szülő számára a kapcsolatfelvételt követően az örökbefogadásban közreműködő közhasznú szervezet és/vagy a szakszolgálat krízistanácsadást nyújtanak. A közreműködő szervezetek elsősorban abban segítik a válsághelyzetben lévő várandós anyát/szülőt, hogy gyermeke nevelését vállalni tudja

¹⁹ Tájékoztató az örökbefogadásról <https://ogysz.hu/orokbefogadas?download=6:tajekoztato-of>

²⁰ Ptk. 4:125. § (4) bekezdés

saját családjában, a lehetséges támogatásokról tájékoztatják, illetve erre irányuló igény esetén megszervezik családok átmeneti otthonában történő elhelyezését. Amennyiben a válsághelyzetben lévő várandós anya/szülő gyermeke nyílt örökbefogadása mellett dönt, a közreműködő szervezet a nyilvántartásában lévő, vele megállapodást kötött örökbe fogadni szándékozók közül - a nyilvántartási sorrend figyelembevételével - a gyermek számára alkalmas örökbefogadó szülőt javasol a vér szerinti szülő számára, majd előkészíti a várandós anya/szülő(k) és az örökbe fogadni szándékozók találkozását.

Az örökbefogadási eljárás az örökbe fogadni szándékozók és a gyermek törvényes képviselője (aki legtöbbször a gyermek szülője) kérelmére indul. A gyermek szülőjének hozzájárulása minden esetben szükséges, ha teljesen cselekvőképtelen, akkor a törvényes képviselőjének a hozzájárulása szükséges. A hozzájárulást csak a gyermek megszületését követően teheti meg a szülő, úgy, hogy a feleket együtt, tárgyalás keretében hallgatja meg a gyámhivatal. A gyermek örökbefogadó családba helyezése ebben az esetben is a kijelölt gyámhivatalhoz történő kérelem benyújtását követően néhány napon belül megtörténik, ahogy a gyermek kiadható a kórházból. A gyermek beilleszkedését minden esetben az örökbe fogadni szándékozók lakóhelye szerinti szakszolgálat kíséri figyelemmel. A vér szerinti szülő ebben az esetben is a gyermek hathetes koráig visszavonhatja hozzájáruló nyilatkozatát, amennyiben ő maga, vagy hozzátartozója kívánja nevelni a gyermeket.

Magyarországon kilenc nyílt örökbefogadások előkészítésében közreműködő közhasznú szervezet rendelkezik működési engedéllyel:

- Alfa Magzat-, Csecsemő-, Gyermekek- és Családvédelmi Szövetség
- Bölcső Alapítvány
- Együtt az Életért Közhasznú Egyesület
- Fészek az Örökbefogadókért és Örökbefogadottakért Alapítvány
- Gólyahír Egyesület
- Várva Várt Alapítvány
- Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány
- Kézzenfogva Alapítvány
- Down Alapítvány²¹ [OGYSZ tájékoztató]

²¹ Tájékoztató az örökbefogadásról 13. o.- <https://ogysz.hu/orokbefogadas?download=6:tajekoztato-of>

3.3. Utánkövetés

Az utánkövetés célja a gyermek örökbefogadó családjába és új környezetébe történő beilleszkedésének figyelemmel kísérése, és nevelésének személyes tanácsadással történő segítése, támogatása. Az örökbefogadást követően fél éven belül, ezt követően másfél éven belül kötelező az utánkövetés. Ezt követően még három és fél évig lehet önkéntes utánkövetést kérni, ám jellemzően az örökbefogadás folyamatában részt vevő szakemberek ez után is készek támogatni az örökbe fogadó szülőket. Utánkövetést végeznek a szakszolgálatok és erre engedéllyel rendelkező közhasznú szervezetek (Ágacska Alapítvány az Örökbefogadásért és a Családokért; Fészek az Örökbefogadókért és Örökbefogadottakért Alapítvány; Gólyahír Egyesület). Az örökbefogadók az engedélyezési eljárás során nyilatkoznak arról, mely szervezettel kívánnak együttműködni az utánkövetés során, és a kijelölt gyámhivatal dönt az utánkövetést végző szervezetről.

Az örökbefogadás rendszere

Az örökbefogadás előkészítését végző szervezetek:

- a 20 vármegyei/fővárosi területi gyermekvédelmi szakszolgálat
- az országos örökbefogadást elősegítő szerv
- a nemzetközi örökbefogadásokért felelős központi hatóság
- a nyílt örökbefogadásokat elősegítő közhasznú szervezetek (9)

Az örökbefogadást engedélyező szerv:

- a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és vármegyei kormányhivatal (örökbefogadási ügyben kijelölt gyámhivatal)²²

Az örökbefogadás utánkövetését végző szervek:

- a 20 vármegyei/fővárosi területi gyermekvédelmi szakszolgálat
- az örökbefogadás utánkövetést végző közhasznú szervezetek (3)

²² a gyermekvédelmi és gyámügyi feladat- és hatáskörök ellátásáról, valamint a gyámhatóság szervezetéről és illetékességéről 331/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet 7. § (2) bekezdés c) pont

4. Adatok az örökbefogadásról

Az örökbefogadások száma az elmúlt években jelentősen emelkedett. Az ezres nagyságrendet az elmúlt húsz évben 2017., 2018., 2019. és 2022. évben érte el vagy haladta meg az örökbefogadások száma. A 2022. évi adat jelentős, 26 % növekedést mutat az előző év adataihoz képest. *A növekedés oka elsősorban a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek örökbefogadásának növekedése volt:* míg 2013-ig 300-400 közötti számú nevelésbe vett gyermeket fogadtak örökbe, 2017 és 2021 között ez a szám elérte a 600-700-as nagyságrendet, 2022-ben pedig már 853 nevelésbe vett gyermek örökbefogadását segítették elő a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok.

A KSH adatai szerint 2010. és 2019. között *megduplázódott az alkalmas örökbe fogadni szándékozók száma* (2010. december 31-én 1497, 2019. december 31-én 3186 házaspárt vagy egyedül örökbe fogadni szándékozót tartottak nyilván a szakszolgálatok).

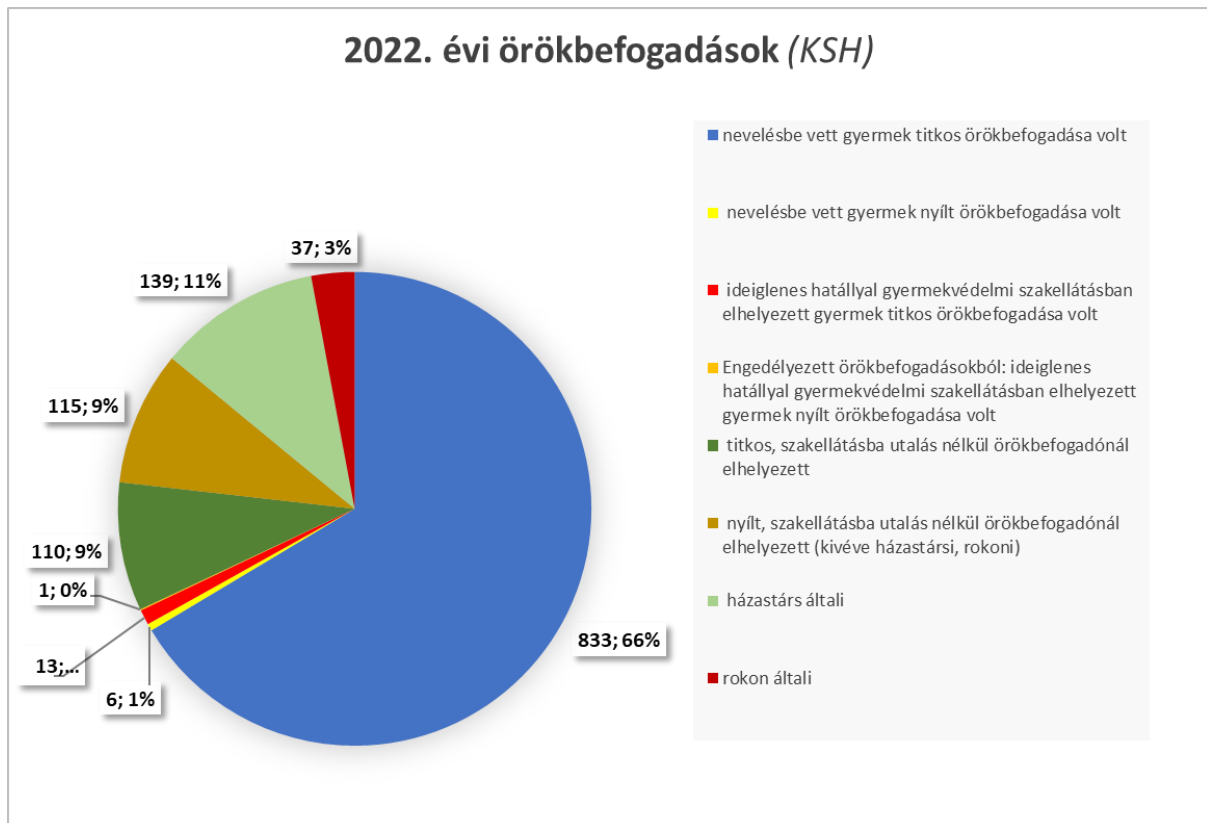
Örökbefogadások, örökbefogadható gyermekek és örökbefogadók²³

ÉV	Engedélyezett örökbefogadás összesen	Ebből: 12 hónapos kiskorút érintő	Ebből: nevelésbe vett	Ebből: szülői hozzájáruló nyilatkozat alapján	Felbontott örökbe-fogadás	Nyilvántartott örökbe fogadható gyermek, december 31.	Ebből: fogyatékos vagy tartós beteg	Ebből: 3 év alatti	Ebből: 10 év feletti	Nyilvántartott örökbefogadásra alkalmas személy, december 31.
2000	949
2001	870
2002	847
2003	769
2004	750	..	319	331	17	2 161	614	166	1 349	1 184
2005	773	..	363	294	19	2 036	691	156	1 192	1 469
2006	738	..	372	290	19	2 191	782	139	1 423	1 656
2007	723	..	378	261	9	2 003	649	113	1 307	1 708
2008	739	..	362	281	16	1 963	587	86	1 414	1 502
2009	753	..	373	300	25	2 088	634	150	1 516	1 500
2010	735	..	369	291	12	2 065	702	135	1 267	1 497
2011	808	..	394	311	13	2 098	767	140	1 454	1 627
2012	793	..	372	307	20	2 213	773	144	1 523	1 627
2013	726	276	322	322	6	2 291	714	172	1 570	1 924
2014	784	229	467	317	9	2 137	700	184	1 371	1 934
2015	829	269	476	353	16	1 893	649	190	1 215	2 207
2016	896	179	580	316	11	1 937	627	232	1 089	2 400
2017	1 025	236	654	371	10	1 972	613	283	1 078	2 753
2018	1 000	228	659	341	12	1 890	570	275	999	2 855
2019	1 052	232	682	370	14	1 899	538	345	943	3 186
2020	917	183	618	299	11	1 778	489	320	852	3 113
2021	995	213	645	350	11	1 693	468	356	729	3 046
2022	1 254	286	853	401	8	1 741	441	410	625	3 016
2023	1 229	262	837	392	25	1 998	456	553	650	2 733

²³ forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0014.html

2022-ben az örökbefogadások 68 %-át a gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedő nevelésbe vett gyermekek örökbefogadása tette ki. 18 %-a az örökbefogadásoknak a gyermekvédelmi szakellátásba nem beutalt – főként újszülött – gyermekeket érintő titkos (110 gyermek) és nyílt (115 gyermek) örökbefogadás volt. A legkisebb arányú (14 %) a családon belüli – házastárs általi és rokon – örökbefogadások száma volt.

II. Az interjú és kérdőíves kutatás eredményei

1. A kutatás háttere és a válaszadók

1.1. A kutatás háttere

A kutatás adatfelvételi szakaszát workshop előzte meg 2021 októberében, melynek keretében a gyermekvédelem és civil szervezetek örökbefogadásban érintett szakemberei véleményezhették a kutatási tervet és a mérőeszközöket (interjú vezérfonalakat és kérdőívet). Ezt követően 2022. február és március között 17 örökbefogadásban érintett szakemberrel készült interjú. A szakemberek egy része civil szervezetek, másik része a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok munkatársa volt.

Az örökbefogadásban érintettekkel 2022. március-június között vettünk fel félig strukturált interjúkat (N=57). Esetükben öt célcsoportot különböztettünk meg (ld. táblázat a fejezet végén): örökbe fogadni szándékozó szülők, örökbefogadó szülők, ezen belül származási kikötést tevő szülők és származási kikötéssel nem élő szülők, felnőtt örökbe fogadottak, vér szerinti anyák és végül olyan szülők, akik az örökbefogadás folyamatának rossz tapasztalatait osztották meg.

A kutatás részeként valósult meg egy kvantitatív kutatás, melyet online kérdőíves adatgyűjtés segítségével tudtunk megvalósítani.²⁴ A kérdőívben olyan családok, szülők véleményét gyűjtöttük, akik örökbefogadó szülők. Az ő elérésüket hólabda-módszerrel egyrészt az OGYSZ Központja, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, valamint az örökbefogadásban érintett civil szervezetek segítségével igyekeztünk megoldani. Az említett szervezetek vezetőit, munkatársait telefonon és emailben is megkerestük, kérve őket, hogy a kérdőív elérhetőségét promotálják klienseik között, akár saját Facebook oldalukon keresztül is. A kérdőív linkje elérhető volt a www.csalad.hu oldalon is. Válaszadóinkat jellemzően a civil szervezeteken keresztül tudtuk elérni. Ugyan az OGYSZ és a szakszolgálatok munkatársai is megkapták és tovább is küldték a kérdőív linkjét (és a kapcsolódó felhívást), de rajtuk keresztül kevesebben töltötték ki a kérdőívet.

A kutatás adatfelvételi körülményei azt nem tették lehetővé, hogy országosan reprezentatív mintavételben gondolkodhassunk. Az általunk gyűjtött adatok néhány kritérium alapján reprezentatívnak tekinthetőek (szülők iskolai végzettsége, szocio-ökonómiai státusza), ugyanakkor területileg, illetve az örökbefogadás típusát tekintve (nyílt-titkos) nem. A minta számossága alapszintű elemzéseket tesz lehetővé.

Évente nagyságrendileg 1000 örökbefogadás történik, válaszadóink többsége az elmúlt 5-6 évben vált örökbefogadóvá. Mindez azt jelenti, hogy kutatásunk 2,5-3%-os mintavételt fed le.

²⁴ A kérdőív többkörös fejlesztése és javítása június 10-én fejeződött be, a kérdőív 2022. június 13-án lett elérhető az online-kerdoiv.hu oldalon keresztül. A kérdőív kitöltésére két hullámban volt lehetőség: 2022 június-július, valamint október során. Összesen 158 család/háztartás, 218 gyerek adatait sikerült összegyűjtenünk, közülük 202 örökbefogadott.

Az interjúkutatásban megkérdezettek csoportjai

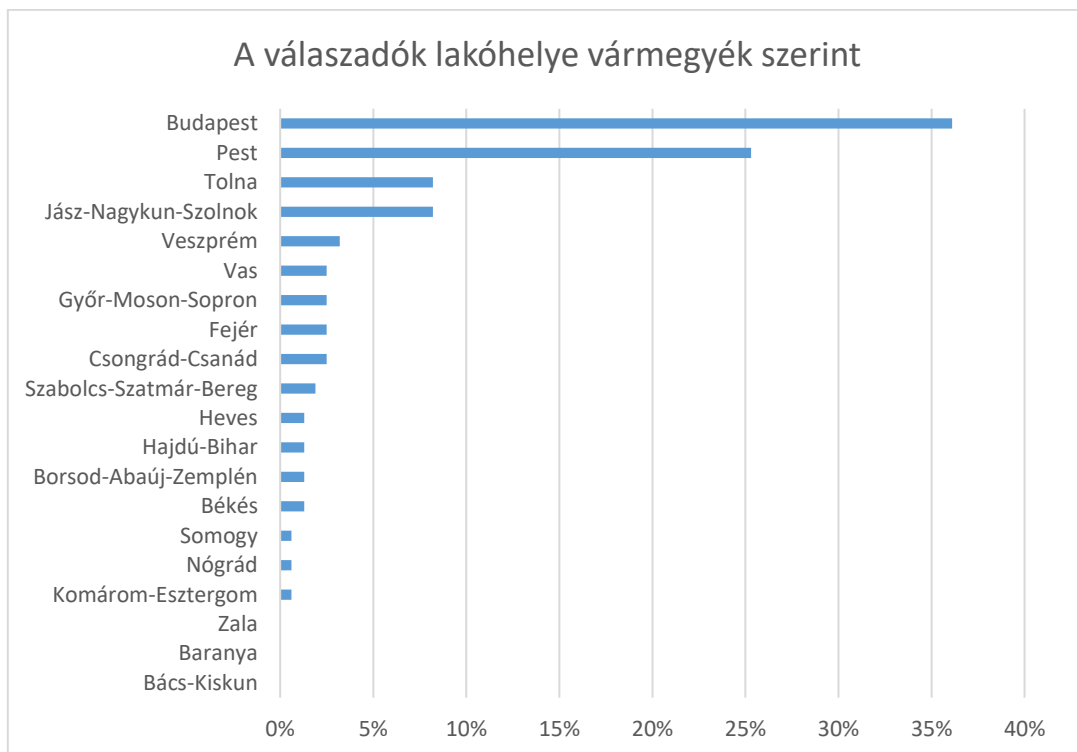
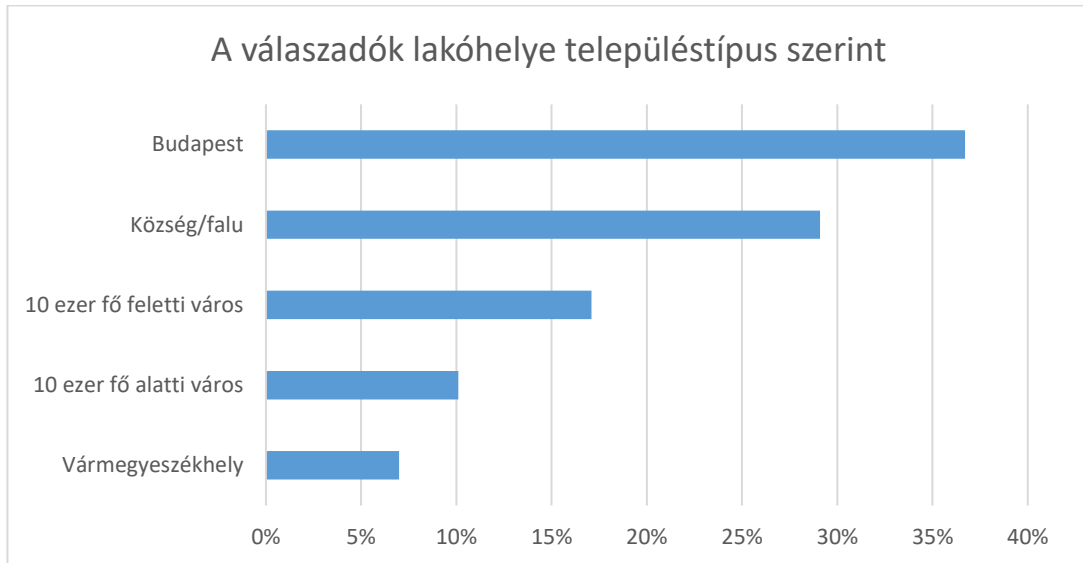
Célcsoport megnevezése	Esetszám/elemszám
Szakértői interjú összesen	17
Szakszolgálat	9
Civil szervezetek	8
Interjú Örökbe fogadásban érintett szülővel összesen	39
Örökbe fogadni szándékozó szülők	17
Örökbe fogadó szülők	22
Interjú felnőtt örökbefogadottakkal	7
Interjú vér szerinti anyákkal	6
Interjú rossz tapasztalattal rendelkező szülővel	5
Kérdőív örökbefogadó családokkal (szülővel)	158

1.2. Örökbefogadók és örökbe fogadni szándékozók az interjúkutatásban

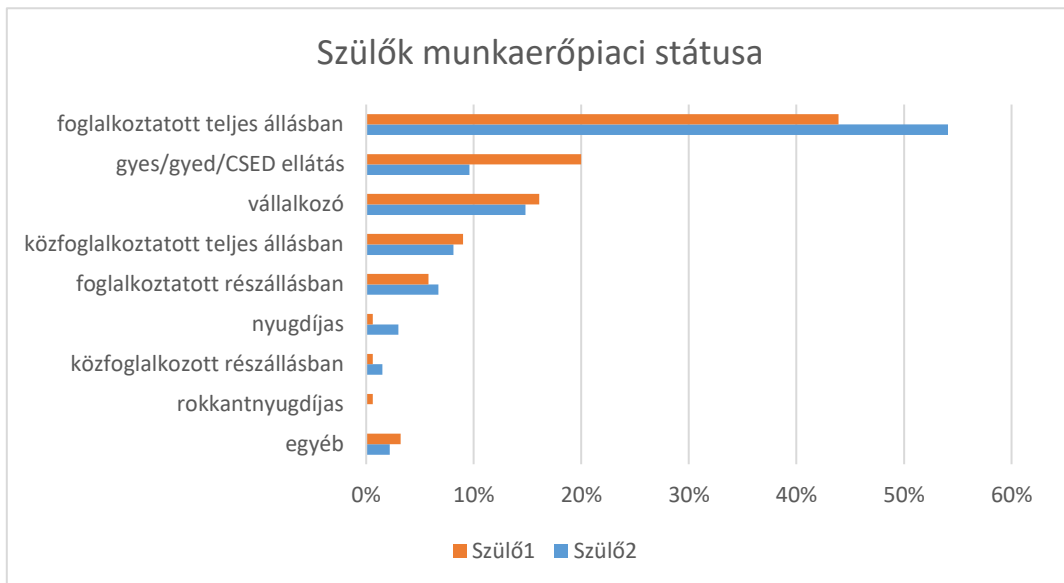
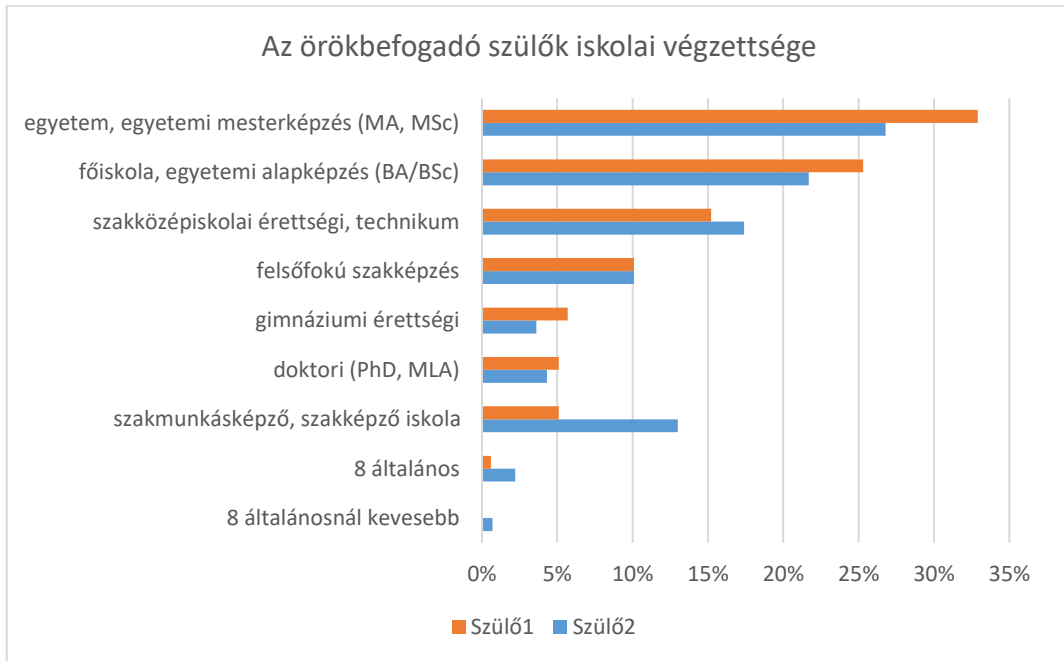
A kvalitatív kutatás keretében összesen 39 örökbefogadásban érintett szülővel készült interjú, ezen belül 17 örökbe fogadni szándékozó szülővel (akik már rendelkeznek alkalmassági határozattal) és 22 örökbefogadó szülővel. Az örökbe fogadni szándékozók nagy része a 34-45 éves korosztályhoz tartozott (10 eset), a legfiatalabb beszélgetőtárs 28 éves volt, a legidősebb 47. Az örökbe fogadó szülők nagy része (17 eset) a 42-52 éves korcsoportba tartozott, egy kisebb korcsoportot alkotott 5 eset, a 30-39 éves korosztályba. Interjúalanyaink nagy többsége házastársával vett részt az örökbefogadás folyamatában, egy egyedülálló örökbe fogadni szándékozóval készült interjú. Nem tekintetében dominánsnak tekinthető a nők aránya; harminchárman adtak interjút örökbefogadásban érintett anyaként, hatan apaként. A várakozó örökbe fogadni szándékozók többségére jellemző, hogy az interjúkészítés idején nem volt gyermeke. Négy esetben fordult elő, hogy a pár egyik tagjának az előző házasságából volt vér szerinti gyermeke, egy esetben a párnak az örökbefogadási folyamat időszaka alatt született vér szerinti gyermeke, valamint egy párnak van már örökbefogadott gyermeke és jelenleg testvér örökbefogadására várakoznak. Az örökbefogadó családok között 13 családban egy, 8 családban két örökbefogadott gyermeket nevelnek a szülők. Érdemes megjegyezni, hogy több család képviselője is úgy nyilatkozott: további gyermekek örökbefogadására nyitottak. Az örökbefogadások döntő többsége titkos örökbefogadás volt. Mintánkban hasonló létszámban szerepeltek azok, akik a gyermek etnikai háttere kapcsán kikötéssel éltek (11 fő), illetve akik nyitottak voltak roma háttérű gyermekek örökbefogadására (11 fő). Ez utóbbi csoportban valamivel régebben (átlagosan 4,4 éve), ez előbbi csoportnál valamivel korábban (átlagosan 3,2 éve) került sor az örökbefogadásokra. Ennek megfelelően a családokban nevelt gyermekek életkora is eltér; ez előbbi csoport esetében 4,2, ez utóbbi csoport esetében 5,6 a gyermekek átlagéletkora. Településtípus és régió tekintetében beszélgetőpartnereink eltérő helyek lakosai, mindegyikük megfelelőnek vagy átlag fölöttinek értékelte saját életkörülményeit.

Kvantitatív kutatásunk válaszadóinak többsége budapesti, illetve Pest vármegyei lakos. Ez a két terület országosan felülreprezentált az örökbefogadásra jelentkezők tekintetében is.

A felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők aránya is kimagaslóan magas (50% felett mindkét szülő esetében); jellemzően foglalkoztatottak, vállalkozók.

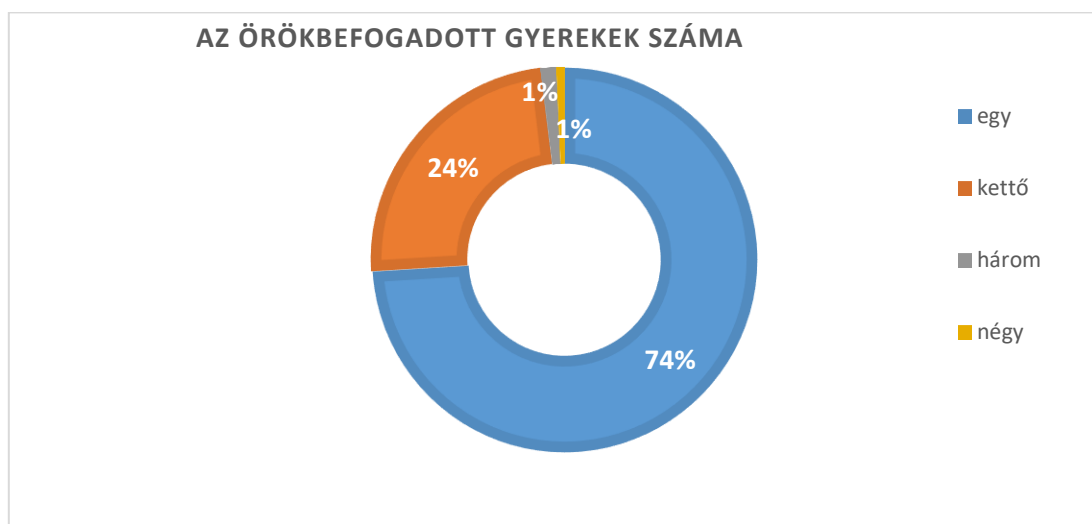
Válaszadóink alapvetően 3 fős nukleáris családokban élnek, (átlagos családnagyság 3,3 fő), közel 50% három fős, 31% négy fős háztartásokban. A családok mindössze 7%-ában nevelnek a szülők vér szerinti és örökbefogadott gyermeket is.

A gyermek családon belüli helyzete	Említések száma	%
Nem örökbefogadott	15	6,9
Örökbefogadott	203	93,1
Total	218	100

A gyermek családon belüli helyzete - nem örökbefogadott	Említések száma	%
Mindkét szülő vérszerinti gyermeke	14	93,3
Egyik szülő vér szerinti gyermeke	1	6,7
Total	15	100

A vizsgált esetekben az örökbefogadott gyermekek 87%-át házaspár, 9%-át egyedül örökbefogadó szülő fogadta örökbe, mintánkban kevés nevelőszülő általi örökbefogadás szerepel (2,5%)²⁵. Ez eltér az országos átlagtól, mely szerint 2022-ben a gyermekek 98%-át fogadták örökbe házaspárok és csak a fennmaradó 2% esetében valósult meg egyedül örökbefogadó szülők általi örökbefogadás. Mint az a háztartásnagyságból következik is, a vizsgált családok 74%-a egy, további 24%-a kettő gyermeket fogadott örökbe, ennél nagyobb számú, azaz három vagy négy örökbefogadott gyermekről mindössze 2%-nyian nyilatkoztak.

Gyermek családon belüli helyzete - örökbefogadott	Említések száma	%
Házaspár által örökbefogadott gyermek	177	87,2
Egyedül élő személy által örökbefogadott gyermek	19	9,4
Nevelőszülők által örökbefogadott gyermek	5	2,5
Egyéb jogcím	2	1
Total	203	100

²⁵ A nevelőszülői örökbefogadás esetében a kérdőív nem tért ki arra, hogy az örökbefogadás egyedülállóként vagy házastársi kapcsolatban történt-e.

2. Az örökbefogadásban érintettek motivációi

Ebben a fejezetben arról számolunk be, hogy interjú partnereink milyen motivációval döntöttek úgy, hogy örökbefogadás útján vállalnak gyermeket. A szakértői interjúk során körvonalázódott, hogy az esetek többségében az örökbefogadásra jelentkezők azért fogadnának örökbe, mert valamilyen ok miatt nem lehetett vér szerinti gyermekük. Emellett ritkábban fordul elő az örökbefogadható gyermek megsegítésének a vágya, az úgynevezett „karitatív motiváció”. A várakozó örökbe fogadni szándékozókkal készített interjúkban is ez a két motiváció figyelhető meg.

2.1. A gyermektelenség

Az örökbe fogadni szándékozók és az örökbefogadó szülők esetei hasonlóak voltak abban, hogy az örökbefogadást megelőző időszakot pszichés és lelki nehézségek, traumák és párkapcsolati válságok jellemezték. A vér szerinti gyermek fogantatása és születése kapcsán sikertelenséget, csalódottságot és reménytelenséget élt meg a kutatásunk keretében felkeresett szülők többsége. Interjúalanyaink így emlékeztek vissza erre az időszakra:

„Elég komoly önértékelési problémáim lettek. Nem éreztem eléggé nőnek magam, nem éreztem eléggé jónak magam a kapcsolatban. Félttem attól, hogy a férjem emiatt elválik tőlem vagy nem is hogy elválik, hogy így a kapcsolatunk dinamikája megváltozik, sőt hogy véget vethet ennek. [...] Aztán nálunk volt is egy kapcsolati válságunk egyébként pont amiatt, hogy lelkileg ezt az akadályt én magamban láttam. Nyilván mind a kettőnkre hat, a férjemnek is nehéz volt ez az időszak. Én ilyen zombi lettem, egy ilyen tetszhalott.”

Az örökbefogadást megelőző életút következő állomása az orvosi megoldások keresése volt. Volt, akinél sikerült azonosítani, de volt, akinél egyértelműen nem lehetett megállapítani a meddőség okát. A legtöbben ezen a ponton úgy döntöttek, hogy vér szerinti gyermekük megszületése érdekében mesterséges megtermékenyítési eljárásban vesznek részt. Ezek a kísérletek azonban sikertelenek voltak, ráadásul további komoly lelki megterhelést okoztak az abban résztvevőknek. Az egyik interjúalanyunk úgy emlékezett vissza, hogy *„három inszemináció és hat lombik után azt mondtuk, hogy na, itt volt elég. Mert sem anyagilag, sem testileg, de leginkább lelkileg nem lehet ezt ép ésszel feldolgozni, hogy mindig ugyanaz az eredmény, hogy nem sikerült”*.

A meddőség miatt egyébként is lelki terheket megelő interjúalanyaink a mesterséges megtermékenyítési eljárások során tovább traumatizálódtak. A beszámolók általában *„embertelen”* és *„gépesített”* folyamatokról számoltak be, ahol *„szinte kérdéseket se lehetett föltenni”*. Ezek az előzmények vezettek oda, hogy az érintettek végül az örökbefogadás mellett döntöttek.

Itt érdemes megemlíteni, hogy interjúalanyaink egy része már a lombik programokban való részvétel közben jelentkezett örökbefogadásra. A jelentkezés elsődleges oka az volt, hogy tudomásuk volt az örökbefogadás keretében valószínűsíthető hosszú várakozási időről. Ahogy azt valaki megfogalmazta:

„Azt láttuk, hogy az orvosoknál csak megy az idő sokszor eredménytelenül. Azt viszont hallottuk, hogy az örökbefogadásnál is hosszú a lista és az is nagyon lassan halad és, hogy több évre kell számolni. Ezért amikor mi elkezdtük a lombik programokat, akkor mi már lefutottuk az örökbefogadásra alkalmassá nyilvánítást, hogy örökbefogadó szülőkké válhassunk.”

Mások – követve a szakemberek javaslatát – először felhagytak a lombik programmal való próbálkozással és csak ezt követően jelezték örökbefogadási szándékukat a területileg illetékes

gyermekvédelmi szakszolgálatnál. Találkoztunk olyan esettel, melyben a szülőnek a pszichológusi alkalmassági vizsgálat során javasolták, hogy korábbi veszteségei feldolgozása érdekében még az örökbefogadás elindítása előtt vegyen részt terápiában.

Végül érdemes megemlíteni, hogy interjúalanyaink között voltak olyanok is, akiknek ugyan vér szerinti gyermeke nem született, azonban mesterséges megtermékenyítési eljárásban nem szerettek volna részt venni. Illetve beszéltünk olyanokkal is, akiknek meglévő egészségügyi problémáik veszélyeztették volna a terhességet, a vér szerinti gyermek vagy akár az édesanya testi épségét – ezek az interjúalanyok hamarabb köteleződtek el az örökbefogadás mellett.

A szakértői vélemények összhangban voltak az érintettek eseteivel. Az esetek nagy többségében azok a párok fogadnak örökbe, akiknek nem lehetett vér szerinti gyermeke. A meddőség nem csak egy állapotot jelöl, hanem befolyásolja az örökbefogadók korát is. Hiszen a gyermektelenség okának kivizsgálása, kezelése, a mesterséges megtermékenyítési kísérletek hónapokban, években mérhető időtartamot jelentenek. Emiatt a jelentkezők az örökbefogadási folyamatot jellemzően 35-40 éves korukban indítják el.

2.2. A gyermek, a családbővítés iránti vágy

Az interjúkban az örökbe fogadni szándékozó és örökbe fogadó szülők döntő többségét a gyermek iránti vágy vezérelte. Fontosnak tartották, hogy legyen lehetőség „*valakiről gondoskodni, végre szeretgetni*”, hogy szülővé váljanak és felelősek lehessenek egy gyermekért. Többen jelezték, hogy az örökbefogadás melletti döntésükhöz annak felismerésére volt szükség: ennek az anyaság iránti vágnak a teljesüléséhez nem szükséges vér szerinti gyermeket nevelni. Ahogy ezt az egyik interjúalanyunk megfogalmazta:

„Ez egy lelki folyamat, amin végig kell menni és meg kell érteni önmagunkat. Hogy az az elfogadás, mikor az ember szívében megvan az a vágy, hogy szeretne egy kisgyermeket. És eljut addig a pontig, hogy túl tud magán meg a genetikáján lépni, és azt mondja, hogy nem számít, hogy nem fogja a méreteimet, meg a génjeimet örökölni, nem érdekel. Az érdekli, hogy szerethessen egy kisgyermeket. Hogy én nevelhessem fel, hogy én mutathassam meg neki ezt a világot, hogy az én szememen keresztül mutassam meg neki azt a csodát, amit életnek nevezünk.”

Néhány szülőnek az örökbefogadását az motiválta, hogy a már családban nevelt gyermeküknek testvére legyen. Az egyik interjúalanyunk szerint például „*mi nem arra vágytunk, hogy legyen egyáltalán gyermekünk, hanem mi testvérré vágytunk.*” A testvér családba érkezésének nem csak az örökbefogadást követő években van jelentősége. Nem csak a közös gyermekkori élmények a fontosak. Ugyanilyen fontos szempont az is, hogy a gyermekek felnőtt korukban is tudjanak majd családtagjaikra támaszkodni. Egyik interjúalanyunk mindezt így fogalmazta meg: „*nyilván mi is tovább öregszünk, még öregebbek leszünk, aztán nem is leszünk. Mindig legyen, sokáig legyen valaki, akire* (megjegyzés: a már családban nevelt egyedüli gyermekük) *számíthat, és egy testvér meg ezek közé tartozik.*”

A szakértői interjúk is alátámasztották, hogy egyre gyakoribb jelenség, hogy családbővítési céllal szeretnének gyermeket családba fogadni. Ezekben az esetekben a vér szerinti vagy örökbefogadott gyermek testvéreként fogadnának örökbe második vagy harmadik gyermeket, sokszor azért, mert a vér szerinti gyermek megszületése nem lehetséges.

„Az elmúlt időszakban tapasztaljuk azt, hogy megjelennek azok a házaspárok, akiknek van egy, kettő, akár három gyermeke is, és az örökbefogadáson törik a fejüket. Vagy azért, mert már nem szeretnének szülni, vagy azért, mert már nem nagyon van esély, hogy gyermekük szülessen.”

2.3. A karitatív motiváció

Az interjúalanyok elsősorban családot szerettek volna alapítani (vagy bővíteni) és meg szeretnék volna élni a szülővé válás élményét. Az örökbe fogadni szándékozó szülők esetei között két olyan eset volt, melyek karitatív motivációként értékelhetők. Az egyik interjúban a pár a gyermektelenség mellett vallásos értékrendje miatt, a szakellátásban élő gyermekek és az árvaként nevelkedett közeli rokonával való együttérzésből szeretne örökbe fogadni. Egy másik esetben a feleség felnőtt örökbefogadott, így (a gyermektelenség mellett) ez a személyes érintettség eredményezte örökbefogadási szándékát.

„Keresztények is vagyunk szóval egyrészt ezért [döntöttek az örökbefogadás mellett]. Másrészt empátiából voltak ilyen terveink. [...] Edithez egy kicsit közelebb állt a dolog, mert az ő anyukája is árvaházban nevelkedett. Úgyhogy ez is volt egy szempont. Én meg régóta láttam magam abban, hogy az örökbefogadással tudunk segíteni olyanon, akinek nem volt lehetősége teljes családi életet élni.”

„Én világeletemben úgy voltam velem, hogy szeretném visszaadni azt a sok szeretetet és jót, amit én kaptam. (...) És amikor mi összekerültünk, akkor rögtön tudtuk azt, hogy akár lesz sajátunk akár nem sikerül, mindenképpen egy örökbefogadás játszik.”

Az általunk felkeresett örökbefogadó szülők csoportján belül nem talákoztunk a karitatív örökbefogadás esetével.

A szakértői interjúk is azt erősítették, hogy a karitatív indíttatású örökbefogadás nem jellemző Magyarországon. Az interjúkból kiderül, hogy az örökbefogadás folyamatában azoknak a szülőknek a motivációja elsődleges, akik (1) szeretnének szülővé válni, egy életen át gondoskodni a gyermekről, (2) szeretnék, ha a szülővé válás által saját személyiségük teljesebben ki, (3) szeretnének az örökbefogadott gyermeknek családot és szeretetet adni.

„A hazai örökbefogadási rendszer nem karitatív örökbefogadási rendszer, hanem a gyermektelen párok örökbefogadását jelenti. Nagyon kevés olyan örökbefogadó szülő van, aki azért szeretne örökbe fogadni, mert már kirepültek a gyerekei, érez még magában annyi erőt, egzisztenciálisan megteremtette azt a háttérrel, hogy még tudna segíteni olyan gyerekeknek, akik nem családban vannak.”

2.4. Az örökbefogadók egyéb motivációi

Ritkábban elhangzó motivációként fordult elő, amikor a beszélgető partner a vér szerinti gyermek születése kapcsán a társadalmi nyomás szerepére mutatott rá. Hiszen „a harminc plusszosokat, ha nincs gyerek vagy x éve házások, szerintem a társadalom úgy jobban megnézi. [...] Ezek az állandó kérdések: mikor lesz unokám, mikor, mikor?” Az egyik interjúalanyunk hangsúlyozta, hogy az örökbefogadás melletti elköteleződéséhez ezzel az elvárással is le kellett számolnia:

„Én ezt a részét nem tudtam elengedni, hogy de hát nem igaz, hogy én ilyen selejt vagyok, hogy én nem tudok egy gyereket szülni. [...] És ott engedtem el végleg, hogy ezt így nem lehet. Tehát hogy döntsem el, hogy ebbe (megjegyzés: lombikprogram) most így beledöglök, de a szó legszorosabb értelmében. Vagy pedig adok magamnak, adok magunknak egy esélyt arra, hogy tényleg egy boldog család lehessünk.”

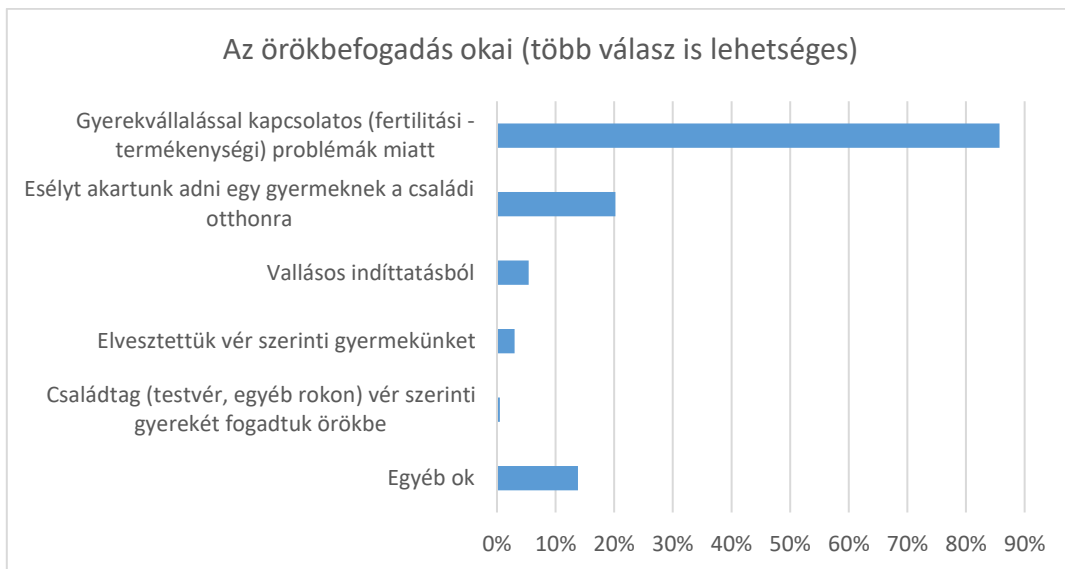
Érdeemes megjegyezni, hogy interjúalanyaink között olyan örökbefogadó szülő is volt, aki nevelőszülőként került kapcsolatba a később örökbefogadott gyermekével. Interjúalanyunk elmondása szerint „*az a házaspár vagyunk, aki mindenképpen csecsemőt szeretett volna.[...] A nevelőszülő előnye, meg más az örökbefogadáshoz képest, hogy rögtön kaptunk is egy újszülöttet. Ha akkor sorba állok örökbefogadóként, eleve nem kapok tuti kisbabát.*” Erről a jelenségről – a bújtatott örökbefogadásról, azaz amikor valaki azért lesz nevelőszülő, hogy minél hamarabb családjában tudjon nevelni egy gyermeket – a szakemberekkel készült interjúk tapasztalatait bemutató tanulmányrészben számolunk be (azon belül „A nevelőszülőktől való örökbefogadás előnyei és nehézségei” című fejezetben). Mindezek miatt itt részleteiben nem térünk ki erre a témakörre.

Két szakember számolt be arról a tapasztalatáról, hogy előfordul: a babaváró támogatás/CSOK motiválja a szülőket az örökbefogadásra. Ezzel az indíttatással abban az esetben van gond, ha az időközben befolyásolja a gyermek felé támasztott preferenciákat.

“Bár most megjelent a CSOK-kal egy olyan réteg, aki úgy gondolja, hogy jó szülője lehet egy gyereknek. De meg is mondják, hogy azért szeretnék örökbe fogadni, mert akkor igénybe vennék az állami támogatásokat. (...) Itt akkor van gond, ha természetes úton nem születik gyerekük, felvették a babavárót, a családtámogatási dolgokat előre és akkor szorítja őket az idő. És akkor valaki nem elfogadó, származásra, korra, egészségi állapotra. Ahogy telik az idő, úgy nekik produkálniuk kell, hogy ne kelljen visszafizetni azt a töménytelen támogatást.”

2.5. A kérdőíves adatfelvétel eredményei

Kérdőíves válaszadóink 85%-a gyermekvállalással kapcsolatos egészségügyi problémák miatt döntött az örökbefogadás mellett, egyötödük nyilatkozott úgy, hogy egy gyermeknek szerettek volna otthont nyújtani. (A válaszok nem zárják ki egymást, több lehetőséget is megjelölhettek a kérdezettek.) Karitatív vagy vallási okok nagyon kis mértékben szerepeltek az okok között.

3. Az örökbefogadók elképzelései az örökbe fogadni kívánt gyermekről

Kutatásunk központi kérdése arra irányult, hogy (I) melyek az örökbe fogadni szándékozók preferenciái az örökbe fogadni kívánt gyermekekkel kapcsolatban és (II) mi az oka ezeknek a preferenciáknak. Ebben a fejezetben az örökbefogadásban érintett szülőknek a preferenciáit ismertetjük a gyermek korával, egészségi állapotával és származásával kapcsolatban és rámutatunk arra, a szülők mivel indokolják elvárásaikat.

3.1. A gyermek kora

Az örökbe fogadni szándékozók és az örökbefogadó szülők esetében is fontos szempont volt a gyermek kora. Az örökbefogadásban érintett szülőkkel készült interjúk jelentős részében fiatalabb – lehetőleg újszülött – gyermekekre vártak a szülők. Úgy gondolták, hogy minél fiatalabb egy gyermek,

- annál kisebb az esélye annak, hogy traumák érték az örökbefogadás előtt,
- annál inkább van lehetősége az örökbefogadónak már a kezdetektől megélni a szülővé válás élményét,
- annál nagyobb esély van arra, hogy az örökbefogadó szülő és gyermekük között könnye(bbe)n kialakul a kötődés,
- annál kevésbé vannak olyan (jellemzően a nevelőszülők által kialakított) szocializációs minták, amelyek felülírása szükséges lehet.

„Mindenki null kilométeres gyereket szeretne! (...) A 0-2 évet azért gondoltuk így, mivel nekünk még nincsen gyermekünk, minél jobban szokjunk össze, minél kevesebb sérüléssel érkezen a gyerek. Minél kevesebb helyről, embertől kelljen elszakadnia.”

Az idősebb – jellemzően a maximum 1,5–2 éves – gyermekek örökbefogadását azért tartották mások előnyösnek, mivel ebben a korban az esetleges betegségek már azonosíthatók. Ahogy azt valaki megfogalmazta:

„Míg egy újszülött gyereknél igazából azt látod, hogy ott egy cuki kisbaba, pár napos, ordít, bög, de így egyébként semmi, tehát hogy mi lesz később, azt nagyobb lutrinak láttuk. Ha én szülöm a gyereket, ott is előfordulhat, hogy akármilyen mentális vagy bármilyen problémája van. De ezt nagyobb zsákbamacskának láttuk.”

A szakértői interjúk megerősítették, hogy a jelentkezők nagy része legfeljebb 3 éves korú gyermeket fogadna örökbe. Ezen a csoporton belül sokan vannak olyanok, akik újszülöttet vagy maximum 2 éves korú gyermeket szeretnének. A szakemberek szerint ennek oka, hogy a szülők célja „a kötődés kialakítása, minél korábbi élménnyel legyenek egymás életének részesei”.

Az idősebb gyermek (és a testvérpárok) melletti elköteleződést még a várakozási idő is motiválhatta; hiszen újszülött gyermekekre jóval többet kell várni az örökbefogadónak. Ez a szempont főleg az idősebb szülők körében volt hangsúlyos. Végül érdemes megemlíteni azokat az interjú partnereket, akik feltételezése szerint újszülötteseket csak nyílt örökbefogadás keretében lehetett volna családjukba befogadni. A nyílt örökbefogadással szemben azonban ezeknek az interjúalanyainknak fenntartásai voltak, mivel nem szerettek volna találkozni és kapcsolatot tartani a vér szerinti anyával az örökbefogadás előtt és nem szerettek volna találkozni és kapcsolatot tartani a vér szerinti szülőkkel az örökbefogadás után sem. (ld. „A titkos és a nyílt örökbefogadási formával kapcsolatos preferenciák c fejezet). Ahogy arról a korábbiakban már beszámoltunk, a szülők többsége titkos örökbefogadás keretében ismerkedett meg gyermekével.

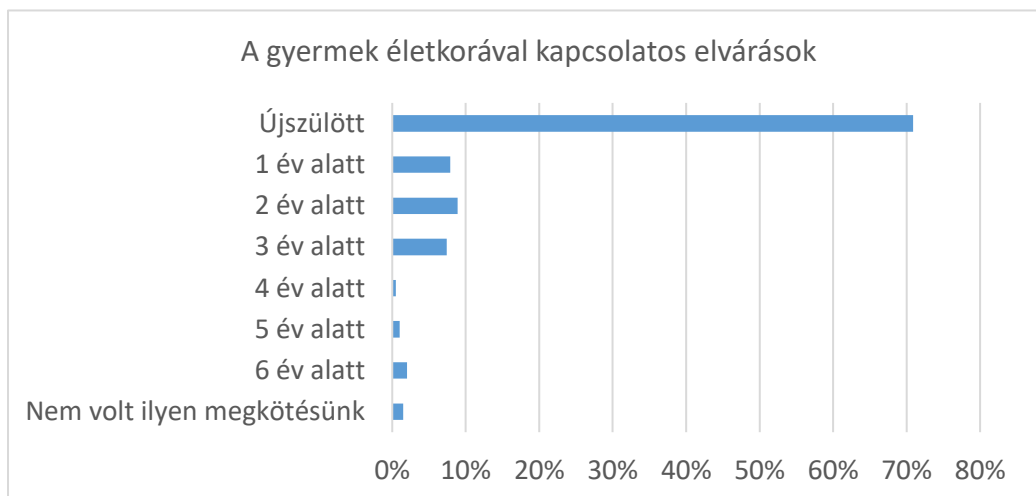

Tapasztalatunk szerint több esetben a várakozási idő hosszúsága eredményezhette a kor tekintetében kialakított előzetes preferencia módosítását. Az egyik interjúalanyunk például közel négy év várakozást követően döntött úgy, hogy idősebb gyermekek iránt is nyitott lenne.

”Azért a négy év az megtöri az embert. Akkor már úgy gondoltam, hogy most egy másfél éves gyerek - láttuk ismerősöknél, barátoknál, vagy akár így az utcán, hogy még az is szinte baba.”

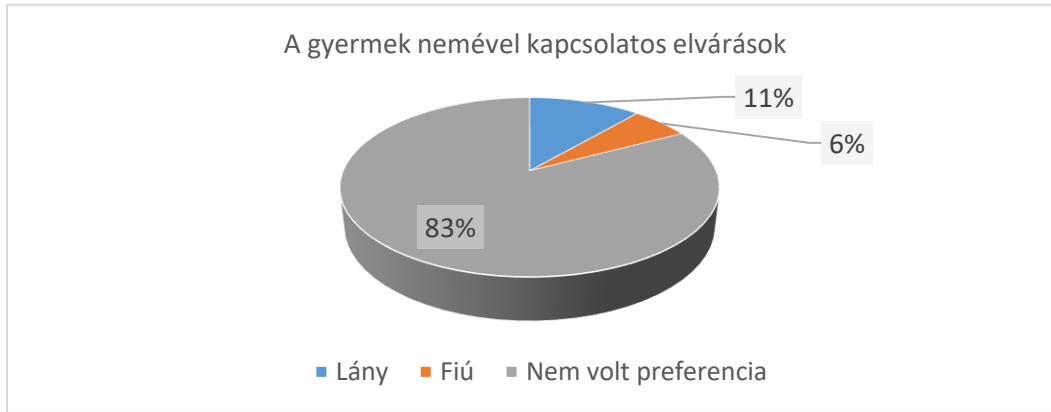
A szakértői interjúk alapján elmondható, hogy a 3 évesnél idősebb gyermek örökbefogadására egyre több, elsősorban 40 évnél idősebb szülő nyitott. Ennek oka, hogy akik már meglévő gyermek mellé fogadnak örökbe, „már óvodás gyermeket is elfogadnak, mert számukra már nem az a legfőbb dolog, hogy babázhassanak.” Másrészt a 3 év feletti gyermek esetében az örökbefogadók közötti korkülönbség 50 évre emelése lehetővé teszi idősebb örökbe fogadni szándékozóknak a korábbi szabályozáshoz képest fiatalabb gyermek örökbefogadását, ha az a gyermek érdekében áll²⁶. Mindezek mellett az a jellemző, hogy a három évesnél idősebb gyermekeket kevésbé szeretnék örökbe fogadni. A szakemberek szerint a 6 évesnél idősebb gyermek örökbefogadása nagyon ritka, interjúk eseteink között erre nem találtunk példát.

A kérdőívek alapján a megkérdezett örökbefogadó szülőknek határozott preferenciájuk volt a gyermek korát illetően az örökbefogadás előtt. A válaszadóink több, mint 70%-a újszülött gyermeket szeretett volna örökbe fogadni. (Itt fontos megjegyezni, hogy válaszadóinkat alapvetően újszülött gyermekek nyílt örökbefogadását elősegítő civil szervezeteken keresztül tudtuk elérni).

Interjúk és kérdőíves eredményeink szerint a gyermekek nemével kapcsolatosan az örökbefogadók többségének nem volt előzetes kikötése (82%).

²⁶ 2013. évi V. törvény [Ptk. (új)] 4:121. § [Az örökbefogadó személye]

3.2. Egészségi állapot

Az örökbe fogadni szándékozó és örökbefogadó interjúalanyaink a még korrigálható egészségügyi problémákkal küzdő, fejleszthető gyermekek örökbefogadását tudták felvállalni. Ennek okait az alábbiakban tudjuk összefoglalni:

- Többen az anyagi, egzisztenciális szempontokra mutattak rá. Ezek az interjúalanyaink úgy gondolták, hogy a súlyos betegségek kezelése túl nagy terhet rakna a szülőkre, hiszen ebben az esetben „*orvostól orvoshoz kell járnunk. Akkor nem rajta segítsek leginkább, hanem magunkat is leépítjük. Mert se dolgozni nem tud eljárni az ember, hogy neki egy jobb jövőt biztosítson.*” Másvalaki ezt úgy fogalmazta meg, hogy „*ne az legyen, hogy most akkor anyuka ápolásin van itthon*”.
- Mások szerették volna elkerülni a súlyosan beteg gyermekek gondozásával, nevelésével járó érzelmi terhet. Volt, akinek a családjában vagy közvetlen ismerősi körében a korábbiakban már ápoltak súlyosan beteg családtagot. Az ezzel kapcsolatos tapasztalatok alapján állította ez az interjúalanyunk, hogy „*ezt már nem bírnám el egy gyerekkel is, hogyha szenvedni kéne egész életében látnom*”.
- Érdeemes megemlíteni azokat a szülőket is, akik a családban már neveltek tartósan beteg gyermeket. Megítélésük szerint még egy komolyabb egészségügyi problémákkal küzdő gyermek örökbefogadása túl nagy terhet rótt volna rájuk.
- Végül azt a véleményt mutatjuk be, amely szerint fontos, hogy az örökbefogadott gyermek felnőtt korára önálló életvitelre képes legyen. Az egyik interjúalanyunk szerint „*szeretnénk egy ilyen kész embert a szárnyaira bocsátani, és egy olyasvalakit, aki örök életére valamilyen segítségre vagy gondozásra szorul, mi ezt nem tudjuk megadni neki*”.

A szülők a preferenciák meghatározása során az igen súlyos egészségügyi problémákat jellemzően elutasították. A remélhetőleg korrigálható egészségügyi problémák kapcsán azonban bővebb információt kértek a szakemberektől és csak ezt követően döntöttek az örökbefogadás iránti nyitottságukról. A kutatás keretében felkeresett szülőket ugyanez a feltételes nyitottság jellemezte a vér szerinti szülők életmódja és egészségi állapota kapcsán.

A megvalósult örökbefogadást megelőzően több esetben történtek olyan kiejánlások, amelyeket a gyermekek egészségi állapota miatt interjúalanyaink végül visszautasítottak.

A fentiekben bemutatott preferenciákkal kapcsolatos döntést az érintettek közösen hozták meg, annak során komolyabb konfliktus vagy nézetkülönbség nem volt az örökbefogadó szülők között.

Az örökbefogadás folyamatában jellemzően két ponton történt módosítás a nemre, korra és egészségi állapotra vonatkozó preferenciák tekintetében. A szülők tipikusan a szakemberekkel való első egyeztetések és/vagy a tanfolyam után változtattak előzetes elképzeléseiken. Interjúalanyaink között a legtöbben azok voltak, akik a tanfolyam után döntöttek úgy, hogy idősebb gyermekek örökbefogadását is elképzelhetőnek tartják. Jellemzően az idősebb gyermekek iránti elfogadóbb hozzáállás elsajátítása, részben pedig az örökbefogadás rendszerének és a várható várakozási időnek az ismeretében történt emelés a korhatár tekintetében.

A szakértői vélemények egybecsengtek a szülőkkel készített interjú tapasztalatokkal. A szülők többsége egészséges gyermeket szeretne, ugyanakkor nő azoknak a száma, akik kisebb betegségekkel rendelkező gyermeket is elfogadnak. Ritka a tartós egészségkárosodással élő gyermekek örökbefogadása. A szakemberek rámutatnak, az örökbefogadó szülők egészséges gyermek iránti vágya mögött a szülők reprodukciós múltja is állhat. A meddőség miatt ugyanis számos kezeléssel, beavatkozással van túl, a gyerekvállalásban szeretnék elkerülni, hogy az egészséggel kapcsolatos nehézségekkel, egészségügyi rendszernek való kiszolgáltatottsággal találkozzanak.

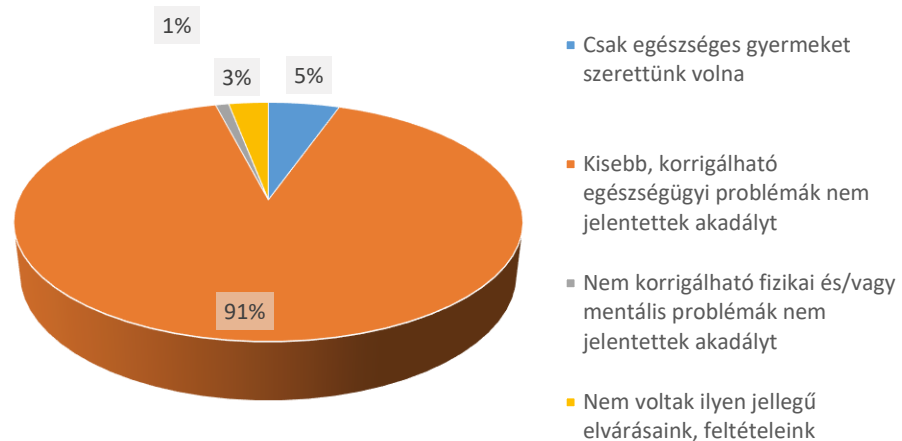
„Ha nagyon szikárul és csak tényeket mondunk, akkor nyilván egészséges újszülötteleket szeretnének örökre fogadni, két szemüveget és szőkét. Azért ez talán már egy kicsit változik, de alapvetően ez a preferenciájuk. Azért szeretném hozzátenni a védelmükben, hogy sokan traumákon vannak túl, nyilván könnyen mondjuk azt, hogy miért ezt választják.”

Negatívan befolyásolja a gyermek egészségére irányuló elvárásokat, hogy sok szülő számára bizonyos betegségek nem ismertek. Vannak betegségek, melyeket a szülők súlyosabbnak ítélnék, mint amennyi nehézséget jelentenek, vannak olyanok, amelyek idősebb korban eltűnnek. A megfelelő tájékoztatással a betegséggel élő gyermekek iránt elfogadást lehetne erősíteni a szülőknél, az örökbefogadásra felkészítő tanfolyam céljai között szerepel ez is. Egyes betegségek újszülött korban még nem diagnosztizálhatók, ami az idősebb gyermekek örökbefogadása felé terelheti a szülőket.

„Nem ismerik, nem tudják, hogy milyen betegségek vannak. A tanfolyam része, hogy sokat beszélünk erről és jobban rálátunk. Ha azt mondják, hogy kardiológiai beteg a gyerek, akkor nem kell rögtön megijedni és nem kell arra gondolni, hogy tízszer fogják műteni, hanem egy szívzörej is, amivel csak egy kontrollra kell menni félévente vagy évente, az is kardiológiai betegségnek számít. Finomítjuk az elfogadásukat a betegségek iránt. Megijednek attól, ami le van írva.”

A kérdőíves felmérésben a gyermek egészségügyi állapotával kapcsolatban egységes kép rajzolódott ki: válaszadóink 95%-a egészséges vagy csak kisebb, korrigálható egészségügyi problémákkal rendelkező gyermeket szeretett volna vállalni.

A gyermek egészségi állapotával kapcsolatos elvárások

3.3. A gyermek származása

Ebben a fejezetben először a gyermekek etnikai háttere kapcsán kikötéssel élő örökbe fogadni szándékozó és már örökbefogadó szülők jellemzőit ismertetjük. Ezt követően kerülnek bemutatásra azoknak az interjúknak a tapasztalatai, amelyek roma háttérű gyermekek örökbefogadása iránt nyitott szülőkkel készültek.

Az etnikai háttér kapcsán kikötéssel élők jellemzői

Az örökbe fogadni szándékozók között (17 személy) nyolc olyan pár volt, akik egyértelműen elutasítók voltak a vélhetően roma származású gyermek örökbefogadására²⁷, az örökbefogadó szülők esetében csak két olyan szülővel beszélgettünk, akik határozott származási kikötéssel éltek. Az ebbe a csoportba tartozók hangsúlyozták: bár saját magukat elfogadónak tekintik, azonban a családi, lakóhelyi vagy a társadalom egészére jellemző rasszizmus miatt nem szerettek volna roma gyermeket örökbe fogadni. Volt, aki például nehézségnek látta, hogy a lakhelyén „a település vezetése is szeret azzal dicsekedni, hogy itt nálunk kevés a cigány”. Más ugyancsak a lakóhelynek otthont adó település jellemzőire hivatkozva utasította el a roma háttérű gyermek örökbefogadását, mivel „mi egy német nemzetiségű településen lakunk, itt ugye nincs is és nem is fogadják el, és nem szeretnénk azt, hogyha közösségbe kerül a gyerek, akkor emiatt hátrány érje őt”.

A szakemberek meglátása alapján a legtöbb szülő nem szeretne roma származású gyermeket örökbe fogadni, ugyanakkor nő az ilyen kikötéssel nem élők aránya. A szülők többsége kinézetre magához hasonló gyermeket szeretne a gyermek érdekeire hivatkozva. Elmondásuk szerint így szeretnék megóvni a gyermeket a származásával vagy az örökbefogadással kapcsolatos bántó kérdésektől.

A szakértői interjúkban is elhangzott, hogy sok szülő a nem elfogadó környezet miatt utasítja el a roma származású gyermekeket. Az egyik szakember kiemeli, hogy különbséget lehet tenni a között, hogy a szülő valóban a gyerek érdekei miatt tartja veszélyesnek a tágabb emberi környezetét, vagy ő maga nem tudja elfogadni a gyermek múltját, származását. Fontos, hogy a szülő tekintettel legyen saját

²⁷ A gyermek származását nem lehet nyilvántartani

környezetének a roma gyermekekkel és a roma gyermekek örökbefogadásával kapcsolatos attitűdjeire.

„Az nagyon fontos, hogy amikor gyermeket örökbe fogad, akkor nem csak ő fogadja örökbe, hanem a tágabb környezte. Sokszor van olyan, hogy a házaspár nyitott lenne a származási különbségre, hogy nincs származási megkötés vagy egészségügyi korlát, de a tágabb család erre nem nyitott.”

Itt fontos hangsúlyozni, hogy a „roma gyermek” definíciója általában nem a származási, családi háttérre, hanem a külső rasszjegyek meglétére utal. Tehát roma vér szerinti szülőtől származó gyermek örökbefogadására a legtöbb interjúalanyunk nyitott volt – de csak abban az esetben, ha egy külső szemlélő számára a roma háttér nem azonosítható. Az általunk felkeresett szülők tehát nem szeretnék volna, ha az örökbefogadott gyermekük nagyon eltér tőlük. Mindezt így fogalmazták meg interjúalanyaink:

„Én nem vagyok rasszista, sőt! De a világ az, ami minket körbevesz. És nem akartam annak kitenni a szegény gyereket, akit mi örökbe fogadunk, hogy hetente kelljen bemennem az oviba, suliba leüvöltetni mindenki fejét, aki nem érti meg, hogy hogyan lehet fehér szülőnek roma gyereke.”

„Én szeretném minél inkább megkönnyíteni az ő (a gyermek) életét (...) és hogy őt ne érje abból hátrány vagy bármi, hogy ez most kisarkítva ujjal mutogatnak rá, hogy ő nem a mi családunk része, mert egyértelműen látszik, hogy ő nem a vér szerinti gyermekünk, mert roma származású. Tehát, hogy én ettől szeretném őt is megkímélni, meg annyiból magamat, hogy én nem biztos, hogy elég erős lennék ehhez lelkileg, hogy őt támogatni tudjam, annyira, amennyire kell.”

A fenti idézetek alapján arra következtethetünk: a roma háttérű gyermekeket érő atrocitásoktól és az őket fenyegető rasszizmustól való félelem mellett egy másik aggodalom is megfogalmazódik. A szülők attól is tartanak, hogy az eltérő bőrszín a vérségi kapcsolat hiányára hívja fel a figyelmet és ezzel egyértelművé teszi az örökbefogadás tényét. A feltételezések szerint tehát ennek a két tényezőnek – az örökbefogadásnak (azaz a domináns családmodelltől való eltérésnek) és a gyermek roma háttérének – az együtt járása váltja ki a külső társadalom rosszallását, illetve az ettől való félelmet.

A szakemberek rámutatnak, hogy határozott szülői álláspont szükséges a roma identitás elfogadásával vagy elutasításával kapcsolatban. Azok, akik a gyermek megjelenése alapján választanak, nem biztos, hogy el vannak köteleződve az iránt, hogy a gyermeket a múltjával együtt elfogadják, ezzel összhangban neveljék. A nem felvállalt elutasítás később károkat okoz a roma gyermeket örökbefogadók családi kapcsolataiban.

„Nem a külső jegyekről kell döntenet, hanem, hogy valóban el tudják-e fogadni a gyermeket és identitásfejlődésben tudják-e majd segíteni. És ha nagyon nem látszik rajta, az pont azt jelenti, hogy el is lehet fedni, úgyhogy ebben mi magunk is azt szoktuk kérni, hogy az legyen egy határozott igen vagy nem (a roma származás elfogadása).”

Fontos megjegyezni, hogy interjúalanyaink feltételezhetően a többségi társadalomhoz tartoznak, így legtöbbjüknek közvetlen, saját tapasztalata nem volt az etnikai hovatartozás miatt megnyilvánuló kirekesztéssel és elutasítással kapcsolatban.

„Nem tudom. Egyszerűen nekem például nincsenek roma ismerőseim. De komolyan. Ugye róluk van egy elterjedt világtkép meg mindenféle kép, de azért tudom, bennem akkor is volt egy ilyen, hogy szegény kisgyereket biztos sok bántás fogja érni.”

Voltak, akik éppen emiatt zárták ki a vélhetően roma háttérű gyermek örökbefogadását; úgy ítélték meg, hogy a rasszizmus kezelése egy örökbefogadott gyermek esetén túl nagy kihívást jelentett volna számukra:

„Egyrészt idős szülők vagyunk. Lehetséges, hogy a hátizsákban ez plusz teher, nem is tudom, hogy lehet ezt szépen kifejezni. Amely a társadalmi el nem fogadással összefüggésben jár, vagy azzal együtt jár. Nem tudom, hogy azt az ezzel járó mentális és fizikai terhet, ami azzal jár, hogyha a gyereket kiközösítik, vagy a gyereket emiatt negatív diszkrimináció éri, hogy én az én koromban ezt én mennyire tudtam volna – még ezt is – kezelni.”

Voltak esetek, melyekben roma közösséggel érintkezésből fakadó tapasztalatok, pl. település szintű kisebbségi diszkrimináció alapján voltak elutasítók a szülők. Alább az iskolai környezetben jelentkezik a roma gyermekek megkülönböztetése, a nem roma pedagógus nehezebben alakít ki jó kapcsolatot a roma diákokkal, ezért tart roma gyermek örökbefogadásától.

„Nekünk nagyon szoros családi kötelékeink vannak és tágabb családban erősebb rassz jegyekkel vélhetően nehezebben fogadnának be egy kisgyermeket. [...] Édesanyám pedagógus, és ő a munkája során számos olyan kisebbséggel foglalkozott, jó kapcsolatot tudott minden hozzá járó gyermekkel kialakítani, látta, hogy egyes gyermekeknél ez sokkal hosszabb ideig tart, sokkal nehezebb pont azért ahonnan ők jönnek. Azok a tanult viselkedési minták, szokások, nyilvánvaló ezek befolyásolják egy gyermek magatartását, viselkedését, viszonyulását a világhoz vagy a környezetéhez és több, mint negyven év után nehezebben viszonyul más kisebbségekhez tartozó gyermekekhez, ez jön a tapasztalatából.”

A szülőpárokra jellemző volt, hogy inkább a férfiak fogalmaztak meg elutasító preferenciát, a szülőpárok női tagjai általában nyitottabbak voltak az azonosíthatóan roma háttérű gyermekek örökbefogadása iránt. Egy ilyen vélemény-különbség esetén a férfiak álláspontja bizonyult a „józanak” és „realisnak”, így az örökbefogadó szülők végül szűkebb preferenciát határoztak meg.

„Ebben azért volt egy kis eltérés a férjemmel, mert nálam nem volt kitétel ebben. Ő viszont azt mondta, hogy ezt ne is erőltessem én, mert ő nem tudná magához közel engedni az olyan típusú nemzetiségű gyermekeket akik, hát nem magyarok. Ő mondta, hogy nem számít, hogy fiú vagy lány, nem számít, ha nem pici baba, de neki azt fontos, hogy ne más nemzetiségű legyen a gyermek, mint mi.”

A roma gyerekek örökbefogadására nyitott örökbefogadó és örökbe fogadni szándékozó szülők jellemzői
Az ebbe a körbe tartozó szülők két nagyobb csoportra oszthatók:

1. Volt, aki számára már az örökbefogadás legelején egyértelmű volt, hogy szívesen fogadna be családjába roma gyermeket. (Még akkor is, ha egy külső szemlélő számára egyértelműen azonosítható a gyermek roma háttere.) Interjúalanyaink ezt az alap-beállítódást – és a roma származás elutasítása miatti értetlenségüket – így fogalmazták meg:

„Hogy én bárkire a bőrszíne miatt azt mondjam, hogy nem akarom....nem is jutott eszembe! Amikor így az volt, hogy örökbe fogadok, akkor nekem valahogy totál az volt a képbe, hogy egy cigány kisgyereket, tehát eszembe sem jutott, hogy ne cigány kisgyerek legyen. Nem tudom, ez így valahogy összekötődött az agyamban. Ez így valahogy nekem totál velejárója volt ennek az egész folyamatnak. Ez nekem így nem is volt se döntési kritérium, se kérdőjel, semmi. Ezen én nem

gondolkoztam egyáltalán, mint ahogy például azon gondolkodtam, hogy milyen betegséget fogadok el, vagy mit nem. Ezen gondolkodtam. De ilyesmin, hogy származás, ilyenén egyáltalán nem.”

„Nekem alapvetően nincs problémám semmilyen nemzetiségű vagy rasszú emberrel. Én azt gondolom, hogy kétféle ember van: van jóindulatú és rosszindulatú ember és ennyi.”

Az ebbe a csoportba tartozó interjúalanyaink között többen korábbi munkavégzésük miatt már az örökbefogadásra jelentkezésüket megelőzően is kapcsolatban voltak roma emberekkel és közösségekkel. A szülők szerint mindez a romákkal szembeni nyitottságukat és elfogadásukat erősítette.

2. A szülők egy másik része az örökbefogadás folyamatának elindításakor még nem fogalmazott meg preferenciákat a gyermekek roma háttere kapcsán. A szakemberekkel való konzultációk és az örökbefogadásra felkészítő tanfolyamon való részvétel után azonban úgy döntöttek, hogy nem élnek származási kikötéssel. A preferenciák ilyen irányú változását több tényezővel is magyarázták az érintettek:

- Voltak, akik arra a következtetésre jutottak: a sikeres örökbefogadás szempontjából lényegtelen az, hogy milyen a gyermekek etnikai háttere. Ahogy ezt valaki megfogalmazta:

„Mind a ketten nagyon északi típusúak vagyunk a férjemmel. Világos haj, világos szem, nagyon világos bőr. Mi úgy gondoltuk, hogy annyira kilógna a gyermek a külső rassz jegyek alapján, hogy nem tudnánk kezelni ezt a helyzetet. És a tanfolyam után változott a véleményünk [...] És valahogy akkor értettük meg azt, hogy itt a rassz jegyek az a legkevesebb ebben a mérlegben.”

E szerint a megközelítés szerint a szülő örökbefogadással kapcsolatos teljes elfogadása és ennek nyílt kommunikálása esetén az örökbefogadott gyermek roma háttere nem vált ki megütközést vagy éppen ellenállást. Ahogy azt valaki megfogalmazta: *„Én azt mondtam, hogy igazából egy gyereket azzal tudnak bántani, ami neki fáj. Tehát hogyha mi ott leszünk mellette, tud ránk számítani, akkor mindent meg tudunk oldani.”*

- Beszéltünk olyan szülővel is, aki az átadott információk fényében írta felül korábbi előzetes feltevéseit. Ez az interjúalanyunk arra a következtetésre jutott, hogy a romákkal gyakran összefüggésbe hozott deviáns viselkedésminták nem genetikai okokkal, hanem a neveltetés sajátosságaival magyarázhatók. Így bátrabban merte vállalni vélhetően roma származású gyermek örökbefogadását.
- Néhányan a roma gyermekek iránti nyitottságukkal a várakozási időt szerették volna csökkenteni. Ahogy egy örökbefogadó ezt a döntési helyzetet leírta: *„vagy várunk négy-hat évet arra, hogy ne legyen barna bőre a gyerekeknek. Vagy akár lehet most is, de akkor meg barna bőrű. És hogy nekünk nem az volt, hogy jó, hát inkább várakozhat évet.”* Hasonló motivációja volt az örökbefogadásra azonos nemű élettársával jelentkező interjúalanyunknak. Elmondása szerint a többi örökbefogadóhoz képest ők hátránnyal indultak, mivel a kijánlások során inkább a házastársával a folyamatba belevágó szülőket

részesítik előnyben. A hátrány egyfajta kompenzálását teszi lehetővé, ha az azonos nemű élettársak nyitottabbak olyan gyermekek iránt is, akiket kevesebb házaspár fogadna be családjába. Tudomása volt arról, hogy – az élettársi kapcsolatban élő örökbe fogadni szándékozókhoz hasonlóan – egyedül fogadhatja örökbe a gyermeket, és a szabályozás a gyermek érdekében a házaspárok általi örökbefogadást helyezi előtérbe.

„Hát azt előre már mondták nekünk, a megesett jogi egyetemista lány, szőke, kékszemű, fehér bőrű, már újszülöttként is 140-es IQ-val rendelkező babája nagyon valószínű, hogy nem a mi kategóriánk. Ez olyan hülyén hangzik így kimondva. De hát szóval ez sajnos egy ilyen nyilvánvaló dolog. Tehát hogy meg kell barátkozni azzal, hogy vélhetően roma származású, és vélhetően kisebb-nagyobb egészségügyi gonddal küzdő gyerek az, akit nekünk ki fognak tudni ajánlani.”

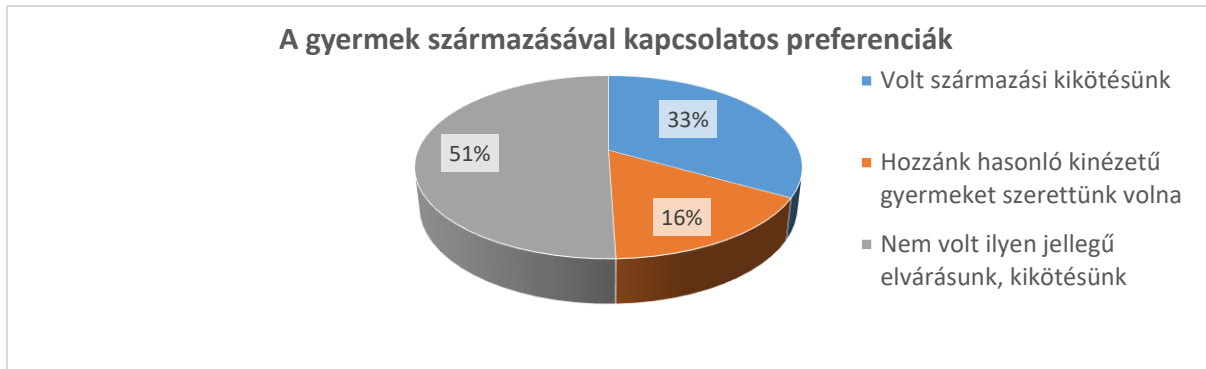
Ahogy arra a korábbiakban már utaltunk: a roma gyermekek iránti nyitottságot elősegítette a roma emberekkel és közösségekkel, valamint a roma örökbefogadott gyermekekkel kapcsolatos meglévő pozitív tapasztalatok. Ugyanakkor elbátortalanítóak voltak a többségi társadalom roma-ellenes attitűdjeivel való találkozások. Ezek alapján többen diszkriminatívnak és rasszistának írták le a magyar társadalmat. Az egyik interjúalanyunk elmondása szerint *„a mai magyar társadalomban, hacsak az embernek nincsen közvetlen élménye romákkal, cigányokkal [...] rengeteg előítélet van.”* Érdemes megemlíteni, hogy a romákkal kapcsolatos fenntartások néhány esetben az örökbe fogadni szándékozók örökbefogadás iránt nyitott családjában is megjelentek. Emiatt az örökbefogadás előtt szükséges volt a roma gyermekek örökbefogadásával kapcsolatos nyitottság és az esetleges ellenállások feltérképezése. Ahogy ezt valaki megfogalmazta: *„Igazából nem magunk miatt tartottunk, hanem inkább a családunk miatt. Tehát én azt látom, hogy az örökbefogadásnak van egy olyan generációs vetülete is, hogy a szüleim korosztálya totálisan mást gondol ezekről a dolgokról, mint mi. És nyilván az ő jelenlétük, meg támogatásuk kiemelkedően fontos azért.”*

A fentiekben megfogalmazott dilemmák megértését és a preferenciákkal kapcsolatos döntéshozatalt az örökbefogadás folyamatának hivatalos állami és civil szereplői (pl. örökbefogadási tanácsadó, pszichológus, tanfolyam) segítették. Ezeket a találkozásokat és foglalkozásokat kifejezetten hasznosnak ítélte meg több interjúalanyunk. Egyikőjük megfogalmazta, hogy a roma gyermekek örökbefogadásával is foglalkozó civil szervezet hozzájárult annak tisztázásához, hogy *„milyen előítéleteink vannak nekünk, saját magunknak a cigányokkal, cigánysággal kapcsolatban, a cigány származással kapcsolatban. És hogy ennek mi az alapja, vagy van-e egyáltalán alapja. Tehát hogy egy picit így fellazítani ezeket a nagyobb bebetonozódott előítéleteket, tehát kicsit mögé nézni.”* Ezek az események ahhoz is hozzájárultak, hogy az érdeklődőknek közvetlen tapasztalata legyen örökbefogadott roma gyerekekről és családjaikról. Az egyik beszélgetőtársunk így idézte fel az ezzel kapcsolatos élményeit:

„Nekünk olyan szívet melengető látvány volt ott az a sok család ezekkel a teljesen egyértelműen roma származású gyerekekkel. És hát ott lehetett látni az embernek a saját szemével, hogy igen, ugyanolyan, ugyanúgy futkározik, ugyanúgy öltözik, ugyanúgy visítozik, mint bármelyik másik gyerek. Tehát ez nekünk egy nagy segítség volt.”

Kérdőíves eredmények

Kérdőíves válaszadóink fele nyilatkozott úgy, hogy nem volt a gyermek származásával kapcsolatos preferenciája, egyharmaduknak volt ilyen, 16%-nyian magukhoz hasonló kinézetű gyermeket szerettek volna.

A válaszadókat nyitott módon kérdeztük arról, hogy milyen egyéb preferenciákkal rendelkeztek az örökbefogadás kapcsán. A legtöbb elvárás a gyermek családi hátterével és egészségi állapotával kapcsolatban fogalmazódott meg:

- A szülőanya ne legyen fogyasztékos, drogos, pszichiátriai vagy mentálisan beteg személy;
- Roma származású kivételével bármilyen más származású lehet;
- Csak az egyik szülője lehet roma;
- Ne legyen súlyos beteg, amit nem lehet gyógyítani;
- Testvérpárt is elfogadtak volna;
- Vér szerinti anya ne legyen bizonytalan az örökbefogadásban, ha újszülött gyermekről van szó.

3.4. A titkos és a nyílt örökbefogadási formával kapcsolatos preferenciák

Az örökbe fogadni szándékozó szülőkkel készült interjúk nagy részére jellemző, hogy mindkét örökbefogadási formát megjelölik, ugyanakkor sokszor megfogalmazódott preferencia a titkos mód irányába. Azok a szülők, akik csak egy örökbefogadási formát jelöltek meg, a titkos örökbefogadási formát választották. A nyílt örökbefogadási formával szembeni aggályok részben abból fakadtak, hogy a szülők tartottak a vér szerinti szülővel való találkozástól, az örökbefogadás előtti kapcsolattartástól és attól, hogy a vér szerinti szülő hat héten belüli visszalépési lehetősége miatt el kell válniuk a kijánlott gyermektől²⁸, így nehezebb a hozzájáruló nyilatkozat visszavonás esetén a gyermektől való elszakadás.

„És akkor most ő [a vér szerinti anya] még abban a hat hétben még mindig meggondolhatja magát. Tehát hogy mi ezt így nem akartuk végig követni. Meg az a majd én elviszem nőgyógyászhoz, meg adok neki terhes vitamint. Ezt nem.”

Több szülő tartott attól, hogy nyílt örökbefogadás esetén a vér szerinti szülő jelenléte tisztázatlan viszonyokat teremt, felvetették a zaklatás lehetőségét.

²⁸ A vér szerinti szülő hat héten belüli visszalépési lehetősége mindkét örökbefogadási típusnál fennáll, de interjúk partnereink a nyílt örökbefogadások esetében említették ezt aggályként.

„A titkos örökbefogadáshoz ragaszkodtunk és ragaszkodunk a mai napig is. Nem titkolózunk, de a gyerek érdekében, hogy ne legyen zaklatás. Például mondjuk [a vér szerinti apa] jön, hogy kéthetente vigye el a gyermeket. És akkor pszichésen a gyerek összezavarodik és akkor már nem lesz önmaga.”

A szakértői interjúk alátámasztották, hogy a legtöbb esetben az esélynövelés szándékával a szülők az örökbefogadás mindkét formája iránt nyitottak. A szakemberek továbbá elmondták, hogy sok örökbefogadó tart a vér szerinti szülő váratlan látogatásától, nem kívánt kapcsolattartásától. Ez a félelem az örökbe fogadni szándékozó szülők számos döntését meghatározhatja. Ilyen félelmek esetén kisebb eséllyel fognak a nyílt örökbefogadás mellett dönteni, vagyis csökken az esélyük újszülött gyermek örökbefogadására. Ha az örökbe fogadni szándékozó szülő azonban titkos módon fogad örökbe, akkor kevesebb esélye van arra, hogy a vér szerinti szülőről hiteles és pozitív képet adjon az örökbefogadott gyermeknek. Vagyis a vér szerinti szülő váratlan feltűnésétől való félelem kihatással lehet az örökbefogadás nyílt vagy titkos formája melletti döntésre, és később a gyermek múltjáról való kommunikációra is. A szakemberek hangsúlyozták, hogy a vér szerinti szülő felbukkanásával kapcsolatos félelmek nem igazolódnak; nem jellemző, hogy a vér szerinti szülők keresnék az örökbefogadókat.

„Attól tartanak nyílt örökbeadásnál, hogy az örökbeadó zaklatni fogja őket. De ilyenkor mindig meg szoktuk nyugtatni őket, hogy ilyen nem fog történni, mert az örökbeadóknak sem egyszerű a helyzete és nyilván senkinek nem érdeke az, hogy odamenjen az örökbefogadó családhoz és olyat csináljon, ami az örökbefogadónak nem tetszik, ezzel kapcsolatban meg szoktuk nyugtatni őket, hogy ilyen nem fordul elő.”

A vér szerinti szülő iránti elfogadás fontos, mert elősegíti, hogy a gyermek megismerje, elfogadja a múltját, ami alapja az egészséges személyiségfejlődésének. Több szakember említette, hogy ha az örökbe fogadni szándékozó elutasító a vér szerinti szülővel, az megnehezíti azt, hogy a gyermek számára elfogadón beszéljen a vér szerinti szüleiről, múltjáról, ezzel akadályozza a gyermek személyiség és identitásfejlődését.

„Ez egy örökbefogadási alkalmassági kritérium, hogy a gyerekekkel ezt a helyzetet megosztom és ezt a helyzetet megbeszélem, mindig az életkorának megfelelő folyamatban. (...)Ebbe a térben jön be a vér szerinti szülőnek a jelentősége, és az a felismerés, hogy nem lehet a gyerekeket az ő vér szerinti szüleitől elválasztva szemlélni.”

Mindemellett a szakmai álláspont szerint nem javasolt az örökbeadónak és az örökbeadott gyermekének az intenzív személyes kapcsolata, mivel az nem várt helyzeteket, ezzel pedig konfliktust okozhat a szülők között és így a gyermek életére is kihat.

A nyílt örökbefogadás elutasításának további oka, hogy több esetben az interjúalany negatív élményről vagy ismeretről számolt be az alapítványok munkájával kapcsolatban. Az örökbe fogadni szándékozók által említett kritikák az alábbiak voltak:

- Az örökbe fogadni szándékozók azt tapasztalták, az alapítványok bizonyos kor fölött nem regisztrálnak örökbe fogadni szándékozókat.
- Az örökbe fogadni szándékozóknak nem volt szimpatikus, hogy valamilyen juttatást (közösségi önkéntes munka, eseményeken részvétel, pénzadomány) kell adniuk az alapítvány munkájáért. Emiatt úgy érzik, mintha a gyermekhez árucikként jutnának hozzá.

- Az alapítványok működésében való részvétel a legtöbb esetben budapesti vagy más nagyvárosi megjelenést kíván, ami nehezen hozzáférhető távol élő örökbe fogadni szándékozóknak.

„Elsősorban az, hogy 40 éves kort betöltöttéssel már nem is nagyon szeretnék szóba állni. És mi azért már nagyon a határon voltunk. (...) az alapítványoknál úgymond be kell vásárolnod magad. Ha nem is pénzüleg akkor is ilyen jótékonyági tevékenységeket kell végezni. És ezek az alapítványok nem a mi közelünkben vannak helyileg.”

„Meg nem értünk egyet azzal az alapítványokkal, hogy én fizessek tagsági díjat, meg fizessek, nem tudom, hogy mennyire publikus vagy nem publikus, fájdalomdíjat az anyának. Most akkor én veszek egy gyereket.”

Kevés esetben jelent meg a nyílt örökbefogadás előnyeinek említése, ezek az alábbiak voltak:

- van lehetőség megismerni az életadó anyát, megérteni az élethelyzetét;
- ez alapján tudatosabban lehet dönteni a gyermek örökbefogadásáról;
- van lehetőség jelen lenni a terhesség utolsó időszakában;
- ami a gyermek egészséges fejlődését segítheti;
- végül érdemes megemlíteni, hogy néhány esetben az interjú partnerek úgy tudták, újszülötteleket csak nyílt örökbefogadás keretében lehet családjukba befogadni.

„Talán inkább a nyílt örökbefogadást gondolom szerencsésebbnek (...), mert ott sokkal több az információ az életet adóról, illetve már gyakorlatilag a terhesség időszaka alatt is, igaz a vége felé, de sokszor kialakul egy kapcsolat a szülőanyával. És már ez is szerintem egy olyan folyamatot indít el, ami a gyermek szempontjából segíti az ő gyógyulását.”

Érdemes megjegyezni, hogy a titkos örökbefogadások keretében az egészségügyi nyilvántartásokban esetenként nem sikerült a titkosságot biztosítani. Emiatt az örökbefogadó szülőkhöz eljutott a vér szerinti szülő (tipikusan a vér szerinti anya) neve, címe vagy akár más személyes adata is. Az örökbefogadó szülőknek ez a tapasztalata a titkos örökbefogadási forma hátrányaként merül fel.

A szakemberek véleménye a nyílt-titkos örökbefogadási formáról

A szakszolgálat képviselői a nyílt örökbefogadási formát tartották ideálisnak, ennek ellenére a szakszolgálatnál kis számban fordul elő az örökbeadásnak ez a formája. A fővárosi szakszolgálat egyik szakembere elmondta: ennek az lehet az oka, hogy a nyílt örökbeadásra jogosult civil szervezetek láthatóbbak és elérhetőbbek a vér szerinti anyák számára. Ahhoz, hogy ismertebb legyen a szakszolgálatok nyílt örökbeadás közvetítő tevékenysége, az alapellátás (pl. védőnő, családgyógyász, szociális munkás) résztvevőinek tájékoztatása szükséges. Találkoztunk olyan szakemberrel, aki *etikátlannak* tartja a civil szervezetek kórházi jelenlétét, ezen belül pedig azt, hogy a civil szervezet koordinálásában az örökbefogadó jelen lehet szülőskor. A szakember szerint ebben az esetben a vér szerinti anya az örökbefogadó lekötelezettjévé válik, inkább az örökbefogadó érdekei érvényesülnek, befolyásolja a vér szerinti anya döntését a tekintetben, hogy ő nevelje gyermekét, kevésbé fog élni azzal a lehetőségével, hogy szülés után hat héten belül visszavonja az örökbefogadáshoz tett hozzájáruló nyilatkozatát, azaz kisebb az esélye a vér szerinti családba történő visszagondozásnak.

„A civilek ott vannak a kórházakban is, ami szerintem etikátlan. Van olyan civil, akinek hosszú évek óta van kórházban szoba biztosítva. (...) Én azt sem tartom jónak, amikor az örökbefogadó bemegy a szülésre a vér szerintivel. Mert ott olyan szinten köteleződik el a vér szerinti szülő, hogy nagyon kevés olyan vér szerinti szülő van, aki azt mondja utána, hogy mégsem szeretnék hozzájárulni a gyermekem örökbefogadásához. (...) És én ezért nem értek egyet azzal, hogy a civil szervezet ott van a kórházban, mert ott a cél nem az lesz, hogy a vér szerinti anyát megsegítsük, hanem hogy az örökbefogadókat kiszolgáljuk.”

Interjúalanyunk úgy gondolta: a vér szerinti anyák esetenként azért sem a szakszolgálatokhoz jelentkeznek nyílt örökbe adásra, mert félnak a szakszolgálat elmarasztalásától. Azok a vér szerinti anyák, akik már nevelnek gyermeket, tarthatnak attól, hogy az örökbefogadáshoz való hozzájárulásuk miatt a szakszolgálaton keresztül a gyámhivatal szülői alkalmatlanságot fog megállapítani a többi gyermekük esetében.

„Ezeknek a vér szerinti anyáknak egy része nem az első gyermeküknél járul hozzá (az örökbefogadáshoz), hanem van otthon nevelkedő gyermeke. Akár még lehet kapcsolata az alapellátással is, merthogy védelembe vannak véve az otthoni gyerekek. És akkor persze megretten attól, hogy ilyen következménye lesz, ha lemond róla.”

A szakemberek felvetették, hogy fontos lenne a vér szerinti anyák számára titkos örökbefogadás előtt is kötelezővé tenni a krízistanácsadást, valamint mindkét esetben a hosszabb távú, alaposabb krízisgondozást. Ez segíthetne abban, hogy a vér szerinti anyák valódi igényei fel legyenek mérve, ez alapján pedig a megfelelő gyermekelhelyezés biztosított legyen. Ha a gondozás következtében az anya mégis az örökbeadás mellett dönt, úgy tájékoztatni lehet őt a nyílt örökbeadás előnyeiről.

„Bár lenne lehetőségük nyíltan hozzájáruló nyilatkozatot tenni, ezt (a titkos örökbefogadáshoz hozzájárulást) leginkább azért teszik, mert a megszégyenüléstől félnak, nem tudnak elszámolni a veszteséggel. Őket milyen jó lenne megtámogatni! A gyógyulásukban, az érzelmi állapotuk feldolgozásában is sokkal, de sokkal jobb lenne, ha ez nyílt lenne, ha szembe tudna ezzel nézni.”

„A krízistanácsadás egy alkalom, a krízisgondozás pedig egy folyamat. Mert az nem egy alkalom, hogy azt mondja a vér szerinti szülő, hogy lemond a gyermekéről. (...) Meg kell találni azt a hangot, bizalmi légkört, hogy ki tudjon nyílni. Menetközben több helyzetet és történetet meg lehet fordítani kellő megsegítéssel.”

A kérdőíves kutatás esetében válaszadóinkat leginkább a civil szervezeteken keresztül sikerült elérnünk – ez magyarázza azt, hogy az általuk megvalósított örökbefogadások 60%-a nyílt módon valósult meg. Titkos örökbefogadás kizárólag a TEGYESZ-en keresztül valósulhat meg, a nyílt örökbefogadások kétharmada válaszadóink esetében a Gólyahír Egyesületen keresztül valósult meg.²⁹

Milyen módon valósult meg az örökbefogadás?³⁰

	Említések száma	%
Nyílt	122	60,4
Titkos	80	39,6

²⁹ A Gólyahír Egyesület vezető szerepét megerősíti az örökbe.hu oldal által rendszeresen végzett és publikált adatgyűjtés is, Martonffy Zsuzsa kutatása alapján az egyesület a nyílt örökbefogadások közel 40%-ában vesz részt évről évre. <https://orokbe.hu/2022/08/22/2021-as-orokbefogadasi-statisztika-meg-mindig-koronavirus/>

³⁰ A kutatásban részt vevők körében

Melyik szervezeten keresztül valósult meg az örökbefogadás?³¹

	Nyílt
Gólyahír Egyesület	68,00%
TEGYESZ	8,20%
Várva Várt Alapítvány	5,70%
Egyéb civil szervezet	5,70%
Bölcső Alapítvány	4,10%
Alfa Szövetség	3,30%
Baptista Szeretetszolgálat	2,50%
Fészek Alapítvány	2,50%

3.5. A hátrányos helyzetű gyermekek iránti elfogadás növekedésének lehetőségei

Az egyik szakember rámutat, hogy a vélhetően roma származású, betegséggel élő, idősebb korú gyermekek iránti elfogadás növekedése köthető a Gyermekvédelmi törvény alapvetéséhez, mely szerint a gyermekvédelemben (így az örökbefogadásban is) a gyermek sorsának rendezése az elsődleges. A szakemberek a Gyvt. hatályba lépése óta képviselik ezt a szemléletet az örökbefogadásra felkészítő folyamatban, ez hatással van az örökbe fogadni szándékozók preferenciáira is.

„(Az elfogadás növekedésének oka) hogy az örökbefogadó szülők megértették, hogy a gyerekeknek keresünk családot, nem a szülőknek keresünk gyermeket. Ez egy lassú és kis mértékű változás.”

A szakemberek kiemelik, hogy ezt a szemléletet részben a személyes tanácsadás alkalmain és a tanfolyamon lehet elfogadtatni. Volt, aki azt javasolta, hogy az örökbefogadó családok számára legyen biztosítva ingyenesen elérhető terápia. A kezelés segítheti abban a szülőt, hogy szempontot váltson a tekintetben, hogy az örökbefogadásban nem a szülők gyermek iránti vágyának kielégítése az elsődleges, hanem a gyermek sorsának rendezése. Másrészt egy terápia támogatást nyújthat abban, hogy az örökbe fogadni szándékozók feldolgozzák gyermektelenséggel kapcsolatos veszteségeiket és szélesebb körű önismeretre tegyenek szert. Több szakember is utalt arra, hogy ideális esetben az örökbefogadó szülő „terápiás szülővé válik”, aki segítségi motivációval is, lélekben és tudásban felkészülten gondoskodik a nehéz múlttal rendelkező gyermekéről. A szakember szerint ehhez az örökbefogadási felkészítő folyamat újragondolására lenne szükség, melyben fontos szerep jut az örökbe fogadni szándékozók önismerete fejlesztésének például csoportterápia formájában.

„Szakemberként azt gondolom, hogy az örökbefogadó szülők terápiás szülők, akik megsegítik azokat a veszteségeket átélő gyerekeket, akik nem tudnak a vér szerinti családjukban felnőni. Amíg egy örökbefogadó szülő nem ismeri fel a saját veszteségét (...), addig nem fog tudni egy olyan kisgyerekek segíteni, aki nem tudott a vér szerinti családjában nevelkedni.”

Bár a szakemberek körében elterjedt nézet, hogy elsősorban a gyermek érdekeit képviselik, az örökbe fogadni szándékozók körében ez még kevésbé bevett alapelv. Az örökbe fogadni szándékozók gyermekről alkotott elképzelése a legtöbb esetben még a saját vér szerinti gyermekük pótlására irányul, és kevésbé arra, hogy segítsenek egy családjából kikerült gyermeknek. Ezeknek az örökbe

³¹ A kutatásban részt vevők körében

fogadni szándékozóknak a vágyai emiatt kevésbé illeszkednek a gyermekvédelmi rendszerben lévő gyermekek jellemzőihez: az örökbe fogadható gyermekek az örökbefogadó szülőknél legtöbbször alacsonyabb státusú környezetből származnak, lelki és fizikai betegségekkel rendelkeznek.

„Az engedélyezett örökbefogadások túlnyomó többsége a gyerekvédelmi gondoskodásban lévő gyerekeket érinti. Az ő jellemzőjük meg az, hogy nem feltétlenül újszülöttek, nem feltétlenül egészségesek és az biztosan jellemzőjük, hogy olyan veszteségélményekkel érkeznek először a gyerekvédelmi rendszerbe, majd a családi ellátásokba, amikkel a felnőtteknek dolga van.”

A szakemberek szerint az örökbefogadásra felkészítő tanfolyam, az állami és a civil szervezetek érzékenyítő munkája és média kampányai nagyban hozzájárulnak a gyermekekkel kapcsolatos elfogadás növekedéséhez. Az érzékenyítési folyamatnak a következménye, hogy az örökbefogadók nyitottabban kezelik élethelyzetüket, ezáltal szélesebb társadalmi körben válik ismertté, így elfogadottabbá az élethelyzetük.

„Az elfogadottság nőtt 15-20 éve, mert ott (a tanfolyamon) arra tanítjuk őket, hogy tanítsák a környezetüket, hogy mit várnak el, milyen fajta viszonyulást.”

Mivel egyre többen találkoznak örökbefogadókkal, egyre többen tekintik opciónak a családalakításnak ezt a formáját, így többen kezdeményeznek örökbefogadást, ami az elfogadást erősíti. A szakemberek szerint az egyre változatosabb családmodellek miatt ma már kevésbé feltűnés tárgya, ha a szülő és a gyermek között láthatóan nincs biológiai kapcsolat. A gyermekek származása iránti elfogadás erősödéséről szóló vélekedésekkel szemben megjelentek ezzel kapcsolatos kétségek is. Voltak szakemberek, akik rámutattak: nem biztos, hogy valós elfogadó attitűd motiválja azokat az örökbe fogadni szándékozókat, akik tág preferenciákkal fogadnak örökbe. Vannak örökbe fogadni szándékozók például, akik azért nem élnek származási kikötéssel, hogy minél hamarabb kihelyezzenek hozzájuk gyermeket. A szakember szerint a nem valós elfogadás általában kiderül akkor, amikor az örökbe fogadni szándékozókkal ismertetik a gyermek jellemzőit, múltját.

„Hogy ez mennyire valós elfogadás a származás elfogadásában, ez mégiscsak akkor derül ki, száz százalékosan, amikor már egy konkrét gyerekről beszélünk és ezt jelölik meg okként, amiért nem tudják elképzelni a gyereket a családjukban. (...) De azt mindenféle fórumokról tudják, hogy ha nem roma elfogadók, akkor az megnöveli a várakozási időt, tehát emiatt fordul elő ez, hogy úgy nyilatkoznak, hogy oké, utána pedig mégiscsak az derül ki, hogy nem tudják elfogadni.”

Az elfogadás mértéke a szakemberek szerint területileg eltérő, ez összefügg az adott településre jellemző roma integrációval, elfogadással és a gyermekeket ellátó intézmények és infrastruktúrájával, szolgáltatásaival.

„A származás tekintetében sok örökbefogadó szülő nyilatkozik erről elfogadóan, de ez a fővárosban jellemző. Más megyékben tudom, hogy – Szabolcsban, Borsodban – sokkal rosszabb a helyzet. (...) A fővárosban a tapasztalataik jobbak, elfogadóbbak (...). A fővárosban tudnak találni olyan játszóteret, óvodát, ahol nem élnek meg emiatt negatív hangokat, úgyhogy ezek összességében hozzájárulnak ahhoz, hogy bátrabbak.”

4. Az örökbefogadásra való felkészítéssel, engedélyeztetéssel és utánkövetéssel kapcsolatos vélemények

4.1. Az örökbefogadás folyamatának elindítása előtti és a várakozási időszak megélése

A legtöbb esetben az örökbe fogadni szándékozó párok arról számoltak be, hogy az első, szakszolgálattal történő beszélgetést megelőzően az örökbefogadás folyamata számukra ismeretlen, idegen volt, ezért elvárások nélkül kezdték el a folyamatot. A téma ismeretlensége miatt több jelentkező aggodalommal, félelemmel kezdte el a folyamatot. Ez a visszajelzés utalhat arra, hogy az örökbefogadás nem széles körben tárgyalt, laikusok számára nehezen hozzáférhető téma. Az örökbe fogadni szándékozók egy része első lépésként az interneten tájékozódik, de ez nem elég ahhoz, hogy teljes mértékben megismerje az örökbefogadás folyamatát.

„Én nagyon félttem. Amikor elmentünk beszélgetni a Péterrel, ez teljesen ismeretlen volt. Próbál az ember olvasgatni, meg az interneten keresztül utána olvasni, hogy mi is ennek az útja, módja. Ott megtalálod a pozitív, meg a negatív dolgokat is. Jó és rossz tapasztalatokat is. Fenntartásokkal kezeltük, nem tudtuk, hogy mire számíthatunk.”

Az örökbe fogadni szándékozó és örökbefogadó szülők történeteiből kiderül, hogy a gyermekkel való találkozást a megterhelő várakozás időszaka előzi meg.

A hosszú várakozási idő az örökbefogadást fontolgatókat eltántoríthatja szándékuktól, az örökbefogadás mellett már elkötelezettek számára pedig sokszor komoly érzelmi megterhelést jelent. Hiszen az érintettek hosszú időn keresztül (jellemzően éveken át) nem tudják, hogy mikor és milyen gyermeket fogadhatnak örökbe. Valaki erre az időszakra így emlékezett vissza:

„Nyilván ők (megjegyzés: a szakszolgálat munkatársai) se tudják, hogy mit hoz a jövő, meg milyen gyerekek kerülnek be a rendszerbe. Hát, de hosszú volt. Tehát hogy végül is így már négy év lett belőle. Mikor ismerősök is kérdezték, hogy na, mikor kerülünk sorra, vagy hogy hol tartunk, akkor már kicsit ebbe a hitetlen státuszba kerültünk. Hogy na, majd egyszer, persze, majd valamikor telefonálnak, de hogy ez nem tűnik igazán reálisnak. (...)Egy-két évig az ember még így reménykedik, meg hú, de izgalmas. Aztán valahol útközben ez átbillen... egy idő múlva egy kicsit belefásul az ember.”

Az egyik esetben az örökbe fogadni szándékozó pár arról számolt be, hogy idősödő koruk miatt (45-50 év közötti házaspár) adódtak nehézségeik gyermek nevelésével a kötelező gondozási idő alatt, végül a kötelező gondozási idő alatt visszaléptek és a pár többé nem szeretne örökbe fogadni. A pár közel 3 év várakozási idő után úgy döntött, hogy koruk miatt nem hosszabbítják meg a 3 év után lejáró alkalmassági határozatot, ám a határozat lejáráta előtt, kijánlottak nekik gyermeket. A pár elmondja, hogy azért kezdték el mégis a gyermekkel való ismerkedést, mert három év várakozás után úgy gondolták, nem lesz többé ilyen lehetőség.

„A kijánlás előtt már arról beszéltünk, hogy nemsokára le fog telni az idő és akkor nem fogjuk meghosszabbítani (az alkalmassági határozatot). Viszont jött ez a kijánlás és akkor így próbáltunk volna még egy esélyt, tehát hogy akkor csak megpróbáljuk (...) ha nem próbáljuk meg, akkor itt be is fejeződött a dolog, tehát hogy nincs másik dobásunk már ennyi évesen.”

Az örökbe fogadni szándékozó pár számára fizikailag és szellemileg megerőltető volt a gyermek - amúgy korosztályára jellemző - mozgékonyága, nem tudták felvenni a gyermek neveléséhez szükséges ritmust. A pár rámutat, hogy a várakozási időszak alatt sokat változott az életmódjuk: az

örökbefogadásra jelentkezéskor aktívabban éltek, mint a Covid-19 világjárvány utáni időszakban és pár évvel idősebben.

„Fizikailag is meg pszichésen is eléggé kivoltunk gyakorlatilag. (...) Hát mi nem vagyunk annyira mozgékonyak és ugye Tamáshoz meg nagyon ugrálni kellett (...) Igazából semmivel nem volt nehezebb, mint egy ilyen korú gyerekek a gondozása, nevelése, csak valahogy, én személy szerint azt éreztem, hogy megfulladok, tehát hogy nem megy.”

Több örökbefogadásra várakozó megfogalmazta, hogy gyakoribb és egyértelműbb kommunikációra lenne szükség a várakozási idő hosszúságáról. Más azt emelte ki, hogy megkönnyíti a várakozást, ha a szakszolgálat gyakrabban tartja a kapcsolatot az örökbefogadásra várókkal és tájékoztatja őket esélyeik alakulásáról.

„Egyébként azt el kell ismerni, hogy semmilyen fajta léleksimogatás nem történik a hatóság részéről, nyilván ez megint csak visszakövethető arra, hogy nincs rá kapacitás.”

Több örökbe fogadni szándékozó volt, aki a bürokratikus működésben a „papírmunka” mennyiségét csökkentené, ezen belül a három év után lejáró alkalmassági határozat meghosszabbításának procedúráját értékelték bonyolultnak.

Interjúalanyaink az örökbefogadás folyamatának elindítása előtt és a várakozási időszakban is foglalkoztak az örökbefogadás kérdéskörével. A különböző információs csatornák tekintetében jellemzőnek mondhatók a civil szervezetek vagy maguk az érintettek (tehát az örökbefogadásra várakozók) által szervezett találkozók, a különböző weboldalak, blogok és Facebook csoportok. Az online megtalálható sikeres örökbefogadások történetei és már örökbefogadott gyermekeket nevelő szülőkkel való találkozások reményt adnak a várakozási időszak alatt. Ezen túlmenően többen olvastak az örökbefogadással foglalkozó könyveket és cikkeket. A várakozással töltött időszakban komoly segítséget jelentettek a civil szervezetek és a szakemberek háttértámogatása, interjúalanyaink a szakszolgálat tanácsadó munkáját tartották a leghasznosabbnak.

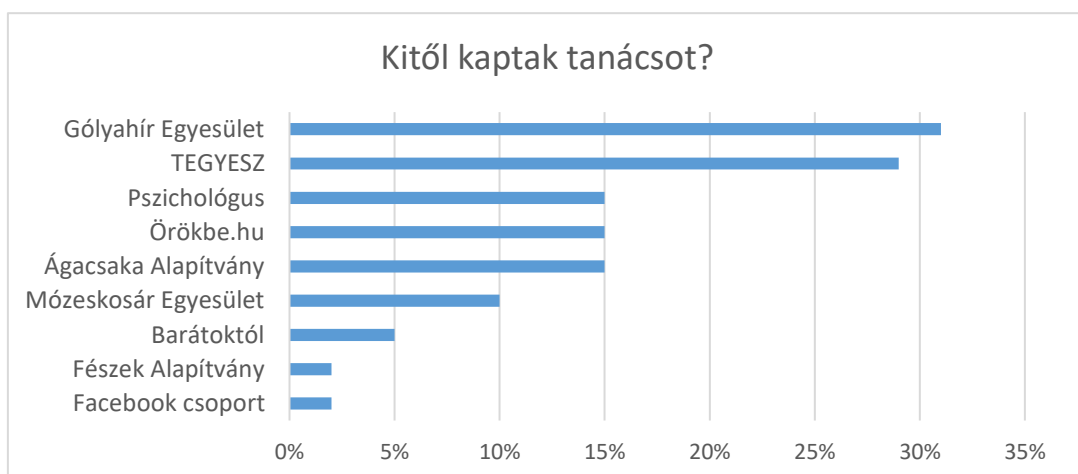
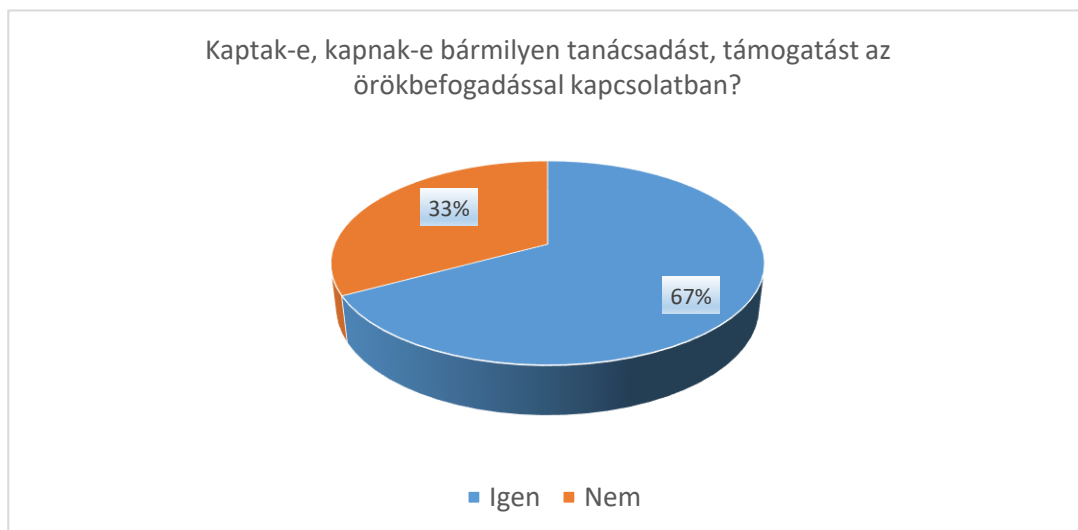
„A TEGYESZ az nagyon segítő, legalábbis itt X városban, én ugye két emberrel vagyok kapcsolatban, ők példaértékűek. Az ügyintéző és a pszichológus is nagyon-nagyon magas szinten dolgozik. Nagyon beleérzők.”

A kérdőíves felmérésben megkérdezett örökbefogadó szülőknek átlagosan 2-3 évet kellett várniuk a sikeres örökbefogadásra. Mivel válaszadóink leginkább nyíltan tudtak gyermeket örökbe fogadni, ezért nem meglepő, hogy az örökbefogadott gyermekek átlagos életkora 1 év alatt volt (többségük újszülöttként került új családjába, míg a titkos örökbefogadások esetében ez a gyermekek 2 éves kora körül történt meg.)

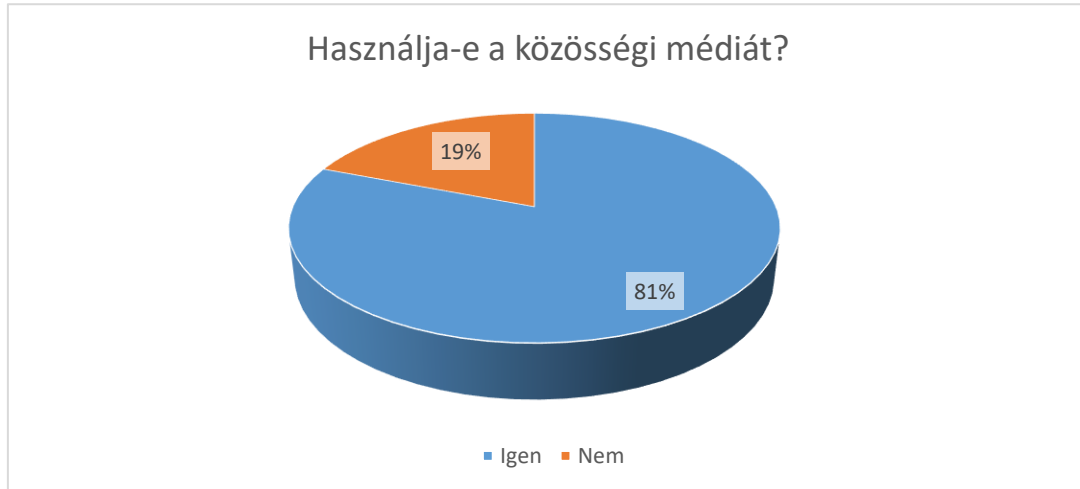

	Mennyi ideig várokztak, amire sikerült gyermeket örökbe fogadni? (év)	Hány éves volt a gyermek amikor örökbe fogadták? (év)
	Átlag	Átlag
TEGYESZ	1,9	2,1
Alfa Szövetség	0,4	1 év alatt
Egyéb civil szervezet	1,8	1 év alatt
Fészek Alapítvány	1,9	1 év alatt
Bölcső Alapítvány	2,3	1 év alatt
Baptista Szeretetszolgálat	2,6	1 év alatt
Várva Várt Alapítvány	2,9	1 év alatt
Gólyahír Egyesület	3,2	1 év alatt

Az örökbefogadással óhatatlanul is felmerülő problémákkal kapcsolatosan válaszadóink kétharmada kapott tanácsadást, támogatást – jellemzően attól a szervezettől, amelyen keresztül maga az örökbefogadás is megtörtént.

A közösségi média – mint információszerezési lehetőség – szerepe is igen magas, az örökbefogadó szülők 80%-a használja erre a célra. Ennél jóval alacsonyabb azon örökbefogadó szülők aránya (33%), akik örökbefogadással kapcsolatos – vagy ennek egyes speciális kérdéseivel részletesen foglalkozó – önszolgáltató csoportokban is részt vesznek. Akik viszont élnek ezzel a lehetőséggel, kimondottan hasznosnak ítélik mindezt (5 fokozatú skálán 4,6-os osztályzat.)

Mennyire ítéli hasznosnak a közösségi médiákat az örökbefogadással kapcsolatosan? (Kérem, osztályozza 1-5-ig, ahol 1-es Teljes mértékbe haszontalan, míg az 5-ös a Teljes mértékben hasznos. A közbelső értékekkel árnyalhatja véleményét!)

	Említések száma	%
1	0	0
2	1	0,8
3	30	23,6
4	47	37
5	49	38,6
Total	127	100
Átlag	4,13	

Részt vesz-e, részt vesznek-e örökbefogadó szülőket támogató önszolgáltató csoportokban?

	Említések száma	%
Igen	51	32,9
Nem	104	67,1
Total	155	100

Mennyire ítéli hasznosnak az önsegítő csoportokat az örökbefogadással kapcsolatosan? (Kérem, osztályozza 1-5-ig, ahol 1-es Teljes mértékbe haszontalan, míg az 5-ös a Teljes mértékben hasznos. A közbelső értékekkel árnyalhatja véleményét!)

	Említések száma	%
1	0	0
2	0	0
3	2	3,9
4	15	29,4
5	34	66,7
Total	51	100
Átlag	4,63	

4.2. Az örökbefogadói tanfolyam

Az örökbefogadásban érintett szülők az örökbefogadásra felkészítő tanfolyamot kivétel nélkül pozitívan értékelték. Az örökbe fogadni szándékozók és az örökbefogadó szülők a trénereket kedvesnek és felkészültnek, a találkozót tartalmasnak, szórakoztatónak, jó hangulatúnak írták le. Az interjúk során a felkeresett szakemberek is egyhangúan a tanfolyam jelentőségét és előnyeit emelték ki. Az örökbe fogadni szándékozók, az örökbefogadó szülők és szakemberek által említett pozitív visszajelzéseket az alábbi csoportokba sorolhatjuk:

1. *a tanfolyamért felelős tréner felkészültsége.* Az örökbe fogadni szándékozók és az örökbefogadó szülők sok esetben kiemelték, hogy a tanfolyamot nagy tapasztalattal bíró szakemberek vezették, akik hasznos tudást adtak át. A szakemberek elmondták, hogy a tanfolyamot minden esetben két terepen dolgozó örökbefogadási szakember vezeti. Az ő személyes tapasztalatuk azért is kiemelten fontos, mivel a tanfolyam interakcióra, beszélgetésre épít. Ennek köszönhetően olyan kérdéseket és dilemmákat is meg tudnak fogalmazni a résztvevők, amikre máshol nincs lehetőségük. Ezekre a kérdésekre azok a trénerek tudnak leginkább válaszolni, „*akik egyébként is viszik az ügyeket.*” Az egyik szakember a tanfolyamnak erről az erősségéről így nyilatkozott:

„ott lehet őszintén beszélni arról, hogy [...] nem vagy attól rossz szülő, hogy azt érzed, hogy ez iszonyú nehéz, és hogy beletörök a bicskád és fel kell adnod mindent. Hanem nyilván vannak pillanatok, amikor ezt érezzük. Így válunk szülővé, erősödünk meg. De nehéz szülőként azt mondani, hogy elegendem van gyerekeimből. Uramisten, ennél súlyosabb mondatok is megfogalmazódnak egy örökbefogadó szülő fejében. Nyilván ezek tabu témák. Ezért fontos a tanfolyam, mert ezeket végig lehet beszélni.”

2. *az információ-átadás jelentősége.* Az örökbefogadó szülői interjúkban többször említésre került, hogy a tanfolyamon korábban nem ismert információkat, kompetenciákat, összefüggéseket osztanak meg, melyek releváns eszközök az örökbefogadás folyamatában való sikeres részvételhez. Több örökbefogadó szülő az átadott ismereteket olyan fontosnak tartotta, hogy javasolta a tanfolyam újra kötelezővé tételét.

A szakemberek visszajelzései szerint az örökbe fogadni szándékozók sokszor téves információkkal rendelkeznek az örökbefogadás folyamatáról, az örökbe fogadni kívánt gyermekek és a származási család tipikus jellemzőiről.

3. *a tanfolyam közösség-építő hatása.* Interjúalanyaink hangsúlyozták, hogy a tanfolyamnak egyfajta csoport-képző szerepe is van. A résztvevők a személyes találkozókat követően esetenként önszervező örökbefogadó szülői csoportokat, klubokat hoznak létre. A későbbiekben ennek a társas támasznak, sorsközösségnek kiemelt szerepe lehet az örökbefogadó szülők támogatásában.
4. *az örökbefogadandó gyermekre vonatkozó preferenciák tekintetében megfigyelhető hatás.* Az örökbefogadó szülők visszajelzései alapján a tanfolyamon átadott hitelesnek tekintett információknak a birtokában a preferenciák tekintetében is megalapozott döntést tudtak hozni.

A szakemberek elmondták, a tanfolyamra esetenként negatív előítéletekkel és megalapozatlan feltételezésekkel érkeznek a résztvevők. Ugyanakkor a többnapos találkozók *„tágítják az elképzeléseiket”* és ennek köszönhetően sokan változtatnak előzetes elvárásaikon. Az elhangzottak és az átélt élmények hatására a résztvevők jellemzően elfogadóbbá válnak, azaz

- a. szívesebben fogadnak örökbe roma gyermekeket. Volt szakember, aki szerint nagyon sok örökbe fogadni szándékozó elutasító a roma gyermekekkel szemben, azaz *„a gyermek neve, bőr színe alapján skatulyázzák be a gyermeket”*. A tanfolyamnak köszönhetően azonban többen megértik, hogy leegyszerűsítő és félrevezető ezen információk alapján dönteni a gyermek örökbefogadásáról.
- b. szívesebben fogadnak örökbe idősebb gyermekeket. A szakértői visszajelzések szerint az örökbe fogadni szándékozók sokszor újszülött babát szeretnének családjukba fogadni. A tanfolyamon azonban van lehetőségük arra, hogy megismerjenek olyan családi történeteket, ahol óvodáskorú vagy akár kisiskolás gyermekek örökbefogadása sikeres volt. Ez bátoríthatja őket arra, hogy eredeti, az életkorra vonatkozó preferenciáikon változtassanak.
- c. nyílt örökbefogadással szembeni ellenállásuk gyengül. Itt érdemes megemlíteni azt a véleményt, amely szerint az örökbe fogadni szándékozók esetenként *„egyáltalán nem tudják elfogadni, hogy vannak olyan vér szerinti szülők, akik lemondanak a gyermekükről. Tehát még elítélik őket.”* Az ezen a téren elért attitűd-változás a nyílt örökbefogadással kapcsolatos ellenállást csökkentheti.
- d. az egészségi állapottal kapcsolatos elvárások is változnak.

Az egyik szakember szerint a preferencia-változtatás kifejezetten jellemzőnek tekinthető hiszen, ha egy tanfolyamon *„nyolc házaspárral indulunk akkor hat változtat általában”*.

Itt érdemes megemlíteni, hogy a szakemberek szerint bár az elfogadás szélesítése fontos feladat, ugyanakkor azt mindenképpen szükséges elkerülni, hogy a résztvevők *„olyat képzeljenek el, amire nem képesek”*. Emiatt fontos az, hogy az örökbe fogadni szándékozók átgondolt, megalapozott döntéseket tudjanak hozni preferenciáikat illetően. Volt olyan szakember, aki ennek a megalapozottságnak az érdekében az alábbi stratégiát követi:

„A mi felkészítő csoportjaikban is sokan jelzik, hogy szeretnék megváltoztatni a származási kikötést. Mi mondjuk, hogy egy hónap múlva beszéljünk róla újra. Ha akkor is van ilyen szándékuk, akkor örömmel vesszük. De azt is szeretjük, ha múlik az idő és sajátta válik (az elképzelés, érzés).s nem egy befolyásolt, felfokozott hangulatú, 'talán így hamarabb kapok gyereket' érzéssé.”

5. az örökbe fogadható gyermekekről való gondolkodásban megfigyelhető hatás. Az örökbefogadó szülői visszajelzések szerint a tanfolyam lehetőséget biztosított arra, hogy a résztvevők megismerjék az örökbeadás okait, az örökbe fogadható gyermekek jellemzőnek mondható háttérét és esetleges korábbi veszteségeiket. Így a tanfolyam *„felnyitotta a szemüket, hogy halló, ne ilyen rózsaszín ködön keresztül lássuk azt, ami előtt állunk, hanem igenis reálisan, meg objektíven.”*

Több szakember is jelezte, hogy az örökbe fogadni szándékozó szülők esetenként irreális elképzeléseket és elvárásokat fogalmaznak meg az örökbe fogadni kívánt gyermekek és családi háttérük vonatkozásában. Ahogy azt valaki megfogalmazta: *„Amikor a szülő elképzei, hogy milyen gyermeket szeretne, az nem egyezik a valósággal. A családban az aranyos hároméves gyermek nem lesz ugyanolyan, mint egy nevelőszülőnél nevelkedő és traumákkal érkező gyermek. Irrealisztikus elképzelés, hogy egy vér szerinti gyermeket ugyanolyan nevelni.”* A tanfolyamnak ebben a tekintetben – tehát a valós élethelyzetek és adottságok feltárásában – kiemelt szerepe van.

6. érzékenyítés a vér szerinti szülők irányában. Volt olyan örökbefogadó szülő, aki azt hangsúlyozta: a tanfolyamnak köszönhetően empátiája erősödött a vér szerinti szülőkkel szemben is. A szakemberek is említették, hogy sok örökbe fogadni szándékozóknak vannak negatív feltételezései a vér szerinti szülőkkel kapcsolatban. A tanfolyamon résztvevők között esetenként vannak olyanok, akik nem fogadják el azt, hogy a vér szerinti szülők lemondanak gyermekükről. Márpedig az örökbeadás folyamata mögötti okok megértése az örökbefogadott gyermek nevelése szempontjából (is) kiemelten fontos - ahogy az egyik szakember utal erre:

„Mindig ezt szoktuk mondani, hogy pozitívba kell fordítani a gyerek háttértörténetét és azokat a pontokat kell keresni, amiket még tudnak pozitívba fordítani. Olyan gyerekre biztos, hogy nemet kell mondani, akinek a háttértörténetét nem tudják pozitívba fordítani. Mert ott az elfogadás biztos, hogy sérülni fog. Ott biztosan lesznek olyan helyzetek, hogy na, akkor kiütközött a vére, meg elkezdett hasonlítani a szülőjére, meg ez, meg az, meg amaz. És akkor ezek a szorongások elkezdik ezt bevonzni, hogy akkor tényleg elkezd hasonlítani, mert nincs elfogadó környezetben a gyerek.”

A szakértők elmondták, a valós élethelyzetek feltárása az örökbe fogadni szándékozók érzékenyítéshez járul hozzá. A tanfolyam hatására a résztvevők az örökbefogadásban érintett három szereplőről – azaz a vér szerinti szülőkről, a gyermekekről és az örökbefogadó szülő(k)ről – és a köztük kialakuló viszonyrendszerrel reális képet alakíthatnak ki, így az esetleges előítéletek és feltételezések felülíródnak.

7. *az önismeret tekintetében megfigyelhető hatás.* Az örökbefogadásban érintett szülők szerint a találkozók lehetőséget biztosítottak arra, hogy a résztvevők tudatosítsák saját motivációikat és esetleges félelmeiket. Ahogy azt valaki megfogalmazta:

„Tíz-tizenkét párt kell elképzelni, így együtt voltunk, és talán orvos volt az egyikőjük, és nagyon érdekes, hogy a következő alkalomra már nem jöttek. Arra emlékszem és a férjem is megemlítette, hogy igen, van, aki akkor döbönt rá, hogy nem ez az útja, tehát ő nem tud igent mondani.”

A szakemberek is kiemelték a tanfolyamnak ezt az előnyét. Az egyik interjúalanyunk szerint a tanfolyam pozitív hatása ott is tetten érhető, hogy *„vannak olyanok, akik a tanfolyam végén azt mondják, hogy erre még nem készek”*. Volt, aki egyenesen úgy nyilatkozott: a tanfolyam elvégzésére nem vállalkozók esetében jó eséllyel önismereti hiányosságok figyelhetők meg. E szerint az interjúalanyunk szerint az ilyen örökbe fogadni szándékozók esetében mindez annak a jele, hogy *„erről még kéne egy kicsit beszélgetni. Meg az elköteleződésről, meg a teherbíró képességről, meg a motivációról, meg a gyerek iránti odaadásról.”*

A szakemberek visszajelzései szerint az örökbe fogadni szándékozók önismeretét és önreflexióját is segíti a képzés, hiszen *„rápillanthatnak saját párkapcsolatukra abból a szempontból, hogy ha hozzájuk kerül egy baba vagy nagyobb gyerek, akkor, hogy lesznek ezzel”*. A tanfolyam tehát a *„terápiás szülővé válást”* segíti elő; azt, hogy az örökbe fogadni szándékozók szembe tudjanak nézni korábbi veszteségeikkel, esetleges párkapcsolati nehézségeikkel és felmérjék saját igényeiket, képességeiket.

8. *A szülővé válás folyamatában adott támogatás.* Több örökbefogadó szülő is felidézett olyan konkrét gyakorlatokat és történeteket, amelyek nagy hatással voltak rájuk, mivel segítségükkel megértettek az örökbefogadás és az örökbefogadott gyermek nevelése során felbukkanó kihívásokat és nehéz élethelyzeteket. Mások azokra a gyakorlati javaslatokra emlékeztek vissza, amelyeket a barátkozás ideje alatt és az örökbefogadást követő időszakban nagyon jól tudtak hasznosítani.

A szakértők elmondták, az örökbe fogadni szándékozók jobban megismerik az örökbe fogadni kívánt gyermekek jellemzőit és a nevelésük során esetlegesen felbukkanó nehézségeket. Így magabiztosabbá válnak, a későbbiekben felbukkanó elakadásokat és konfliktushelyzeteket jobban meg tudják érteni és könnyebben tudják kezelni. Összességében felkészültebbek lesznek; a nevelési feladatokat tudatosabban tudják ellátni. Ahogy azt az egyik szakértő megfogalmazta: *„Van, akinek ösztönből jön, hogy jó szülő lesz. Van, akinek a tanfolyam segít jó szülővé válni.”*

Az örökbefogadott gyermekek nevelésére való megfelelő felkészítés azt eredményezi, hogy a felbukkanó nehézségek esetén *„nem a saját szülői képességeikben vetett hitük törik meg, hogy nem jó szülők”*. Mindez kiemelten fontos, hiszen az örökbefogadók esetenként tartanak attól, hogy a szülői szerepet és feladatokat nem tudják megfelelően ellátni. A megfelelő felkészítés az emiatt esetlegesen kialakuló szorongást előzheti meg.

A visszajelzések szerint a tanfolyam abban is segít, hogy az örökbe fogadni kívánó párok jobban megismerjék a másik fél gyermekneveléssel kapcsolatos elképzeléseit, félelmeit és elvárásait. Ezt a folyamatot a tanfolyam különböző szituációs gyakorlatai és a csoportmunka segíti elő. Ezeknek a tapasztalatoknak a birtokában – még a várakozási időn belül – inkább van lehetőség felkészülni az örökbefogadott gyermek érkezésére és arra, hogy az milyen hatással lesz az örökbefogadó szülők életére.

9. Végül érdemes megemlíteni azt a szempontot is, amely szerint a tanfolyamot tartó trénerek jobban megismerik a résztvevők élethelyzetét, motivációit és igényeit. Volt olyan örökbe fogadni szándékozó, aki szerint ez a fajta személyes kapcsolat szükséges ahhoz, hogy *„mi megismerjük őket annyira, hogy maximális mértékben megbízzunk bennük”*.

10. *Sorstárs megerősítés.* Az örökbe fogadni szándékozók és az örökbefogadó szülők számára a fenti pozitívumokon kívül a tanfolyam ráadásul megerősítő is volt, hiszen az érintettek megtapasztalhatták, hogy más örökbe fogadni szándékozók is hozzájuk hasonló nehézségekkel küzdenek. Mindezt így írták le:

„Hogy ezen a tanfolyamon például ott voltunk, és láttuk, hogy sokan vagyunk, tehát hogy vannak sorstársak, az hihetetlen erőt adott, hogy tényleg nem csak mi vagyunk”.

Valószínűleg a fenti pozitívumok is hozzájárulnak ahhoz, hogy az örökbe fogadni szándékozók körében igen népszerű a tanfolyam. A szakértői visszajelzések szerint a résztvevők *„kíváncsiak és elmennek a tanfolyamra”, „szeretnék elvégezni annak ellenére, hogy nem kötelező”* és *„a többség megérti, hogy miért fontos felkészülni”*. Egy szakértő szerint *„az örökbe fogadni szándékozók biztos, hogy 90% fölötti része elvégzi a tanfolyamot. Tavaly közel 100 örökbefogadói tanfolyam volt, azon nagyon sokan vettek részt, ilyen 14 fő átlag”*. A tanfolyamokon résztvevők számában visszaesést csak a COVID okozta válsághelyzet jelentett. A sikerességre enged következtetni, hogy az egyik szakértő szerint a kötelező jelleg megszüntetése ellenére még növekedett is a jelentkezési szám – bár volt, aki jelezte, hogy az örökbe fogadni szándékozókat esetenként meg kell győzni a tanfolyam szükségességéről, hasznosságáról.

Az örökbe fogadni szándékozók interjúi alapján a tanfolyammal szemben szkeptikusak is hasznosnak értékelték a tanfolyamon tapasztaltakat annak ellenére, hogy a tanfolyamot megelőző kétségként merült fel, hogy a tanfolyamon (1) triviális gyermeknevelési ismeretek hangozhatnak el, (2) leereszkedő oktatási stílusban, valamint (3) hogy kellemetlen lehet érzékeny témákról csoportban beszélni. A tanfolyamon megosztott ismeretek és helyzetgyakorlatok tanfolyami kereteken kívül nem átadhatók. A tanfolyam elvégzésének elutasítása kétségeket vet fel az örökbe fogadni szándékozó motivációját illetően.

A tanfolyam támogatottsága kifejezetten erős a szakemberek körében, kivétel nélkül annak elvégzésére kérik fel az ügyfeleiket. Bár sokszor erre nincs is szükség, hiszen *„szerencsére benne van a köztudatban, hogy ez egy hasznos dolog. Nekem még nem volt olyan szülőm, aki elzárkózott az örökbefogadói tanfolyamtól”*. Végül érdemes megemlíteni, hogy a felkeresett szakemberek szerint egyértelműen pozitív változásnak tekinthető a 2018-ban 40 órára emelt óraszám és a 2020-ban életbe léptetett térítésmentesség is.

A pozitív megítélésére enged következtetni az is, hogy az örökbefogadó szülői és a szakértői interjúk alapján a fejlesztéssel kapcsolatos javaslatok tekintetében sokszor ugyanaz a vélemény fogalmazódott meg: fontos lenne kötelezővé tenni a tanfolyam elvégzését az örökbe fogadni szándékozók számára. A visszajelzések szerint erre amiatt is szükség van, mert az örökbefogadás folyamatának a gyorsítására – amit a jogalkotó azzal kívánt elérni, hogy 2020-ban ajánlottá (tehát nem kötelezővé) tette a tanfolyam elvégzését – a tanfolyam elvégzésének nincs kimutatható hátráltató hatása.

A javaslatok között még azt az örökbefogadó szülők által megfogalmazott véleményt szükséges megemlítenünk, amely szerint hasznos lehet örökbefogadó szülők és (már felnőtt) örökbefogadottak tanfolyamra történő bevonása. Az ő tapasztalataik, a velük zajló beszélgetések fontosak és hasznosak lehetnek azoknak, akik örökbefogadást terveznek.

4.3. Az örökbe fogadó szülők tapasztalatai az örökbefogadás folyamatában

Az ismerkedés folyamata

Az örökbefogadott gyermekkel és a nevelőszülővel való ismerkedés időszakáról, valamint a szakemberek háttértámogatásáról alapvetően pozitívan nyilatkoztak az általunk megkérdezett örökbefogadó szülők. A gyermekekkel való találkozás többször „szerelem első látásra” volt. Magát a folyamatot jó hangulatúnak írták le az örökbefogadók, amelynek során általában minden „gördülékenyen és problémamentesen működött”. Interjúalanyaink elmondása szerint minden fontos tájékoztatást megkaptak. Az örökbefogadást támogató ügyintézőket kedvesnek és segítőkésznek írták le beszélgetőtársaik. Volt, aki kiemelte, hogy ebben a szakemberi csoportban „mindenki annyira a szívéből dolgozik”. Más hangsúlyozta: nagyon szimpatikus volt számára az a (hitelességet erősítő) gondolkodásmód, amely szerint nem a családnak választanak gyermeket, hanem a gyermeknek választanak családot a szakemberek.

Az örökbefogadás során az örökbefogadó szülők egy része szembesült különböző problémákkal is. Voltak olyan interjúalanyok, akik a támogató szakemberek munkája kapcsán fogalmaztak meg kritikát. Az egyik örökbefogadó úgy ítélte meg: az örökbefogadást segítő szakember „érzéketlenül és értetlenül” kezelte őt. Az örökbefogadó szülők több esetben számoltak be rossz tapasztalatokról a gyermekkel való kórházi találkozás során. Az egyik örökbefogadó elbeszélésében megjelenik, hogy megterhelőnek értékelte a gyermekkel való kórházi találkozást.

„(...) nem azt mondom, hogy ezen múlik, de nagyon sok múlik azon, hogy egy ilyen bizonytalan helyzetben, egy döntési helyzetben a szülő milyen környezetben, milyen információk birtokában dönt. Az rengeteget számít, hogy mondjuk megérintheti egy kisbabának a kezét. Nehéz ezt így most megfogalmazni, mert lehet, hogy ez meg nem helyes, vagy protokollellenes vagy bármi egyéb.”

A kötelező gondozásra kihelyezés

A gyermekek örökbefogadó családba való érkezése megterhelő volt több érintett fél számára is. A nevelőszülők számára nehéz lehetett ez az időszak, hiszen akkor búcsúztak el azoktól a gyermekektől, akiket akár évek óta neveltek. A korábbi (legtöbbször nevelőszülői) megszokott környezetből való kilépés és az új családba történő beilleszkedés többször a gyermekek számára se volt zökkenőmentes. Az örökbefogadó szülők számára nehézséget jelenthetett szembesülni azzal, hogy a hozzájuk érkező gyermeket megviselte az (újabb) változás. Ahogy azt valaki megfogalmazta: „nehéz volt azt nekem megélni, hogy egy ilyen szeretetteljes közegből én őt kitépem, ezt éltem meg, tehát nagyon rossz volt az elején”.

Az örökbefogadás után

Több interjúalanyunk jelezte: az örökbefogadást követően rengeteg időt, energiát és pénzügyi kiadást igényelt a különböző fejlesztéseken való részvétel. Mivel sokszor a forráshiányos óvodák se tudnak biztosítani fejlesztést a rászoruló gyerekeknek, így ezek a feladatok kizárólag az örökbefogadó szülőkre hárultak. Interjúalanyaink emiatt gyermekpszichológust kerestek fel, TSMT, Dévény és más mozgás-, valamint szenzomotoros fejlesztést célzó tornára, ortopédiára és logopédushoz jártak gyermekeikkel, úszás vagy éppen fejlesztő falmászás oktatáson vettek részt. Többen a Pedagógiai Szakszolgálat szolgáltatásait vették igénybe, volt, aki nevelési nehézségek miatt keresett fel pszichológust.

A fejlesztéseket és a megfelelő egészségügyi ellátás igénybevételét nehezítette a gyermekek TAJ szám változása is. Az egyik interjúalanyunk szerint gyermekének a korábban rögzített egészségügyi adataihoz ugyanis emiatt nem tudott hozzáférni.

Végül érdemes rámutatni az ellátórendszer tekintetében megfigyelhető hiányosságokra is:

- egyrészt a szakember-ellátottság területi hiányosságaira. A megfelelő szakképesítéssel rendelkező gyógypedagógiai asszisztens elérhetősége például vidéken nagyobb probléma, hiszen ott *„nem az van, hogy nem tudom, húszt gyógypedagógiai asszisztens közül lehet választani, hanem örültünk, hogy valaki egyáltalán van a gyerek mellett. Ez egy nagyon nehezen elérhető dolog itt a környéken, mert hogy nincsenek ilyen speciálisan szakképzett emberek.”*
- másrészt a különböző fejlesztő szakemberek és intézmények leterheltségét is érdemes megemlíteni. A nevelési tanácsadó esetében például valaki nehezményezte, hogy *„addig, amíg diagnosztizálni kell és időpontot kell adni, addig oké. Amikor igazából el kell kezdeni vele foglalkozni, akkor már gondok adódnak.”* A védőnők esetenként nem látogatnak ki a családokhoz, nem mérik fel a gyermekek állapotát és így nem is tudnak jelzést adni akkor, amikor kora gyermekkori fejlesztésre lenne szükség.

Néhány interjúalanyunk még kitért arra, hogy a már családban nevelt gyermekek (tehát az örökbefogadott gyermek testvérei) hogyan viszonyultak a család bővüléséhez. Az érintett örökbefogadó szülők mindegyike igen körültekintően, a már családban élő gyermek felkészítése után vállalt örökbefogadást. Ez a tudatosság is magyarázhatja, hogy a testvérek együttélése kapcsán kizárólag pozitív élményekről számoltak be a szülők.

Összefoglalva elmondható, hogy az örökbefogadott gyermekeket nevelő szülők jellemzően sokféle szakembert kerestek fel a különböző fejlesztések és pszichológiai problémák miatt. Emellett fontos hangsúlyozni, hogy a szülők saját maguk is rengeteget foglalkoztak az örökbefogadott gyermekek fejlesztésével. Ahogy azt valaki megfogalmazta: *„Mi megküzdöttünk ezekért a gyerekekért, nem úgy veszem, mintha csak éppen odapottyant volna. És most már látszik rajta, hogy mennyi munka van benne, meg mennyi szeretet meg minden.”*

Több interjúalanyunk esetében a fentiekben leírt feladatok ellátását és a felmerülő nehézségek kezelését sorstárs közösségek segítették. Ezeknek a csoportoknak egy részét maguk az érintettek hozták létre.

Vannak olyan csoportok és találkozók is, amelyek létrehozását szakemberek kezdeményezték. Az egyik interjúalanyunk például a helyi szakszolgálat által szervezett örökbefogadói csoportba jár.

Elmondása szerint ezek a találkozók azért fontosak, mert örökbefogadott gyermeküknek „jó az, hogy nincs egyedül ezzel”.

Itt érdemes megemlíteni, hogy a roma gyermekeket nevelők esetében néhányan beszámoltak arról a dilemmáról, amely a roma identitás átadása és erősítése kapcsán fogalmazódott meg. Az érintett örökbefogadó szülők bizonytalanok voltak, hogy ebben a tekintetben milyen szerepük és feladatuk van. Másvalaki arra a kérdésre keresett választ, hogy (a többségi társadalomhoz tartozó örökbefogadó szülők és a roma örökbefogadott gyermek esetében) a vér szerinti kapcsolat hiányát firtató kérdéseket hogyan kezelje. Megítélésünk szerint az érintett csoportok támogatásának az ilyen jellegű kérdések tisztázásában is fontos szerepe van.

Végül érdemes hangsúlyozni, hogy az örökbefogadást követően örömteli, szeretetteljes családok jöttek létre. Ezt támasztja alá, hogy az interjúk elkészítésének az időpontjában (a korábbiakban leírt) nehézségek már csak távoli emlékeként idéződtek fel. Interjúalanyaink szerint az örökbefogadás kapcsán megfogalmazott előzetes elvárásaik teljesültek. A családtagok az örökbefogadás óta összeszoktak, szeretetteljes kapcsolatok és kötődések alakultak ki. Ahogy azt valaki megfogalmazta: „Család lettünk. Nem tudnánk nélküle élni.”

Az örökbefogadással kapcsolatos bizonytalanságok, kockázatok

A szakértői interjúkból megtudjuk, hogy az örökbefogadással kapcsolatos bizonytalanságokról, kockázatokról az örökbefogadásra felkészítés során tájékoztatják az örökbe fogadni szándékozókat. Az örökbe fogadni szándékozó akkor válhatnak jó örökbefogadó szülőkké, ha el tudják fogadni a következőkben tárgyalt bizonytalanságokat.

A származási bizonytalanság azt jelenti, hogy a legtöbb örökbefogadott gyermek esetében nehezen hozzáférhető, nem megismerhető a család háttérére vonatkozó adatok. Adatvédelmi szempontból a gyermek etnikai származása nem tartható nyilván, a vér szerinti szülők az esetek nagy részében nem nyilatkoznak erről. Így az örökbe fogadni szándékozó elvárása a gyermek etnikai származásának közlésével kapcsolatban nem teljesíthető. A szakemberek nem határozhatják meg a gyermek származását, a kiejárlás során az örökbe fogadni szándékozóknak kell eldönteniük az összes körülmény ismeretében, hogy vállalják-e a gyermek örökbefogadását. Ha az örökbefogadó szülő elutasító a roma származással kapcsolatban, és az örökbefogadott gyermek felé ezt az attitűdöt közvetíti, majd később a gyermek számára kiderül, hogy roma származású, a gyermek identitásában, önértékelésében ez súlyos válságot okozhat. Az interjúk között ilyen esettel nem találkoztunk.

Az örökbefogadás egy további bizonytalanságot is hordoz, ami a gyermek egészségi állapotát érinti. Bizonyos betegségek csak egy adott kor elérése után diagnosztizálhatók, ezért fontos, hogy a szülők tisztában legyenek azzal, hogy újszülött gyermek esetében egyes betegségek még nem megállapíthatók. Az örökbefogadó szülőkkel készült interjúk között az egyik örökbefogadó úgy véli, a tájékoztatás hiánya miatt nem tudtak korábban reagálni a gyermek egészségi állapotára, pedig az autizmus diagnózisa nehezen felállítható 3-4 éves kor előtt.

„Minket arról tájékoztattak, hogy a kétéves kisfiú nem beszél, rendben van. Mi meg ezt elhittük első körben. Akkor is örökbe fogadtuk volna, hogyha tudjuk, hogy ő autizmusban érintett. Ez csak azért probléma, mert hogy nekünk így utána tulajdonképpen évekre került mire a rendszer ezt kimutatta, hogy ő autizmusban érintett.”

A hat hetesnél fiatalabb gyermeket örökbefogadók esetében merül fel annak a kockázata, hogy a vér szerinti szülő visszavonja az örökbefogadáshoz hozzájáruló nyilatkozatát. Az interjú partnerek között azok az örökbefogadók, akik megéltek ilyen esetet, nehezen fogadták el a helyzetet és dolgozták fel a gyermektől való elválást. Az egyik esetben megjelenik, ahogyan az örökbe fogadni szándékozó megbékélt a történetekkel, ugyanakkor nehezményezi, hogy a tanácsadó bántó hangnemben próbálta megértetni vele, hogy a gyermek nem maradhat nála.

„Most már nem tudok rájuk haragudni, mert most már értem. De akkor azt nem értettem, hogy miért nem tudott finomabb lenni.”

Egy további esetben az örökbe fogadni szándékozó szülő arra próbál választ találni, hogyan lehetett volna előre tudni, hogy a vér szerinti anya nem biztos az örökbeadásban. Az interjút adó örökbe fogadni szándékozó feltételezi, hogy a kismamával nem beszélgetett szakember, aki felmérhette volna, hogy mennyire biztos az örökbeadási szándéka. Szerinte egy pszichológus vagy a vér szerinti anya döntésével foglalkozó szakember rámutathatott volna, hogy az anya túlzott magabiztossága a döntése bizonytalanságáról szól.

„Ha őt (a vér szerinti anyát) látta volna valaki, szakember, akkor tudta volna nekünk mondani, hogy gyerekek visszább az agarakkal, mert ez az anyuka ez nagyon nem biztos a dolgában.”

A szakemberek elmondták, hogy az újszülött örökbefogadás kockázatainak kitett családok bizonytalanságát, veszteségérzetét az elérhető szakmai segítségnyújtás enyhítheti.

Kérdőíves eredmények

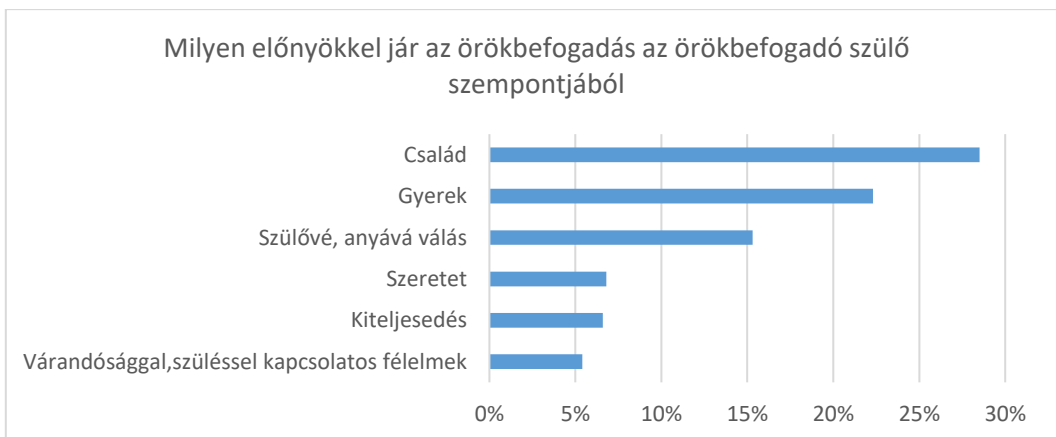
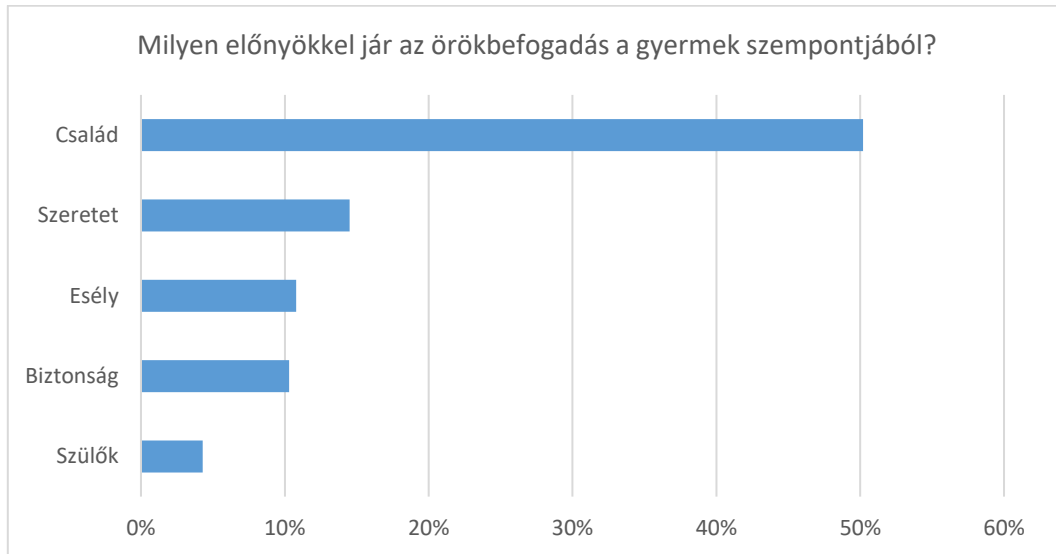
A kérdőíves kutatásunkban az örökbefogadó szülők többsége úgy értékelte, hogy az örökbefogadás a családi élet maximális kiteljesedését eredményezte számukra (egy tíz fokozatú skálán az erre a kérdésre adott válaszok átlaga 9,2 volt).

A család életében milyen helyzetet hozott az örökbefogadás? (Kérem, osztályozza 1-től 10-ig, ahol 1: inkább konfliktusokat szült az új helyzet, 10: a családi élet kiteljesedését eredményezte)

	Említések száma	%
1	1	0,6
2	0	0
3	1	0,6
4	1	0,6
5	4	2,5
6	1	0,6
7	10	6,3
8	15	9,5
9	22	13,9
10	103	65,2
Total	158	100
Átlag	9,19	

Az örökbefogadás legnagyobb előnyét – mind a gyermekek, mind az örökbefogadó szülők szempontjából – a család létrejöttében tudják megfogalmazni válaszadóink. Egyrészt a gyermekeknek

is lehetőségük van családban, szerető közegben felnőni, másrészt az örökbefogadók a szülővé válást, a család kiteljesedését tudják megélni.

4.4. A nevelőszülőtől való örökbefogadás előnyei és nehézségei

A szakértői interjúkban a nevelőszülői rendszer kapcsán megfogalmazott legfontosabb pozitívum, hogy a nevelőszülőkhöz került gyermekek személyes gondoskodást tudnak megélni, családközpontú ellátásban részesülhetnek, hiszen „a családnak az atmoszféráját nem tudja visszaadni a legjobb gyermekotthon vagy bármiféle nagyobb intézmény. Az nem ugyanaz.” A gyermekotthonokhoz képest stabilabb kötődést tudnak kialakítani a nevelőszülők a gyermekkel, amely a későbbiekben az örökbefogadó szülőkkel való kapcsolat szempontjából is kiemelten fontos. A nevelőszülők megfelelő biztonságot és gondozást tudnak biztosítani addig az ideig, amíg vizsgálgatásra vagy örökbefogadásra nem kerül sor.

Az örökbefogadó szülőkkel készült interjúkban több beszámoló szerint a nevelőszülők családjában szeretetteljes légkörben nevelkedtek a gyermekek, akik képesek voltak kötődni. A nevelőszülők segítőkészek voltak és maximálisan támogatták, hogy a gyermekek és az örökbefogadó szülők között érzelmi kapcsolat alakuljon ki. Ennek érdekében elősegítették, hogy az örökbefogadó szülők és az örökbe fogadni kívánt gyermek hármában legyenek együtt és így intimebb körülmények között

tudjanak megismerkedni egymással. Interjúalanyaink további pozitívumként értékelték a nyílt kommunikációt. Volt, aki szerint a nevelőszülő támogatása azért jelentett számára sokat, mert *„mindent próbált elmondani, megmutatni. Ha kérdésünk volt, akkor telefonszám volt. Bármikor a mai napig, ha úgy van, bármilyen kérdéssel lehet őt hívni!”*. Egy másik örökbefogadó szülő is a nyílt kommunikáció fontosságát hangsúlyozta. Esetében a nevelőszülők a gyermek *„minden igényét ismerték, tehát ők mindent elmondtak. Nekem hosszú listáim voltak arról, hogy mit csinál a gyermek, milyen a napirendje, mit szeret, mit nem szeret, hogyan kell ezt vagy azt csinálni. Mindent elmondtak részletesen, mind a fizikai, mind pedig a lelki igényeit. Ez nagyon-nagyon sokat segített nekem, mint édesanyának.”*

Érdemes bemutatni azokat a veszélyeket és hiányosságokat is, amelyekre a nevelőszülői rendszer jellemzése kapcsán hívták fel a figyelmet a felkeresett interjúalanyok.

1. Elsősorban a nevelőszülők leterheltségét szükséges megemlíteni. Az egyik szakember szerint *„nem ritka a hat gyerek is egy-egy nevelő családban. Más valaki úgy fogalmazott, hogy „vannak megyék, ahol hét-nyolc gyermek nevelkedik, de abból négy 3 év alatti. Nem hiszem, hogy a gyerekek érdekét szolgálja, hogy ennyi figyelem jut rájuk. Ha az ember azt olvassa egy pszichológiai véleményben, hogy a születéstől nevelőszülőkkel élő gyermek valamelyest hospitalizált, az egy nagyon rossz mérő. Ilyennek nem szabadna előfordulnia sehol sem.”* Összefoglalva tehát elmondható, hogy a nevelőszülők leterheltsége a gyermekek elhanyagolását eredményezheti.

Az örökbefogadó szülőkkel készült interjúkban több esetben fogalmazódott meg: bár a nevelőszülők szeretetteljes légkört biztosítottak a náluk nevelt gyermeknek, de a szükséges fejlesztéseket nem biztosították. Emiatt nem volt a koruknak megfelelő az örökbefogadott gyermekek fejlettsége.

„Amikor elhoztuk, akkor tudatosult bennünk, hogy brutálisan rosszul beszélt. De valami kegyetlenül. [...] Én első ijedtemben elszaladtam vele a nevelési tanácsadóba. [...] Elvittük és szó szerint idézem, amit mondott a nevelési tanácsadó. Azt mondta, hogy a kislánynak veleszületett rendellenessége nincs, csak egész egyszerűen elhanyagolt. Ezt úgy kell érteni, hogy ott volt a hatalmas LCD TV és akkor azon ment a Peppa malac. Ez a gyerek beszédfejlődése szempontjából az egyik lehető legrosszabb dolog. Egészen kicsi kora óta a rajzfilm. Ugyanis nem artikulálnak csak tátognak, mint a halak.”

2. Néhány szakértő a nevelőszülői rendszer széttagoztságára hívta fel a figyelmet. Mindez azért jelenthet problémát, mert a különböző hálózatok eltérő módon és szakmai színvonalon valósítják meg a nevelőszülők bevonását, felkészítését és háttértámogatását. Ez azt eredményezi, hogy bizonyos esetekben a nevelőszülők nem elég felkészültek. Az egyik interjúalanyunk így írta le ezt a hiányosságot:

„Bizonyos területeken, bizonyos fenntartóknál fantasztikus munka folyik. Jó és szervezett támogatást kapnak a nevelőszülők ahhoz, hogy jól, szakember módjára képesek legyenek a feladataikat ellátni. És vannak területek, ahol sajnos nincs rá kapacitás, nincs olyan jellegű támogatás, ami ezt a szakmát professzionális szintre tudná emelni vagy valóban a gyerekek érdekét vinné előre.”

Más valaki hangsúlyozta, hogy vármegyéjében: *„Néha olyan hálózatokat vagy szervezeteket találok, akikről tegnap még nem hallottam. Változó a hozzáállásuk az örökbefogadás területén. Nekünk ez plusz feladatunk, hogy elfogadtassuk velük, hogy milyen feladatuk van.”*

Volt, aki szerint az otthont nyújtó szakszolgáltatásnak a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatástól leválása előtt a bújtatott örökbefogadás³² kisebb mértékű volt, hiszen a nevelőszülőnek jelentkező párok motivációit a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat pszichológusainak a segítségével tisztázták. Így a valójában örökbe fogadni szándékozó párokat az örökbefogadást célzó – és nem a nevelőszülői – rendszerbe tudták irányítani.

Az örökbefogadó szülőkkel készült interjúkban megjelenik, hogy az örökbefogadó szülőknek eltérő tapasztalataik vannak a nevelőszülőkkel. Az egyik csoportra jellemző, hogy az örökbefogadó szülők támogató, szeretetteljes nevelőszülői otthonból hozzák el a gyermeket, a másik csoport azonban a gyermek elhanyagolásról, kompetenciahiányról és rossz körülményekről ad számot. A nevelőszülői gondozásról szerzett tapasztalatoknak ez a széles skálája utalhat arra, hogy nem egységes a nevelőszülők felkészítése, háttértámogatása.

3. A hiányosságok felsorolásakor a szakemberek részéről elhangzott az is, hogy a nevelőszülők esetenként nem kapnak kellő szakmai háttértámogatást. Ennek hiányában a nevelőszülők nevelési-gondozási munkájában a szakmaiság háttérbe szorul. Előfordulhat, hogy a nevelőszülő nem fogadja el, hogy a nála nevelésben lévő gyermekkel átmeneti a kapcsolata - az effajta kötődés megnehezíti az örökbefogadó családba való átgondozást.

Az örökbefogadó szülőkkel készült interjúkban többen megfogalmazták: a gyermekekkel már érzelmi kapcsolatot kialakított, őket már akár évek óta gondozó nevelőszülők számára komoly nehézséget jelenthetett az elengedés. Valószínűleg ez az érzelmi teher magyarázta az örökbefogadó szülőkkel szembeni bizalmatlanságot és ellenállást. Az örökbefogadó szülőkkel készült interjúkban fogalmazódott meg az a vélemény, amely szerint a segítőkész és együttműködő nevelőszülőknek az volt az egyik fontos tulajdonsága, hogy a gyermekek nevelését ideiglenes feladatnak tekintették. Ennek az időszaknak a lezárulása után *„nekik ezt a gyermeket el kell tudni engedni és mindent el kell követni addig annak érdekében, hogy mi (az örökbefogadó szülők) gondoskodni tudjunk a gyermekről”*.

4. Több szakértői interjúban jelezték, hogy az állami ellátórendszerek intézményei és szakemberei jelenleg nem tudnak olyan hatékony támogatást adni a rászoruló vér szerinti szülőknek, amely megelőzné gyermekeik kiemelését. Ha preventív jelleggel működne alapellátási és gondozási rendszer, kevesebb kiemelésre kerülne sor. Így a gyermekeknek nagyobb esélye lenne arra, hogy saját családban nevelkedjenek, a nevelőszülői hálózat pedig kevésbé lenne leterhelt. A szakemberek szerint az alapellátás megerősítése, és a már kiemelt gyermekek vér szerinti családjának a támogatása kiemelten fontos lenne.

Itt érdemes megemlíteni, hogy a szakemberek szerint nevelőszülőktől történő hazagondozásra csak ritkán kerül sor. A vér szerinti szülők általában tartós egzisztenciális problémákkal küzdenek, azok megváltoztatására nincs igazán lehetőségük és erőforrásuk. Egyik interjúalanyunk egyenesen úgy fogalmazott, hogy a vér szerinti szülőknek *„esélyük sincs”* a szociális és anyagi helyzetük javítására. Másvalaki az idő-tényezőt emelte ki: *„Azoknak a vér szerinti családoknak, akik a gyermek kikerülését követő első fél évben összeszedik magukat és*

³² olyan örökbefogadó szülő, aki örökbefogadási céllal lett nevelő szülő

alkalmasak visszafogadni, ott sikeresek. De egy-másfél-két év utána nullához kezd ez az arány közelíteni.”

Volt olyan interjúalanyunk, aki szerint ebben az esetben a gyermek érdekeit szolgálná, ha a vér szerinti szülők hozzájárulnának örökbefogadásához és így lehetővé tennék a minél gyorsabban megvalósuló örökbefogadást.

5. A nevelőszülők örökbefogadásának a dilemmájára is érdemes rámutatni. Több szakember szerint az örökbe fogadni szándékozók – annak érdekében, hogy minél hamarabb gyermek kerüljön hozzájuk – esetenként nevelőszülőkké válnak. Az egyik interjúalanyunk ezt a jelenséget bújtatott örökbefogadásként jellemezte. A nevelőszülő által történő örökbefogadás kapcsán ugyanis több hátrányt azonosítottak interjúalanyaink:
 - Nehezebbé válhat a gyermekek örökbefogadó szülőkhöz történő átgondozása.
 - A vér szerinti családba való visszagondozás is nehezebb lehet, ha a nevelőszülő szeretné örökbe fogadni a nála nevelt gyermeket, ezért nem támogatja a vér szerinti szülővel való kapcsolattartását.
 - Itt szeretnénk hangsúlyozni: a felkeresett szakemberek körében jelen van az a vélemény, amely szerint szükséges a nevelőszülők által történő örökbefogadás lehetőségét biztosítani. A nevelőszülők által történő örökbefogadás akkor támogatható, ha az a gyermek érdekeit szolgálja. Mindez akkor lehet indokolt, ha a gyermek
 - o alkalmas örökbe fogadni szándékozók általi örökbefogadására magasabb kora vagy egészségi állapota miatt csekély esély van.
 - o korábbi traumái miatt fontos elkerülni az újabb veszteség-élményt.
 - Ha az örökbefogadó szülő nevelőszülői státuszát megőrzi, akkor elképzelhető, hogy háztartásában eltérő státuszú gyermekek gondozása valósul meg, ami hátrányosan érintheti a gyermekeket.
 - Végül a hálózat működtetői oldalán jelenik meg a férőhely-hiány problémája. Ebben az esetben, ha a nevelőszülő örökbe fogad, csökken a férőhelyek, azaz a nevelőszülőknél elhelyezhető gyermekek száma. Ez főleg azokban a régiókban jelent problémát, ahol a rendszerbe belépő gyermekek száma kifejezetten magas (és emiatt fontos, hogy minél többen legyenek elhelyezhetőek nevelőszülőknél).
6. Végül érdemes megemlíteni azt a véleményt, amely szerint a nevelőszülők esetenként tömegközlekedéssel nehezen megközelíthető, távoli kistélepüléseken élnek. Az egyik örökbefogadó interjúalanyunk szerint például *„olyan településeken sikerül toborozni nevelőszülőket, hogy nemhogy Budapeستől távol van, de nincs orvosi ellátás, egy fejlesztés, egy olyan óvoda, ami nem szegregált óvoda. Ezekről távol van sajnos nagyon sok nevelőszülő.”* Mindez nem csak a szolgáltatásokhoz való hozzáférés szempontjából jelent problémát. A vér szerinti szülők nehezebben tudják tartani a kapcsolatot gyermekeikkel, ami óhatatlanul a köztük lévő kapcsolat gyengüléséhez vezet.

4.5. Az utánkövetés

A szakértők az utánkövetést fontosnak és hasznosnak tartották, hiszen a családba való beilleszkedési problémák, kérdések és dilemmák esetén a szakemberek megfelelő támogatást tudnak adni az örökbefogadó szülőknek. A szakértői visszajelzések szerint az utánkövetés előfeltétele ugyanakkor a bizalom, hiszen *„azoknál az örökbe fogadni szándékozónál, akik nyitottak, akik felhívják bátran a tanácsadójukat, ha bármilyen probléma van, ők tudják használni ezt a szolgáltatást”*. Más valaki ezt a viszonyt így írta le: *„Az utánkövetés nem egy olyan helyzet, amiben megregulázzuk a szülőket, hanem ez egy megsegítés. És fontos, hogy ők is így éljék meg, hogy nem ellenőrizzük őket, hanem megsegítjük.”*

Az örökbefogadó szülőkkel készült interjúkban megjelenő visszajelzések szerint az örökbefogadást követően sor került utánkövetésre; azaz a szakemberek felvették a kapcsolatot velük és tájékoztatást kértek a gyermekek állapotáról, beilleszkedéséről és az esetlegesen felmerült nehézségekről. Az örökbefogadó szülők nem számoltak be olyan negatív tapasztalatról, amellyel a folyamat során találkoztak volna. Volt, aki jelezte, hogy a koronavírus időszakában személyes találkozókra sajnos nem kerülhetett sor. Emellett néhányan utaltak az örökbefogadási tanácsadók leterheltségére is.

Tapasztalatunk szerint az örökbefogadó szülők az utánkövetésnek nem tulajdonítottak kiemelt jelentőséget. Ennek elsődleges oka az, hogy a gyermekek nevelése, gondozása során jellemzően nem merült fel komolyabb probléma. Így az utánkövetés során is *„minden rendben volt. Nincs miről beszélni, azon kívül, hogy a lányunk egy nagyon aranyos gyerek”*. A nehézségekkel esetlegesen szembesülő örökbefogadó szülők pedig – az utánkövetéstől függetlenül – saját maguk kértek támogatást. Így az utánkövetéstől függetlenül a szakemberek értesülhettek az örökbefogadott gyermekek helyzetéről.

Több szakértő vélekedett úgy, hogy az örökbefogadást követő néhány évben problémákkal és konfliktusokkal kevésbé szembesülnek az örökbefogadó szülők és gyermekeik. Ez magyarázza, hogy a további, önkéntes utánkövetésre jellemzően nem tartanak igényt az örökbefogadó szülők. Ahogy azt valaki megfogalmazta: *„Az eleje a könnyebb rész. A problémák úgyis kamaszkorban jönnek.”* Ugyanazt fogalmazta meg az a szakember, aki szerint *„másfél éves korig nincsenek kérdései a gyerekeknek. A nagy kérdések azok ezután következnek, amire válaszolnia kell egy örökbefogadó szülőnek. Az első öt-hat év nagyon idilli. És akkor bekerülnek az iskolába. Ott már előjöhhetnek olyan problémák, amit ők hoznak.”*

Az utánkövetés időpontjait – amire maximum az örökbefogadást követő fél, illetve másfél éven belül kerül sor – megfelelőnek látták szakértő interjúalanyaink. Elhangzott ugyanakkor az is, hogy előnyös, ha ez idő alatt többször sor kerül családlátogatásra; főleg abban az esetben, ha valamilyen probléma merül fel az örökbefogadó családnál. Emellett megfogalmazódott az a vélemény is, amely szerint hasznos, hogy az utánkövetés az örökbefogadó szülők kérelmére (a másfél év letelte után) további három és fél évvel meghosszabbítható.

Az örökbefogadó szülő dönthet úgy, hogy a megfelelő engedéllyel rendelkező közhasznú szervezet (tehát nem a TEGYESZ) munkatársát kéri fel utánkövetésre. Egy szakember rámutatott, hogy emiatt azonban előfordulhat, hogy az örökbefogadás egész folyamatára – a barátkozásra, a közvetítésre és az átgondozásra – rá nem látó szakember látja el az utánkövetés feladatát. Az interjúalanyunk szerint mindez azért jelent problémát, mivel:

„Ha egy szakember jelzi a nehézségeket az örökbefogadó szülőnek, akkor ő dafke azt mondja, hogy akkor legyen az XY civil szervezet, aki utánkövet és hogy így ki tudnak bújni az örökbefogadó szülőket. [...] Nem egy szakember látja a folyamatot. Hanem lehetősége van az örökbefogadó szülőnek, hogy

elbűjjon és kérjen egy olyan utánkövetőt, aki nem ismeri. És akivel találkozol egyszer másfél órára, valljuk be, nem tudod megállapítani, hogy honnan hová fejlődött. Míg az a szakember, aki látja végig a folyamatot, az fogja tudni, hogy most ez fejlődés vagy visszafejlődés, mi az, amiben lehet segíteni."

Az utóbbi állásponttal szemben a szakértői interjúkban megjelent az a meglátás is, amely a TEGYESZ-től független szervezetek utánkövetésének fontosságára hívja fel a figyelmet. Az egyik szakember rámutat egy, az örökbefogadó szülőket érintő dilemmára, amely a szakszolgálat általi utánkövetésben merülhet fel. A szakember tapasztalatai alapján bizonyos esetekben az örökbefogadó szülők nem szívesen beszélnek nyíltan a nehézségeikről azokkal az utánkövetést végző szakemberekkel, akik az örökbefogadás folyamatában végig kísérték és támogatták őket. Ennek az egyik oka, hogy az örökbefogadó szülő gondolhatja úgy, hálával tartozik a szakembernek, amiért megvalósult az örökbefogadás, másik oka pedig lehet az, hogy az örökbefogadó szülők tarthatnak attól, hogy az utánkövetést végző szakember nehézségeiket alkalmatlanságnak fogja minősíteni. Egy utánkövetést végző közhasznú szervezetnél dolgozó szakember úgy tapasztalja, az örökbefogadó szülők szívesebben beszélnek a gyermek gondozását illető problémáikról független szervezetek tanácsadóival, mint az utánkövetést végző szervezet szakembereivel.

"Kialakul egy pozitív kapcsolat az ügyintéző és a család között vagy a pszichológus és a család között, csak úgy érzem, hogy pont ez a jó kapcsolat és ez a bizalom az, ami megakadályozza az örökbefogadó szülőket abban, hogy súlyosabb problémákat megosszanak. Ki kéne találni, hogy hogyan lehetne visszajelezni, hogyan tudnának segítséget kérni azok, akik nem merik elmondani annak, akitől kapták a gyereket, hogy bocs, de rosszul gondoltad, hogy nekem adtad a gyereket, mert totál nem tudok mit kezdeni a helyzettel. (...). Azok szoktak kimenni (utánkövetést végezni), akik örökbe adták a gyermeket és követik az örökbefogadás folyamatát, és ez teljesen jól van. Az örökbefogadás utáni közvetlen sikertelen esetek, azok nagyon gyakran nyilvánulnak meg nálunk. De közben elmennek az utánkövetésre, és nem mondják el (hogy nehézségeik vannak). Ha a gondozási idő alatt nagyon erős kétségeket mondanak a tegyeszeseknek, akkor azt javasolják, hogy adják vissza."

Kérdőíves válaszadóink 71%-nál volt, illetve van jelenleg is utánkövetési folyamat, amit az esetek közel kétharmadában a TEGYESZ végez. Válaszadóink számára a félévente, évente megvalósuló utánkövetés megfelelő intenzitású.

5. A felnőtt örökbefogadottak tapasztalatai

5.1. Az örökbefogadás körülményeiről

Hét felnőtt örökbefogadott esetét ismertük meg, akiknek egy része nem rendelkezett információval saját örökbeadásának okairól. Ez azzal magyarázható, hogy az örökbefogadó szülei nem tudtak, vagy nem akartak az ezekre a körülményekre vonatkozó információt átadni számukra. A 14. életévet követően az örökbefogadottaknak van lehetőségük arra, hogy akár az örökbefogadó szülő engedélye nélkül is kérjék a gyámhivaltaltól a vér szerinti szülők adatait. Kutatásunk esetében találkoztunk olyannal, aki ugyan ezen az úton elindult, azonban a vér szerinti szülő halála ellehetetlenítette az örökbeadás körülményeinek a tisztázását. Ezen kívül találkoztunk olyan örökbefogadottal is, aki a fentiekben leírt lehetőséggel nem kíván élni, mivel „most már azt mondom, hogy már nem is nagyon szeretnék találkozni. Ha eddig nem kerestek meg, nem kerestek föl, én azt gondolom, hogy akkor ez maradjon is, és akkor mind a kettőnek jobb."

Az információval rendelkező interjúalanyaink úgy tudták, hogy vér szerinti szülei az alábbi okok miatt nem tudták vállalni gondozásukat, nevelésüket:

1. a gyermek egészségügyi problémái. Volt, aki úgy tudta, hogy „1 kg 40-el és koraszülöttként a koraszülött osztályon hagytak, és azért nem vittek el, mert nem kellett nekik egy beteg gyerek, mert nem volt biztos, hogy megmaradok”. Más szerint „33. hétre születtem, azt mondták, hogy konkrétan egy túlélő vagyok, elég rossz állapotban jöttem világra, tehát ott tartottak a kórházban”. Itt érdemes megjegyezni, hogy az egészségügyi állapot a későbbi örökbefogadást is megnehezítette. Az egyik interjúalanyunk például úgy tudta, hogy „a szívbeteg gyermekektől mindig nagyon megijednek az örökbefogadó szülők. Állítólag hárman megijedtek mikor megtudták, hogy pitvari sövényhiányom van, illetve volt egy aorta szűkületem. Na, most ez a két dolog együtt négy embert kapásból, négy családot megijesztett.”
2. anyagi okok. Többen jelezték, hogy tudomásuk szerint vér szerinti szüleik igen nehéz anyagi körülmények között éltek. Az örökbefogadásra végül azért került sor, mert a szülők gyermekük gondozását, nevelését nem tudták biztosítani. Az egyik interjúalanyunk úgy tudta, hogy vér szerint édesanyjának „szüksége volt arra például, hogy a szüleim néhanapján ételt vigyenek neki, mert az így nem nagyon volt”. Más szerint vér szerinti édesanyja „intelligensen felmérte a kórházban, hogy ő inkább elenged, minthogy egy koszos lakásba engem hazavigyen. Anyagilag nem tudott egy gyereket bevállalni. Olyan életkörülmények közé került, ahova nem tudott engem magával vinni.”
3. életvezetési nehézségek. Volt, aki úgy tudta, hogy szülei szerfüggősége és (ebből fakadóan) életvezetési problémái játszottak szerepet a későbbi örökbeadásban. Az egyik interjúalany szerint például „alkoholista szülők voltak. [...] Szülőanyám nem élt egészséges életmódot és nem is akarta, hogy én legyek neki, úgyhogy egy csomó mindent elkövethetett annak érdekében, hogy én ne maradjak meg.”
4. támogató környezet hiánya. Nem kívánt terhesség esetén fordulhatott elő, hogy a vér szerinti szülő (vagy szülők) családja (vagy családjai) kikényszerítették a gyermekről való lemondást. Az egyik interjúalanyunk elmondta: „a vér szerinti anyukám mellől annyira kiállt a családja, az apai család is, tehát a férjének a családja is, meg a saját családja is, hogy gyakorlatilag ő otthon szült meg egyedül. Magára hagyták.” A támogatás hiányát jellemzően a házasságon kívüli kapcsolat, illetve az ebből a kapcsolatból született gyermek váltotta ki. Egyik beszélgetőtársunk úgy gondolta, hogy vér szerinti édesanyját „az adott kor elvárásai összenyomták, nem tudta kezelni. Abban a korban egy ötvenben született nő, aki lázadó, a kor ellen lázad és titokban egy férfinak szül egy gyereket, ez akkoriban nem volt megengedett. Ő nem tudta megoldani az életét, nem tudta menedzselni. A nagymamám elvárásaihoz nem tudott felnőni, ami egy falusi elvárás volt. Magára hagyták szerintem”.

Interjúalanyainkat fiatal korukban (esetenként közvetlenül születésük után) fogadták örökbe, emiatt jellemzően nem emlékeztek a vér szerinti szüleikre, családjukra vagy éppen az ottani életkörülményekre.

A tanulmány egy korábbi fejezetében már bemutattuk, hogy a gyermekekre vágyó szülők milyen okok miatt döntenek az örökbefogadás mellett. A felnőtt örökbefogadottakkal készült interjúk esetében hasonló okok azonosíthatók. Jellemzőnek mondható, hogy egészségügyi problémák miatt nem lehetett vér szerinti gyermeke az örökbefogadó szülőknek. Emellett ebben az esetben is megjelenik a lombik programmal szembeni idegenkedés is.

Az interjúk során az idősebb örökbefogadottak úgy nyilatkoztak: a gyermekvédelem és az örökbefogadás rendszere az ő gyermekkorukban még kialakulatlan volt. Az elmondottak alapján feltételezhetjük, hogy ebben az időszakban az egészségügyi intézményeknek és az informális kapcsolatrendszernek kiemelt szerepe volt abban, hogy az örökbefogadás megtörténhetett. Ezt a véleményt támasztja alá annak az interjúalanynak a története, akinek visszaemlékezése szerint „*a gyerekosztálynak az elfekvőjére kerültem át, és tulajdonképpen ott látott meg engem az én anyukám, aki szintén kórházi dolgozó volt. És hát akkor így, ilyen első látásra szerelem volt*”. Másik interjúalanyunk gyermekotthonban élt, ahová nevelőszülők látogattak el. Itt történt, hogy „*anyu belém szeretett, amikor meglátott, és egyre sűrűbben jöttek, és az lett a vége, hogy anyu lemondott a nevelőszülőségi státuszról és beadták az örökbefogadási kérelmet rám*.” Beszélünk olyan idősebb interjúalanyal is, akit az ismeretségi körbe tartozó örökbefogadó szülők vettek magukhoz.

Fiatalabb interjúalanyaink esetében a gyermekvédelem ma is ismert rendszere már működött; ez magyarázza, hogy esetükben egy civil szervezet vagy a TEGYESZ közvetítésével került sor az örökbefogadásra.

5.2. Élet az örökbefogadó családnál

Az örökbefogadó szülők és családjaik jellemzően szeretetteljes légkört és megfelelő életkörülményeket tudtak biztosítani az örökbefogadott gyermekeknek. Csak elvétve hallottunk olyan történeteket, amelyek az örökbefogadó családon belüli komolyabb konfliktusokat tártak fel. Az egyik interjúalanyunk arról számolt be, hogy örökbefogadó szülei előzetes elképzeléseibe nem illett be. Elmondása szerint édesanyja „*elvárása ez a jó kislány, mindig szép ruhában, gyönyörű masnis copfocskával, hófehér zokniban, kiscipőben, királylányként suhan keresztül az ő életén. És akkor ehhez képest én kisruhába, fehér harisnyába kergettem a tyúkokat az udvaron, és elvágódtam a tyúkszarban*.” Egy másik esetben az örökbefogadó szülők idősebb kora és a gyermek érkezése előtt már kialakított életvitel megváltoztatására való képtelenség jelenthetett nehézséget. Interjúalanyunk szerint

„*ők akkor már tíz éve együtt éltek, és volt egy kialakult életük. Amit egy gyerek, azért legyünk őszinték, baromira föl tud forgatni. Kezdve azzal, hogy nem akkor alszik, nem akkor megy haza, úgy egyáltalán. Ők elég nagy társadalmi életet éltek, sok baráttal, nagy családdal, jövés-menésekkel, névnapozásokkal, mit tudom én, és hát erről ők így nem nagyon akartak lemondani. Engem így hoztak-vittek állandóan.*”

E szerint a beszélgetőtársunk szerint figyelembe kell venni azt is, hogy az ő gyermekkorában a neveléssel kapcsolatban (a maihoz képest) más elveket vallottak a szülők. Akkor inkább volt jellemző, hogy „*a gyerek az úgy van, felnő, etetjük, itatjuk. De hogy neki vannak érzései, igényei, érzelmi igényei, az azért annyira nem volt a szülőknek így előtérben*.”

Ismét hangsúlyozzuk: ezeket az (akár az örökbefogadásban nem érintett családokra is jellemzőnek mondható) eseteket kivéve általában pozitív leírást kaptunk az örökbefogadó szülőkről és a velük kialakított kapcsolatáról. Egy esetet tekinthetünk csupán örökbefogadás specifikusnak: az egyik interjúalanyunk szerint örökbefogadó szülei vér szerinti gyermeküket inkább előnyben részesítették. Beszélgetőtársunk szerint:

„*Azt hitették el velünk amúgy a szüleink, mindig ez volt hangoztatva, hogy mi egyenlőek vagyunk, és hogy nincs semmi megkülönböztetés, hogy hogyan szeretnek minket. De azért az évek múltán, ahogy felnőttem, meg ez a terápia is, ami most már tényleg két éve tart, azért felnyitogatta a szememet, hogy*”

hát de, azért voltak itt megkülönböztetések. Tehát, hogy a vér szerinti gyermekük, az én nagyobbik öcsém, őt egy burokban, egy nagyon óvó, védő burokban nevelték. Ott azért voltak ilyenek, hogy dugiban csokit kapott, de mi nem kaptunk. Vagy mindig csak őt vitte az oviba, de minket nem vitt oviba. Vagy nem tudom, ilyenek, hogy reggel hogy kelti, hogy őt simogatva, szeretgetve, puszilgatva, minket nem. Tehát, hogy azért volt megkülönböztetés, most már azért látom.”

Interjúalanyainknak örökbefogadó szülei jellemzően már igen korán meséltek a családba kerülés előzményeiről; az örökbefogadás tehát nem volt titok. Valaki úgy emlékezett vissza, hogy *„anyukámék elmagyarázták kicsi korom óta, hogy te nem az anya pocijában nőttél fel, hanem egy másik néniében. De mi nagyon szeretünk, és nagyon vártunk már téged. [...] Mindig így neveltek, mindig a magam kis értelmi szintjének megfelelően elmondták ezt a történetet. És én ezt nem titokként, meg szégyenként, hanem természetes dologként éltem meg... én onnan származom és így lettem nekik, és ennyi.”*

Interjúalanyaink fontosnak látták, hogy ez a nyíltság biztosított legyen örökbefogadás esetén. Hiszen ez a szemlélet biztosítja, hogy a gyermek és szülei között a bizalom mindig töretlen maradjon. Egyik beszélgetőtársunk szerint:

„Beleneveltek ebbe az egészbe hála istennek. Kicsit előre ugranék, hogy miért is jó az, ha az embert belenevelik ebbe. Mert ha egy 18 éves gyereket leültetünk egy nagy mahagóni faasztalhoz, mint egy amerikai filmben és a borsófőzelék fölött azt mondjuk, hogy akkor most elmondunk valamit. 18 lettél, téged örökbe fogadtunk ekkor és ekkor ezért és ezért, akkor az a gyerek azt a borsófőzeléket el fogja repíteni, lehet, hogy az asztallal együtt. És azt fogja mondani teljes joggal, hogy engem hazugságban neveltetek.”

Idősebb interjúalanyaink esetében előfordult, hogy szülei titokban tartották az örökbefogadás tényét. Az egyik beszélgetőtársunk például így tudta meg, hogy az őt nevelő szülők nem a vér szerinti szülei:

„Hogy most onnan hoztak el anyuék, vagy sem, ezt sajnos már nem tudom, mert anyu meghalt, körülöttem meg meghalt a nagypapa is, a titkot elvitték. Negyvennégy éves fejjel tudtam meg szomszédoktól, hogy engemet örökbe fogadtak. Aput vitte el a mentő, és kérdezte a szomszéd, hogy kit vittek el? Mondom édesapámat. Hát én úgy tudom, hogy téged úgy fogadtak örökbe. És akkor tudtam meg, hogy örökbe fogadtak. Én felhívtam apunak a lányát, hogy te mit tudsz rólam. Az unokanővérem azt mondta, hogy te semmit nem tudsz? Mit kellett volna tudni? És akkor elkezdte mesélni, hogy engemet úgy fogadtak örökbe, és mondott mindent. És akkor apuhoz lementem, és mondom apunak, hogy tényleg örökbe fogadtak? Nem, nem ne higgyél senkinek. Jött haza a nagymama, nem szóltam a nagyinak, mert jött a barátnőm, aki itt lakott a mi utcánkba, csak elköltöztek. És mondom neki, hogy mi történt velem. Ó én ezt tudom. Tehát még ő is tudta!”

A beszámolóik alapján elmondható, hogy az idősebb és a vidéken élő örökbefogadottak inkább találkozhattak kirekesztéssel. Ritkábbnak tekinthető, hogy az elutasítás a család közvetlen környezetében jelent meg, de erre is volt példa:

„Emlékszem olyanra, én ott sírtam, hogy most már haza akarnék menni, mert már nagyon fáradt vagyok. És akkor a vendéglátó néni elkapta a karomat, félrehívott és megmondta, hogy most már fejezd be a hisztit, örülj, hogy ilyen jó helyre kerültél, mert bezzeg, ha intézetben lennél, akkor nem lennél ilyen jó helyen.”

Itt érdemes megjegyezni, hogy a családon belül elutasítással találkozó interjúalanyaink között volt az a személy is, aki előtt az örökbefogadás tényét eltitkolták. Elmondása szerint szüleinek halála után a rokonságban többen úgy kezelték, mintha egy idegen lett volna. „*Mikor anyum meghalt, akkor azt mondták, hogy idegené lesz minden, hogy én örököltem*”.

Az örökbefogadottakkal szembeni elutasítás elsődleges helyszínei az oktatási és nevelési intézmények voltak. Óvodai tapasztalatait így írta le az egyik interjúalanyunk:

„Az óvodában találkoztam először a háromféle hozzáállással. Az egyik a kishattyú. Neked ne járjon a szád, meg lelelenc meg mit tudom én. Volt egy olyan sztori, ami nagyon sokáig megmaradt, hogy megettek velem uzsonnára valami olyan szendvicset, amit én nem szerettem. Ahogy megettem, azzal a lendülettel ki is hánytam. És hatalmas pofont kaptam az óvónénitől, mert, hogy egy kis lelelenc, örülj, hogy ilyet is kapsz, mert különben élhetnél kenyéren meg vízen, meg nem tudom. A másik hozzáállás az volt ez a jaj, szegénykém, édes kis árva cuncika-muncika, édes kis tündérke. Egyébként, ha választanom kell, hogy melyiket utáltam jobban, akkor ezt utáltam jobban. Általában ezt a sajnálkozást soha nem bírtam. És akkor volt a harmadik hozzáállás, hogy jaj, nem tudom, lesz-e ez a gyerek annyira hálás (megjegyzés: az örökbefogadó édesanyának), mint amennyi mindent maga megtesz érte.”

Kirekesztéssel azonban elsősorban az iskolában találkoztak az (idősebb) interjúalanyaink. Tipikus élethelyzetnek tekinthető, hogy az osztálytársak szülei tiltása miatt nem játszhatnak az örökbefogadott gyerekekkel. A pedagógusok is kifejezték esetenként ellenérzéseiket.

„Egészen konkrétan megvan az, hogy az egyik ilyen alsós tanító néni....én valamin elkezdtem sírni. Elég bőgős gyerek voltam, tehát nekem azért az úgy ment, hogy akármin is tudtam én sírni. És akkor odaállt eléem és közölte, hogy nehogy azt hidd, hogy azért, mert te örökbefogadott vagy, meg árva voltál, meg nem tudom, micsoda, azért majd te most így más elbánásban fogsz részesülni, mint ahogy egyébként kéne, és ugyanúgy megkapod a hármast, ahogy megkaphatod. Voltak ilyenek. És akkor a legdurvább az meg az volt, amikor anyák napja, azt hiszem, anyák napja volt, és akkor ez az anya csak egy van, József Attila Mama című versével kellett akkor már foglalkozni. És akkor a magyartanár úgy szegezte nekem a kérdést, hogy a mai napig megvan az a riadalom bennem, hogy most mi van? Mi van? Tehát nem is tudja az ember, hogy anya csak egy van, ugye Kovács? Magának erről mi a véleménye?

Összefoglalva tehát elmondható, hogy a fiatalabb örökbefogadottak nem találkoztak elutasítással családjukban és az oktatási, nevelési intézményekben. Vélhetően ez azt mutatja, hogy az örökbefogadás társadalmi elfogadottsága nőtt. Az idősebb és vidéken élő örökbefogadottakról ez nem mondható el; esetükben tipikusnak mondható a kirekesztés élménye. Fontos hangsúlyoznunk, hogy ezekkel a tapasztalatokkal jellemzően az 1960-as, 1970-es években szembesültek interjúalanyaink.

Nincs információnk arról, hogy az örökbefogadás hatással lett volna a gyermekek későbbi munkavégzésére, karrierjére. A személyiség kialakulásában azonban szerepet játszhatott ez a háttér. Volt, aki úgy gondolta: nyitottabbá, érzékenyebbé vált a történetek hatására. Másvalaki azt tapasztalta, hogy (a nem örökbefogadottakhoz képest) nehezebben éli meg mások elvesztését.

5.3. Kapcsolat a vér szerinti családdal

A beszélgetések során újra és újra visszatért a vér szerinti szülőkkel való kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás kérdésköre. Interjúalanyaink jellemzően a kamaszkori identitáskeresés időszakában

szembesültek a származásukkal kapcsolatos dilemmákkal. Az egyik interjúalanyunk így fogalmazta meg az őt foglalkoztató kérdéseket.

„Tudni akartam a származásom [...] Én nem haragudtam a szülőanyámra. [...] Nekem volt egy pár évem ezt teljesen helyre rakni, és mivel ugye teljesen minden ellenállás megszűnt bennem és én nem ítékeztem. Tudni akartam, hogy mi a döntés oka. Biztos voltam benne, hogy egy ilyen döntést egy anya fájdalommal hoz meg. Velem azt senki nem tudja elhíttetni, hogy csak úgy ott hagyok egy gyereket a kórházban és tök jól vagyok. Szerettem volna megérteni őt. Szerettem volna találkozni családtagokkal. Nagyon erősen benne van az, hogy én szerettem volna kapcsolatot tartani, ha a másik fél nyitott rá. Illetve eleve nagyon kíváncsi természetű vagyok, úgy éreztem, hogy nem bírok úgy meghalni, hogy ezeket ne tudjam.”

Az örökbefogadó szülők reakciója ekkor kétféle volt. Volt, aki minden lehetséges információt megadott gyermekének és támogatta azt, hogy felkeresse vér szerinti szüleit. Többen jelezték ugyanakkor, hogy érzékeltek félelmet és elutasítást is. Az egyik interjúalanyunk szerint például *”volt anyuékban egy erős féltés, hogy ne nyomozzak. Mert tudták, hogy ugye egy szegény családból jövök és nagyon jó módban éltünk és szerintem a társadalmi különbség miatt is anyuék féltettek. Anyu mindig azt mondta, hogy ne kutassam a múltat, mert olyat találok, amit én nem szívesen vennék tudomásul.”* Más valaki arra hívta fel a figyelmet, hogy ennek a félelemnek a leküzdése kulcsfontosságú, mivel az örökbefogadott gyermekek számára (is) nagy terhet jelent. E szerint a beszélgetőtársunk szerint:

„Az én anyukám rettegése is megvan nekem, és borzasztó nagy teher egy gyereknek, hogy jaj, mert ha betölti a 16-ot, akkor biztos keresni fogja az anyját. Meg biztos az jár az eszébe, ha bármi konfliktus van, hogy akkor biztos összehasonlítgat, és akkor majd menni akar.[...] De ez nem, ez nem így van. Legalábbis én azt gondolom, hogy ha a családban tényleg nincs valami nagyon nagy defekt, akkor ez úgy van, hogy az ember, én például 18 évesen sokkal inkább el voltam foglalva a pályaválasztással, meg a nem tudom, az akkor aktuális diszkóval, mint azzal, hogy én most itt lótsak-fussak egy idegen nő után.”

Interjúalanyaink többsége az interjú elkészítésének időpontjában már ismerte vér szerinti szüleit, rokonságát, vagy legalábbis kísérletet tett a kapcsolatfelvételre. A kapcsolatfelvételt a gyámhivatal adatszolgáltatása, a szociális média és (egy esetben) egy TV-műsor segítette. Jellemzőnek mondható, hogy a sikeres kapcsolatfelvételt követően maga a kapcsolattartás már nem tekinthető intenzívnek; évente néhányszor keresik egymást és beszélnek egymással az érintettek.

Itt érdemes még megjegyezni, hogy interjúalanyaink jellemzően nincsenek kapcsolatban más örökbefogadottakkal. Ez alól kivételt képeznek azok, akik valamilyen civil szervezetnek vagy a TEGYESZ-nek a munkáját támogatják terápiás, önismereti és önsegítő csoportokban való részvételükkel.

6. A vér szerinti anyák tapasztalatai

Hat életadó anyával készítettünk interjút, akik mindannyian újszülött gyermekük nyílt örökbefogadásához járultak hozzá ugyanazon a közvetítő szervezeten keresztül. Titkosan örökbeadó vér szerinti anyát nem sikerült elérnünk. Az interjúalanyok egyike az örökbeadás kiskorú volt, az interjú idején 21 éves, a többi beszélgetőpartner 30-35 év közötti. Az örökbeadások 2018-2022. között történtek. Az interjúban leginkább arra voltunk kíváncsiak, mi az, ami miatt anyák az örökbeadás mellett döntöttek, ezt hogyan élték meg és milyen tapasztalatokat szereztek az örökbeadási rendszer működéséről.

6.1. Az örökbeadás előtti időszak, az örökbeadás oka

Az életadó anyákkal készített interjúk elején kérdéseinkkel az anyák szocio-ökonómiai státuszát vizsgáltuk. Ennek érdekében az anyát jelenlegi életkörülményeiről, lakhatásáról, munkájáról, a jelenlegi családjának összetételéről kérdeztük. Egy következő kérdésblokkban arra voltunk kíváncsiak, hogy beszélgetőpartnerünk hogyan élt az örökbeadást megelőző időszakban, ez a történeti elem elvezetett az örökbeadás okához. Az interjúban körvonalazódik, hogy az örökbeadás oka az anyák hátrányos helyzete, vagyis az, hogy szociális és anyagi körülményeik miatt nem merik vállalni a gyermek felnevelését. Az alábbi fejezetben részletezzük, hogy a hátrányos helyzetben belül milyen életkörülmények, élethelyzetek és ezekből fakadó félelmek előzték meg azt, hogy az életadó anya az örökbeadás mellett döntött.

Hátrányos helyzet

A történetek közös jellemzője, hogy interjúalanyaink fiatalkori és aktuális életkörülményeire a hátrányos helyzet jellemző. A rossz lakhatási körülmények, a családtagok alkoholizmusa és ebből fakadó agressziója, az alacsony iskolai végzettség és a munkanélküliség együtt vannak jelen a legtöbb életútban. Több esetben megjelenik, hogy az örökbeadás előtt az interjúalany férjével és gyermekeivel az egyik fél szülőjének házában élt szűkös körülmények között, hiányosan közművesített, kis alapterületű ingatlanban.

„Anyukámmal, nagypámmal, nagymamámmal, hát szinte az egész családommal, unokabátyám is lakott ott, nagybátyám, sokan laktunk egy kis parasztházban. És hiába volt kétszobás a lakás, egy szobában voltunk mindannyian, mert egy szobát tudtak csak fűteni. És ráadásul az áramot is kikapcsolták, nem volt áram.”

„(...) anya nevel minket úgymond egyedül, két gyereket. Most egy babát nem tudtunk amúgy se hova rakni, mert szűkösön vagyunk mi is.”

A történetekben visszatérő elem, hogy az interjúalanyok gyermekkorában családtagjaik függőségük vagy agresszív viselkedésük miatt nem voltak alkalmasak arra, hogy támogató otthont teremtsenek. Az egyik esetben az interjúalany azért költözött el otthonról és hagyta abba a tanulmányait, mert nem bírta elviselni az otthoni légkört. A rossz viszonyokra utal, hogy évekkal később az anya meggyilkolta azt, akire az interjúalany apaként tekintett.

„Édesanyám 8 éves korom óta megnyomorította az életemet. Őneki az alkohol fontosabb volt, mint a családja (...) Ezért is menekültem 16 évesen el otthonról. Otthagytam az iskolát, elmentem egy egyéves suliba, kirúgattam magam az iskolából. (...) édesanyám nagyon alkoholista volt. Még most is az, de most a börtönbüntetését tölti, ha minden igaz. Emberölésért. Leszúrta, (...) akire apaként tekintettem.”

A kiskorúként örökbeadó anyát kivéve, az összes interjúalanyunk több vér szerinti gyermeke született az örökbefogadást megelőzően, akik közül többen állami gondozásban nevelkedtek. Több esetben kerül említésre, hogy a sok generációs háztartásban a rokonok veszélyeztetették a gyermekek nevelkedését, ezért kerültek kiemelésre. Az alábbi történetben megjelenik, hogy az interjúalany a szülei bízta gyermekeit a munkaideje alatt, akik nem gondoskodtak megfelelően a gyermekről. A szülők életmódja nem követi a lakóközösség normáit, ezért a szomszédok hatósági bejelentést tettek. Az interjúalany szerint a szülőknek ez a viselkedése közrejátszott abban, hogy gyermekeit kiemelték a családból.

„Mert én hiába jártam el dolgozni négy műszakba, három műszakba, ugye volt olyan, hogy nem tudtam én vinni a gyerekeket iskolába, óvodába, hanem a szüleim vitték. És mindig az volt az első útjuk reggel, hogy elmennek otthonról, kocsma, be az óvodába, iskolába, leteszik a gyerekeket, hazafele be kocsma és ki tudja, hogy meddig voltak a kocsmában. Mert volt olyan, hogy ott állandóan balhéztak, volt olyan, hogy mikor hazamentem, azzal fogadtak, hogy a szomszéd ezért nem nagyon tudott aludni, mert hogy állandó a veszekedés, a vita, a hangoskodás. A szomszédok is jelentették többször is (a gyermekvédelemnek- szerz.), ezért, ugye hát a gyerekeknek a biztonságát nézték, a védelmüket. Meg hogy hát nem volt áram a házban és ezért.”

Az alábbi történetben az anya leírja, hogy a gyermekek azért kerültek kiemelésre, mert sem a saját, sem a hozzátartozóinak az életkörülményeit nem találták alkalmasnak a gyereknevelésre.

„I: Miért szabta meg a gyámhivatal azt, hogy nevelőszülőkhöz kerüljenek a gyerekek?

V: Hát a körülmény végett ott is, ugye mert elmondták annak idején páromnak, hogy változtasson a lakhelyen, menjen el dolgozni, nem ment el dolgozni, nem lett másik lakhely. Nagyanyámékhöz meg már nem engedték, mert ugye sok ember volt ott alkohol-befolyásos. Anyám és nagybátyám is állandóan ittak és oda meg nem is engedték volna.”

A legtöbb interjúalany életútjára jellemző, hogy a családi ház elhagyása után is szegénységben élt, lakhatási, anyagi és párkapcsolati helyzete nem stabilizálódott, ez közvetetten hozzájárult az örökbeadáshoz. Az alábbi történetben az interjúalany elmondja, hogy a gyermekeit azért emelték ki, mert az akkori párjáról kiderült, hogy körözés alatt áll.

Mert ugyebár a volt párom (...) kiderült róla, hogy egy körözött bűnöző. És ezért vitték el a gyermekeimet. (...) Én akkor tudtam meg, mikor ugyebár eladták ott a fejük felől az albérletet. Egy sátorban voltunk egy pár napot gyerekekkel, ott a rendőri igazoltatásba futottunk, amire nem volt eddig példa, a rendőrök igazoltattak, és akkor derült ki, hogy az úriembert körözik, és nem is az a személy, akinek kiadta magát.”

Az egyik interjúalany az egy éve megismert partnerével kamionban lakott, egy másik beszélgetőpartner hajléktalanszállón élt, egy további interjúalany a partnere házában lakott, de tervezte elhagyni a férfit. Két vér szerinti szülő esetében stabil lakhatásról beszélhetünk, legalább 5 éve tartó párkapcsolatban, a legfiatalabb anya a szüleivel élt.

Az örökbeadásnak több esetben az volt az oka, hogy az anya az újabb gyermek vállalásával el akarta kerülni, hogy (1) a korábban született gyermekei kiemelésre kerüljenek, vagy (2) csökkenjen az esély gyermekei hazagondozására. A következő esetben az anyának két gyermeke él állami gondozásban, és kilátásban van, hogy visszakerülnek hozzá. Az asszony párja kórházba került, ez veszélyeztette a megélhetésüket. A harmadik gyermeket azért adták örökbe, mert gondozása veszélyeztette az anya munkavállalását, ami pedig a többi gyermek hazagondozását akadályozta volna.

„(...)a születése előtt nem sokkal, októberben döntöttünk, hogy nyílt örökbeadás lesz. Mert hogyha bármi történne vele (a párommal), akkor két gyerek mellől még el tudok menni dolgozni, és tudom nevelni a másik kettőt. Viszont a pici, ha marad, akkor mind a hármat elvinnék, végleg.”

Az örökbeadás melletti motiváció az is, hogy a megszületendő gyermek később ne kerüljön kiemelésre.

„Utána végül mégis csak erre jutottam, hogy azért jó döntést hoztunk, hogy jobb így. Tényleg, hogyha hazahoztam volna őt, akkor utána jött volna a gyámügy és kiemelte volna a családból és akkor utána tényleg egy olyan helyre vitték volna, el, ahol nem tudnék róla semmit és akkor nem is tudnám, hogy hogy bánnak velem, hogy szeretik-e vagy nem szeretik.”

A legtöbb interjúalany képesítést nem igénylő munkát végzett, a legtöbb esetben teljes munkaidőben. A munkakörök között szerepel: közterület vagy közintézmény takarítása, konyhai kisegítő, gyári munka, egy esetben az interjúalany képesítéssel rendelkezik, szakácsként dolgozik. Több interjúban is előkerült, hogy az asszonynak választania kellett a munkavállalással biztosítható megélhetés és a gyermek nevelése között.

„Egyik az, hogy mindig olyan munkákat találtam vagy kaptam, ami nem jó, nem az, hogy nem jól megfizethető, mert ugye család mellett nyolc órában nem dolgozhattam, csak 4 órában meg 6 órában. Nehéz is volt úgy találni munkát, hogy én is hordjam a gyerekeket az iskolába, óvodába meg a kicsit bölcsibe, meg én menjek értük is.”

A kiskorúként örökbe adó anya részben a terhesség okozta nehéz élethelyzete miatt nem fejezte be középfokú tanulmányait.

„Az iskolát azt otthagytam, érettségit azt otthagytam (...) ideiglenesen egy étteremben dolgozok konyhai kisegítőként (...) Hát valamilyen szinten megviselt az is, hogy örökbe adtam a kisfiamat, meg az is, hogy rengeteg volt a hiányzásom, és nem engedtek volna tovább.”

Az örökbeadás egy további okára világít rá az a történet, melyben az interjúalany erőszak áldozataként esik teherbe, nem volt elég pénze az abortuszra, ezért adta örökbe a gyereket.

Az örökbeadás alternatívájaként került említésre az ideiglenes hatályú elhelyezés és az abortusz. Az egyik anya elmondta, hogy azért döntött az örökbeadás mellett, mert krízis helyzetében nem volt lehetősége átlátni egyéb lehetőségeit. Az anya az ideiglenes hatályú elhelyezést választotta volna, ha érti a rendszer működését (ld. A tájékozódás lehetőségei című rész). Egy másik történetben az anya nem akart élni az ideiglenes nevelőszülői elhelyezéssel, mert úgy látja, hogy a gyermeknek nem kedveznek az átmeneti gondozási helyek (ld. „Küzdelem az érzelmekkel: döntés és elengedés” című rész)

Az abortusz három esetben merült fel és eltérő okok miatt nem valósult meg. Az egyik esetben (1) a terhes nő nem tudta biztosítani az abortusz árát, (2) a terhes nő tartózkodási helye, vagyis az anyaotthon vallásos elvek miatt nem támogatta az abortuszt, (3) a nő későn ismerte fel a terhességet.

Párkapcsolati nehézségek

Két interjúalany számolt be több éves, stabil párkapcsolatról, ezekben az esetekben a pár közösen hozta meg a döntést az örökbeadásról. Az egyik történetben a pár szerette volna felnevelni a gyermeket, de a férfinak életveszélyes betegsége alakult ki, az anya egyedüli keresőként nem vállalta a harmadik gyermek nevelését. Az elbeszélésben megjelenik, hogy a nő egyedül, azaz a partner családi részvétele nélkül nem tudta összeegyeztetni kereső és gondozói tevékenységeit.

„Vese leállása volt, és kapott egy szívinfarktust, itt bent a kórházban, és nem kecsegtettek túl jóval a kórházban. Azt mondták, hogy nem biztos, hogy kijön a kórházból (...) döntöttünk, hogy nyílt örökbeadás lesz. Ővele történne valami, és nem tudnék biztos jövőt nyújtani nekik.”

A fenti történet kivételével a vér szerinti apa nem volt jelen a gyermek fogantatása utáni

időszakban, ezzel anyagilag, fizikailag és lelkileg is nehéz helyzetbe került a terhes nő. Az alábbi interjúrészletben a vér szerinti apa a terhesség miatt megszakította a nővel a kapcsolatot. Az anyának el kellett költöznie a férfi gyereknevelésre alkalmas lakásából, így a terhesség idején a nő egy közművek nélküli, illegális, városszéli faházban lakott.

„Hát, ugye az a helyzet, hogy aki a vér szerinti apja ennek a gyereknek, úgy mondhatom, hogy az szúrt ki velem ennyire, mert ő neki lett volna rá lehetősége, hogy helyet adjon a gyereknek, csak sajnos, mikor megtudta, hogy terhes vagyok, még engem is kirakott a házból (...) elköltöztem egyből, mert ő, szerezte nekem azt az úgymond, itt (...) úgy mondják, hogy feltört lakást, azt a faházat (...) Hát nem volt a faházban semmi, szinte olyan volt, mintha kint lettem volna az utcán.”

Egy másik esetben a kiskorú anya azért esett teherbe, mert alkalmi partnere félrevezette őt azzal, hogy azt állította, védekezik, de a valóságban ezt nem tette meg. Emiatt a lány nem tartotta érdemesnek alkalmi partnerét arra, hogy megossza vele a terhesség tényét. A lány új párjának a családja támogató volt a terhességgel kapcsolatban, de a lány párja önérzeti okokból végül nem vállalta a gyermeket.

„Nem, nem azért nem mondtam el, hanem azért nem mondtam el neki, mert vele nem éreztem úgy, hogy tudnia kellene róla. Hazudott és átvert meg valamilyen szinten ki is használt (...) Ez is feljött úgymond idézőjeles opciónak, de ő nem szerette volna (...) Hát azt mondta, hogy szereti a babákat ő is, de ő nem tudná felnevelni a más gyerekét.”

6.2. Tapasztalatok az örökbeadás folyamatáról

Az életadó anyákkal készült interjúkban vizsgáltuk azt, hogy az örökbeadó anyáknak milyen kérdései vagy nehézségei merültek fel az örökbefogadási folyamat során, és kikhez fordulhattak ezekben az esetekben. A kérdéskörrel az a célunk, hogy rálátást nyerjünk arra a szakemberi vagy informális közege, akik az anyák látókörébe kerültek. További célunk volt megfigyelni a rendszer működésének erősségeit vagy hiányosságait.

A tájékozódás lehetőségei

Interjúalanyaink a nem kívánt terhességükkel kapcsolatos kérdéseikről védőnőnél, nőgyógyásznál, a gyermekvédelem hivatalos szerveinél³³ tájékoztak és ezek a szereplők javasolták az örökbefogadás közvetítését végző közhasznú szervezetet (alapítványt) megoldásként. A válsághelyzetben lévő várandós anyák számára nem volt világos, hogy milyen lehetőségeik vannak a nem kívánt terhességgel kapcsolatban, nem látták át az örökbefogadás rendszerét. A segítő szakemberektől (védőnő, nőgyógyász, hivatali dolgozó) csak egy alapítvány elérhetőségét kapták meg.

Az alábbi példában megjelenik, hogy az interjúalanyunk homályos képe volt az örökbefogadást közvetítő szervezet működéséről, valamint sokáig nem volt tisztában a nyílt és titkos örökbeadás közötti különbséggel. Az örökbeadás után felismerte, hogy ha értette volna az örökbeadás rendszerét, akkor ideiglenes hatályú elhelyezéshez folyamodott volna. Az interjúalany elmondta, hogy a krízis okozta lelkiállapota miatt nem tudott alaposan tájékozódni a lehetőségeiről.

„Hogyha tudtam volna, ugye későn szóltak, hogy milyen az eljárás, mert ha tudtam volna, akkor inkább úgy döntöttem volna, hogy akkor kerüljön inkább nevelőszülőkhöz és akkor meg lett volna az esélye, hogy láthassam (...) mivel hogy nem voltam képben azokkal a szavakkal, amit nekem elmondtak, így nem is tudtam tájékozódni (...) már eleve azt nem értettem, hogy nyílt örökbefogadás

vagy zárt. De utána mikor felkerültem X településre, ott mondták, hogy a nyílt örökbefogadás az az, hogy kapod róla a fényképet, minden évben ugye kapok róla fényképet. A zárt örökbefogadás meg az, mikor nem tudsz róla semmit, ott végleg bezáródott a kapu, magyarán mondván.”

I: (...) miért nem inkább a nevelőszülőket választotta ebben az esetben?

V: Fogalmam sincs, akkor tényleg kétségbe voltam esve, hogy mi lesz.”

A következő interjúrészletben látható, hogy a bürokrácia, az egészségügy és a közvetítő közhasznú szervezet akadózó működése hogyan nehezítette a gyermekéről lemondani kívánó terhes nő helyzetét. Az interjúalany betegségbiztosításhoz szeretett volna jutni, de mivel nem volt lakcíme, hajléktalanná nyilváníttatná magát. Két hónap várakozás és idegeskedés után érte el, hogy az alapítvány szállására utazhasson és megkaphassa a megfelelő orvosi ellátást.

„És ugye úgy tudtam elintézni, hogy na, érvényesíttetni a TAJ számomat, hogy el kellett mennem az X utcába, hogy hajléktalanná nyilváníttassam magam (...) Jó, mondták, hogy akkor 30 nap múlva érvényes lesz a TAJ szám meg minden és eljött az idő, hogy na, 30 nap letelt (...) És akkor mondja az orvos, hogy nem tud megvizsgálni, ha csak nem fizetek (...) Én ott olyan sírógörcsöt kaptam, hogy fogtam magam és kijöttem. Állítólag nem érvényes a számom (...) És kellett egy-két hét, mire kiderült, hogy elcsúszott az adminisztráció. És akkor ráadásul még a két ultrahangról is lekéstem, ami fontos lett volna, és utólagosan lettek a vizsgálatok megcsinálva (...) És amikor odatelefonáltam, hogy készen vannak a papírok, akkor meg már azt mondták, hogy egy kicsit türelmet kérünk, mert épp a krízislakásban egy fertőzés elleni tisztítást kellett csinálni. Majdnem egy hónapig és amikor eljött a pillanat, hogy visszaszóltak, hogy na, akkor lehet jönni.”

A fent említett szereplőkön kívül nem történik utalás egyéb segítő személyre vagy szolgáltatásra. Az egyik esetben az interjúalany örökbefogadás után az alapítványtól kért elérhetőséget pszichológushoz, de az alapítvány vezetője nem tudott szakembert ajánlani.

„Hát próbálkoztam így utána, már az örökbeadás után is próbáltam hívni azt az A-t, mert azt mondta nekem, hogy bármikor hívhatom, hogy bármikor fordulhatok hozzá kérdésekkel, vagy bármivel. És akkor utána meg volt, hogy párszor felhívtam, megcsörgettem, hogy lenne-e egy pszichológus, akihez el tudnék menni, aki segítene abban, hogy még jobban fel tudjam dolgozni a történeteket. Hát mondta, hogy fog érdeklődni, de nem tudott ajánlani és akkor így ennyiben maradtunk.

I.: Akkor azóta nem is ment el, nem is tudott elmenni egy segítőhöz, pszichológushoz?

V.: Sajnos nem és közbejött nekem már a munka is, úgyszólván nem.”

Az alapítványi munka megítélésének kritériumai

Ahogy korábban említettük, az életadó anyák elérésének nehézsége miatt, egy civil szervezeten keresztül értük el az összes interjú partnerünket, így mindegyiküknek ugyan arról a szervezetről volt tapasztalata. Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy mely kritériumok azok, amelyek az örökbeadó számára fontosak az alapítványi munka megítéléséhez.

A fent említett nehézségek ellenére az összes interjúalany elégedett volt az alapítvány közvetítői munkájával, az elégedettség okaiként a következőket említették:

- a szervezet bánásmódja, segítőkészsége az egészségügyi vizsgálatok során, a szervezésben és az utazásban,
- ítékezés nélküli segítségnyújtás,
- az alapítvány gyors reakciója az anya élethelyzetére,
- gyorsaság a megfelelő örökbefogadó megtalálásában.

„És jó döntés volt, mert aztán megismertem az A-t, az X alapítványnak a vezetőjét, kezdtem megnyugodni (...) Volt olyan, hogy ők vittek vizsgálatra, ők szervezték nekem a vizsgálatot, mert én onnan jártam Y településre az orvosomhoz, mert hogy itt volt az orvosom.”

„Tényleg nem volt olyan az egyesületnél, hogyha ilyen döntést voltál kénytelen hozni akkor, leócsárolják az embert, vagy bármi. Tényleg, hogy nagyon pozitívak voltak.”

„Nem tudom, hogy kellene-e rajta esetleg fejleszteni, mert én teljesen meg vagyok elégedve az egészszel (...) Hát hogy gyorsan tudtak segíteni nekem, gyorsan tudtak keresni nekem szülőket. Egyből fel tudtam őket keresni.”

Az egyik interjúban ugyanakkor megjelenik, hogy az örökbefogadás folyamata és az örökbefogadó szülők ismeretlensége félelemmel töltötte el a vér szerinti anyát. A találkozás az anyának és az örökbefogadónak is feszült helyzet volt, egyik fél sem tudott feloldódni. Az anya végül szimpatikusnak találta a párt.

„Féltem is a találkozótól, amikor ott volt, szülinapkor eljöttek (...) Mert nem tudtam, hogy hogy működik, mert én életemben most voltam elsőnek ilyen helyzetben. Tényleg nem tudtam, hogy miről szól az, hogy örökbeadás meg hogy mi. Meg hogy hogy lesz ez, a szülők milyen lesznek (...) És én nem mertem szólani se, csak ültem a padon, potyogtak a könnyeim, főleg, amikor megérkeztek a szülők. Az A és B beszéltek helyettem elsőnek, a szülők is alig mertek megszólalni elsőnek (...) Hát, hogy na, mondtam, hogy igen, őket szeretném, mert nagyon szimpatikusak és ahogy rövid ideig beszélgettünk, még sírva is, de beszéltem, megértettek meg minden.”

Az interjúalanyok minden esetben pozitívan számoltak be az örökbefogadás nyílt formájáról. Legnagyobb előnyeként említették, hogy biztosak lehetnek abban, hogy jó körülmények közé kerül a gyermekük és figyelemmel kísérhetik fejlődését, mivel időközönként fotót és információt kapnak róla az alapítvány közvetítésében. Az egyik interjúalany kiemeli, hogy a gyermek fejlődésének figyelemmel kísérése a gyermektől elválás szomorúságát is elviselhetőbbé teszi.

„Nehéz lesz és fájni fog, de biztos lehet benne mindenki, hogy ha a nyílt örökbefogadást választják, akkor tudni fogják, hogy minden rendben a gyerekekkel és nyugodjanak meg.”

„Nyílt örökbeadásunk történt, ismerjük a szülőket és akkor így kapcsolatot is tudunk velük teremteni, úgyhogy egy kicsit mi is időközönként kapunk információkat, híreket. De mindent csak az egyesületen keresztül.”

6.3. Örökbeadás után

A fejezetben azt mutatjuk be, hogy hogyan élte meg a vér szerinti anya az örökbeadás utáni időszakot, és hogyan viszonyul az emberi környezete a döntéséhez. Az első alfejezetben látható a döntéssel küszködő anyák érzelmi leterheltsége, majd pedig az, ahogyan a környezetük elítélően viszonyul gyermekük örökbeadásához. A fejezet végén az anyák jövőterveit ismertetjük.

Küzdelem az érzelmekkel: döntés és elengedés

A gyermekét örökbe adó nő vívódását mutatja az a két eset, melyben a vér szerinti anya közvetlenül a szülés előtt vagy után szeretne volna visszavonni örökbeadásról szóló döntését. Az alábbi történetben az anya közvetlenül a szülés előtt próbált az örökbeadástól eltérő megoldást találni gyermeke gondozására. A nő anyaothonoknál keresett lakhatási lehetőséget, de férőhelyhiány miatt, úgy látta, nincs más lehetősége, mint kitartani az örökbeadás mellett.

„Ahogy egyre növekedett a pocakomban a kisbaba, a végére egyre jobban éreztem a kötődést, kezdtem érezni magamban a kötődést, hogy na, hátha mégis. Filóztam azon is, hogy visszamegyek és akkor megbeszéljük, hogy na, hát hogy mégis így együtt. Vagy próbálok jelentkezni anyaothonokba meg minden, fel is vették az adatokat meg minden, de mondták, hogy sajnos arra az időre, amire én ki voltam írva, biztos, hogy nem lesz üresedés (...) A végén már igen, ingadoztam, de utána, amikor már ott éreztem azt, hogy nincs semmi remény, sehol semmi visszajelzés, így azért mondtam az A-nak, hogy keressetek szülőt.”

Az alábbi történetben az anya erőszak áldozata volt, ezért nem szeretne volna megtartani a gyermeket, a szülés után azonban vissza akarta vonni a hozzájárulását az örökbefogadáshoz. Az anya a kórházban úgy értesült, hogy már nevelőszülőknél van a gyermek, és csak akkor kaphatja vissza, ha megfelelő körülményeket tud biztosítani neki. Mivel az anya nem akarta, hogy a kisfiúnak az elhelyezése és gondozása bizonytalan legyen, beleegyezett az örökbeadásba. Ebben az esetben felmerül, hogy az anya nem látta át teljesen az örökbefogadás rendszerét, nem tájékoztatták őt világosan a nevelőszülőnél lévő gyerekével kapcsolatos lehetőségeiről.

„Én elmondtam az őszintét, és ők ajánlották fel, hogyha nem akarom, akkor van ilyen lehetőség, hogy örökbeadni olyan anyukáknak, akiknek sajnos nem lehet kisbabájuk. Belementem, (...) mert én annyira nem akartam a gyereket (...) És akkor, megláttam a kisfiút, már onnantól belém szálltak az anyai ösztönök. Már onnantól sírtam, nagyon akartam a kisfiút. Nagyon-nagyon (...) Aztán jött a szülő, hogy odaadom-e, mondtam, hogy nem, meggondoltam (...) B néni (alapítvány vezetője) azt akkor ő mondta, hogy nem kötelező, azt mondta, ahogy én érzem, de aztán mondta, illetve kiderült, hogy nevelőszülőkhöz vitték a gyereket, én nem kaphatom meg. Max. 2-3 év múlva, hogyha lesz munkám, meg házam, de az se biztos. Én gondolkoztam (...) Én itt nem szenvedtetem a kisfiút, hogy dobálják nevelőszülőről nevelőszülőre, meg hogy ne legyen biztos háttere, élete, jövője.”

Az összes történetben megjelenik a gyermek örökbeadása utáni szomorúság, önvád és negatív önértékelés. Az anyák azzal próbálták feloldani az érzést, hogy jó döntést hoztak anyaként, mert olyan helyre került a gyermekük, amit ők maguk nem tudtak volna biztosítani, és hogy olyan nevelheti, akinek nem lehet gyermeke. Ezek ellenére látható, ahogyan a gyermek elvesztése miatti fájdalmat ezek a gondolatok nem oldják fel, de segítik az elfogadást.

„Hát igazából nagyon rossz volt. Letörtem. Egyszer jó kedvem volt, egyszer rossz, mindig sírtam, esténként nem sok mindent tudtam aludni. Csak sírtam (...) Utána végül mégis csak erre jutottam, hogy azért jó döntést hoztunk, hogy jobb így.”

„Hát megviseltem, szomorúan és büntudatom van. De hát mindig azzal vigasztalom magamat a mai napig, hogy tudom, hogy így jobb neki. Hát, azért mert elbuktam, mint anya.”

(...) Próbálok magamat vigasztalni meg a barátaim is meg a barátnőim is így próbálnak fejbe kólintani, hogy ez nincs így, igenis jó anya vagyok, hogy így döntöttem. Csak akkor is más, hogy ha a gyerekekről van szó.”

„Igaz, hogy az utolsó két napom az úgy telt, hogy reggeltől estig csak sírtam. De tudtam jól, hogy jó dolgot cselekszek, mert egy olyan édesanyán segíték, akinek nem lehet gyermeke.”

A környezet megítélése

Az interjúk alapján az körvonalazódik, hogy a legtöbb interjúalany - bizonytalan anyagi és lakhatási körülmények között, a vér szerinti apa nélkül - egyedül élte meg a terhesség és örökbeadás időszakait. Az alapítvány az egyetlen szereplő, akit segítségként említettek. Egy történetben szerepelt egy odaadó barátnő, a kiskorú lány esetében az anya és egy ismerős merültek fel támogató szereplőként. Az örökbeadás időszakának magányos megélésnek egyik oka, (ahogyan korábban említettük) hogy az interjúk többségében az interjúalany gyermekkori családjával rossz vagy bántalmazó volt a viszonya továbbá, hogy ítélező hozzáállást tapasztaltak vagy feltételeztek a család részéről.

Az alábbi interjúrészletben az életadó anya utal arra, hogy környezete megvetően viszonyul hozzá, amiért több gyereke van, és közülük sokat kiemelték. Az interjúalany rámutatott, hogy ez az elítélő hozzáállás nincs tekintettel arra, hogy a partnerei bántalmazták őt, és hogy az egyik gyermeke megerőszkolás miatt fogant.

„Mert lenéznek, még azt se mondtam meg, hogy hány gyerekem van. Itt tagadom, mert nagyon lenézik az ilyen embereket. Hiába mondanám el az igazat, amiről a szekrényemben van a papír, hogy engem ütött-vágott a párom, nem fogadta el a gyerekeimet, ezért emelték ki. A kicsi meg erőszakkal volt, de lezárták az ügyet, mert ismeretlen tettes, és akkor most hiába mondom, hogy nem volt hova vinnem, nem értik meg.”

Az alábbi elbeszélésben látható, hogy az apa nem akart a gyermek nevelésében részt venni, ugyanakkor a férfi és a családja elítélte a nő döntését. A történetben megjelenik, hogy az anya nem szívesen beszél az örökbeadásról.

„Nem, családtagokkal nem tartom a kapcsolatot. Hát ugye az apuka meg természetesen, meg az ő anyukája, testvére tudja, hogy örökbeadtam a babát (...) Nem örülnek neki, más választás nem volt, mert hogy a fiú nem állt ki mellettem. (...) Bent, ahol lakom, ott csak a szocmunkás tudja, hogy miért jelentkeztem oda, senki másnak nem mondtam el. Nem adom ki magamból, a munkahelyemen se.”

Az egyik történetben az látható, hogy az örökbeadó anya döntését nehezen értik meg a kiskorú gyermekei. Az anya a közvetítő alapítvány dolgozóinak segítségét kérte, akik segítettek a gyermekeknek megérteniük és elfogadniuk anyjuk helyzetét.

„Egy ideig nem is akartak velem szóba állni, nagyon rossz volt, nehezen dolgozták fel és hogy a két nagy találkozott az A-val meg a B-vel, mert én vittem le őket személyesen találkozóra, hogy beszéljenek, hogy ők jobban el tudják nekik mondani, hogy miért döntöttem így, meg miért is volt fontos ez, hogy ez megtörténjen. Így már fel tudták dolgozni és megértették.”

A történetek alapján elmondható, hogy az interjúkban megszólaló örökbeadó anyákat elítélte a környezete, azonban az is körvonalazódik, hogy sok esetben nem csak az örökbeadás az ítélezés alapja. Nehéz szétválasztani, hogy mi a pontos oka a közösség negatív hozzáállásának: a nem kívánt terhesség, a gyermekek kiemelésének a veszélye vagy az örökbeadás melletti döntés.

Jövőtervek

Az életadó anyák jövőtervei között nem szerepelt, hogy örökbeadott gyermekükkel szorosabb kapcsolatban szerettek volna maradni. A tervek a szakellátásban élő gyermekeik hazagondozására és életkörülményeik javítására vonatkoztak. A kiskorúként szülő lány folytatni szeretné a terhesség és az örökbeadás nehéz élethelyzete miatt abbahagyott iskolát. Két interjúalany fő célja az állami gondoskodásban lévő gyermekeik visszavétele, számukra megfelelő körülményeket biztosítani. Egyikőjük jelenleg hajléktalanszállón él, de pontos terve van arra, hogy hogyan tudná ezt megvalósítani. A másik interjúalany már nagyon közel áll ahhoz, hogy gyermekei hazagondozása megvalósuljon.

„V: Már ugye azon vagyok, hogy tudjak félretenni is, mert ahol lakom, (...) ott van ilyen külön szocmunkás, aki foglalkozik ilyen hölgyekkel, többel. Segít munkát keresni, papírokat intézni, hivatalosokat meg mindent. És ugye hát meg most már rendesen olyan munkám van, ami 100 fölött fizet és tudok félretenni, most fogom majd elkezdni a takarékoskodást. Meg hogy na, kértem a segítséget, hogy lakást pályázzak.

I: Milyen lakásba szeretnél menni? Vagy mire lakásra van lehetőséged?

V: Hát, ahol a négy lány meg én elférünk.”

„Most azért küzdök, hogy a gyermekeimet visszaszerezsem (...) Már csak a környezettanulmány ugyebár, amivel teljesen meg van elégedve a családsegítő is, a gyámhivatal. A gyámmal is tartom rendesen a kapcsolatot, úgyhogy semmi akadálya nincsen. Már csak még ugyebár a jogi procedúrák, amiken át kell esni.”

7. Társadalmi megítélés

A szakemberekkel készült interjúkból kiderül, hogy éles a különbség az örökbeadás és az örökbefogadás társadalmi megítélése között. Az örökbefogadás megítélése egyre pozitívabb, egyre kevesebb titok övezi, mivel az abban érintettek egyre nyíltabban kommunikálnak életükről. Ezúton láthatóbbá válnak az örökbefogadásban érintettek élethelyzetei, alaptalan félelmek és tévképzetek szűnnek meg. A tanfolyamon bátorítják az örökbe fogadni szándékozókat, hogy nyíltan beszéljenek az örökbefogadásról gyermeküknek és a környezetüknek. Annak ellenére, hogy az örökbefogadás egyre elfogadottabb, az örökbefogadó szülők még mindig találkoznak ellenséges megjegyzésekkel, például olyanokkal, amelyek megkérdőjelezik a nem vér szerinti gyermek családba illeszthetőségét. Az örökbefogadás elfogadottsága ellenére még mindig az jellemző, hogy főleg az érintettek tájékozottak a témában, szélesebb körben gyakori az ismerethiány.

Az örökbe fogadni szándékozó interjúalanyok a legtöbb esetben arról számoltak be, hogy közeli és távoli hozzátartozókkal és környezetükkel szívesen megosztják örökbefogadási terveiket és ezekben az esetekben támogató fogadtatással találkoznak. Néhány esetben fordult elő, hogy a családtagok vagy a környezet kétkedve vagy ellenségesen viszonyult az örökbefogadásra jelentkezők szándékához. Ezekben az esetekben a vér szerinti kapcsolat hiányának negatív következményei, vagy a helyzet ismeretlenségéből fakadó félelmek fogalmazódnak meg.

„Ilyeneket kaptam meg többször több kollégától, hogy ő nem lenne képes soha más gyereket szeretni.”

Tanulmányunk „A felnőtt örökbefogadottak tapasztalatai” című fejezetében beszámoltunk arról, hogy a kutatás időpontjában már felnőtt és idősebb örökbefogadottak gyermekkorukban esetenként

szembesültek elutasítással és kirekesztéssel. Erre a közvetlen családi és baráti közösségben kevésbé, a nevelést és gondozást biztosító intézményekben inkább sor kerülhetett. A társadalmi megítélés változására következtethetünk, hogy ilyen tapasztalatokról az örökbefogadó szülők csak elvétve számoltak be.

A roma háttér szempontjából kikötéssel élő örökbefogadók úgy nyilatkoztak, hogy a családjukban és közösségükben élők örömmel fogadták az örökbefogadott gyermek családba érkezését, a gyermekkel szembeni elutasítással nem találkoztak. Megállapítható, hogy ezekben az esetekben az örökbefogadás okán nem volt jellemző a negatív társadalmi megítélés.

„Nagyon jól, tehát mindenki tényleg pozitívan állt hozzá. Mi ezt így el is mondtuk már mikor jelentkeztünk. Munkahelyeinken is elmondtuk, barátoknak is, rokonoknak. Úgyhogy mindenki tudta, és akkor mindig érdeklődtek.”

A roma gyermeket örökbefogadó szülők többsége nem találkozott elutasítással, ugyanakkor néhányan szembesültek roma-ellenes attitűdökkel. Az egyik szülő megszakította a kapcsolatot egy közeli rokonával, mivel *„meggyőződésük volt, hogy úgy mond előbb-utóbb ki fog jönni a vérük, és hogy nem fogjuk tudni őket beilleszteni a családba, mert gondok lesznek velük később. És ezt a gyerekeknek is hangoztatták, úgyhogy úgy döntöttünk, hogy akkor fejezzük be.”* Érdemes hangsúlyozni, hogy ebben az esetben nem csak a roma háttérrel, hanem az örökbefogadással kapcsolatos ellenérzések is szerepet játszottak a konfliktus kialakulásában. Egy másik interjúalanyunk közeli barátjával való beszélgetés során szembesült ugyancsak azzal a feltételezéssel, hogy *„felnőtt korára kijön belőle majd a génje és lop, csal, hazudik”*. Egy harmadik örökbefogadó szülő azzal szembesült, hogy örökbefogadott gyermekének barátja fogalmaz meg (a használt fogalmak pontos jelentésének ismerete nélkül) roma-ellenes kijelentéseket. A leírás szerint

„A kis barátnőjével ugráltak hátul, és akkor a kis barátnője mondta, hogy hát barna bőröd, igen, igen, mert én cigány vagyok. Mire a kislány, hogy hát, de a cigányok azok bunkók. Jó, és ugráltak tovább. És akkor tök jól eljátszottak, elment a kislány, és akkor utólag mondja, hogy hát anya, hogy ezt mondta a barátnőm.”

Mindezek alapján arra következtethetünk, hogy a hétköznapi élethelyzetek során az érintettek szembesülhetnek a nem roma társadalom tagjainak rasszizmusával. Ezek a megnyilvánulások azonban inkább általános előítéletet tükröznek és jellemzően nem konkrétan az örökbefogadott roma gyermekekre és családjára irányulnak. Több beszámoló szerint a roma-ellenes véleményt megfogalmazók zavarba jönnek és elszégyellik magukat akkor, amikor szembesülnek azzal: az általuk negatívan jellemzett roma etnikum egyik tagja (azaz az örökbefogadott gyermek) a közvetlen családhoz, baráti társasághoz vagy közösséghez tartozó személy. Mindezzel együtt fontos kérdésnek bizonyult, hogy ezekre a helyzetekre hogyan tudják felkészíteni a szülők örökbefogadott gyermeküket és hogyan dolgozzák fel az esetleges sérelmeket.

Az örökbefogadás egyre előnyösebb társadalmi megítéléshez nagy valószínűséggel az örökbefogadással kapcsolatos nyílt kommunikáció is hozzájárul. Tapasztalatunk szerint ez a nyíltság az örökbefogadott gyermekekkel szemben már általánosnak mondható; az általunk felkeresett örökbefogadó szülők ugyanis követik a szakemberek javaslatát és elmondják gyermekeiknek, hogy örökbefogadottak. Az egészen fiatal gyermekek ugyan még nem értik meg pontosan az örökbefogadás szó jelentését, hátterét és folyamatát. Azonban az örökbefogadó szülők még az ilyen fiatal gyermekekkel is megosztják előtörténetüket. Interjúalanyaink szerint a fejlődő és egyre idősebb

gyermekük ugyanis az idő múlásával egyre több kérdést tesznek fel az örökbefogadásról. Így a kezdeti egyszerű (esetleg jelentéssel sem igazán bíró) történet egyre inkább részletgazdag lesz és egyre inkább jelentéssel bír számukra. Ez a fajta nyílt kommunikáció ahhoz járul hozzá, hogy az örökbefogadó szülők és gyermekeik között kialakult bizalmi kapcsolat hosszú távon is megmaradjon.

„Most már lassan eljutunk arra a szintre is, hogy 'nem az én hasamban jöttél ki', hanem 'vér szerinti anya', 'szülőanya', és ezeknek a szavaknak a megtalálása. De az ő irányába én akkor beszélek főként ezekről, hogyha mondjuk olyan három-négy havonta előveszem ezeket a könyveket, meg hogyha benne valami felmerült. Tehát nem úgy van, hogy én minden este leülök vele és elmondom neki, hogy örökbefogadtott.”

A családon kívüli személyek informálása kapcsán általános stratégiaként azonosítható, hogy „*akik jó viszonyban vannak velünk, azok mind tudják*”. Más valaki ezt úgy fogalmazta meg, hogy „*nyilván nem kötöm mindenki orrára, hogy hahó, nézzétek ez a gyerek, akit mi örökbe fogadtunk. De a meghatározott emberekkel megosztjuk*.” Megint más erről így nyilatkozott: „*Ha feltűnik, akkor nyilván nem titkolom, mert nem hazudok, ez az igazság, tehát ebből főzünk, ebből megyünk előre, ez van, nem titkolózunk erről. Olyannak nem mondom, aki a szájára venné.*”

Annak ellenére, hogy az örökbefogadó szülők és az örökbefogadott gyermekek is egyre elfogadóbb megítéléssel találkozhatnak, a szakértők szerint az óvodákban, iskolákban dolgozó pedagógusok sokszor nem felkészültek az örökbefogadott gyermek gondozására, nevelésére. A pedagógusoknak sok esetben nincs lehetősége figyelmet és időt fordítani az örökbefogadott gyermek speciális viselkedési mintázataira, sem arra, hogy a szülő felé megfelelő módon kommunikálják a gyermekkel kapcsolatos nehézségeket. Ha a pedagógus az örökbefogadott gyermek speciális helyzetét figyelembe véve ad visszajelzést, az a szülőt is segíti abban, hogy a gyermeke számára közvetíteni tudja az iskolai elvárásokat. Az egyik szakember szerint a pedagógusképzésnek tartalmaznia kellene az örökbefogadott gyermekek nevelésének témakörét.

„Mert egyrészt a pedagógusok teljesen nincsenek tisztában az örökbefogadott, illetve a nevelt gyerek kérdésével, összemosák a kettőt, másrészt ezeknek a gyerekeknek a magatartása problémásabb, és néha vannak pedagógusok, akik nem veszik a fáradságot, hogy ezeket a gyerekeket másképp kezeljék. Szóval a gyerekekkel kapcsolatban a szülők kapnak olyan visszajelzést, ami a szülőknek nem esik jól és kapcsolatban vannak az örökbefogadottságukkal is, kicsit kategorizálják őket.”

Interjúalanyaink beszámolója alapján elmondható, hogy az óvodákban többnyire pozitívan fogadták az örökbefogadott gyermekeket. Volt, ahol „*a dada az a nyakamba borult, úgy örült, az óvónők is jól vették, nem volt vele probléma*.” Összesen egy olyan örökbefogadó szülővel készült interjú, aki gyermeke beilleszkedési nehézségei miatt konfliktusba került az óvodában dolgozókkal. Ez az interjúalanyunk így számolt be tapasztalatairól:

„Agresszív volt a gyerek, nem tudta az érzelmeit rendesen kontrollálni. (Megjegyzés: az óvónő) Behívatott minket és szabályosan megfenyegetett, hogy feljelent minket. Én meg csak ültem ott és köpni-nyelni nem tudtam. Szó szerint idézem, azt mondta, hogy nem tudja, hogy mi folyik otthon. Hát a csapból a víz. Mégis mi folya? Mert agresszív a gyerek. Hát én első ijedtemben elszaladtam a pszichológushoz, aki a gyermekotthonnál van. [...] És akkor mondta az a pszichológus, hogy a gyerek teljesen rendben van. Az óvónő már más kérdés.”

Mind ezek alapján arra következtethetünk, hogy esetenként az örökbefogadást, az örökbefogadott gyermekek háttérét és speciális nehézségeit nem ismerő óvónők foglalkoznak az érintett gyermekekkel.

A fenti példát leszámítva a többi interjúalanyunk – ide értve a roma gyermekeket nevelő örökbefogadó szülőket is – nem számolt be arról, hogy az óvodában bármilyen hátrányt szenvedett volna gyermekük.

Interjúalanyaink között (a gyermekek életkora miatt) még kevesen voltak, akik iskolai tapasztalatokról be tudnának számolni. Emiatt ezt a témakört ebben a fejezetben nem tárgyaljuk (de máshol, így a „Felnőtt örökbefogadottak tapasztalatai” című fejezetben részletesebben körbejártuk).

A szakemberek rámutattak arra a jelenségre, hogy az örökbefogadás egyre előnyösebb megítélésével szemben az örökbeadást továbbra is stigmatizáló, áldozathibáztató megítélés jellemzi. Amíg az örökbefogadót játékos segítőként értelmezik, addig az örökbeadót felelőtlen szülőként ítélik el. Az örökbeadó és örökbefogadó szülő között hatalmas a státuskülönbség. Az egyik szakértő megközelítésében a társadalom azzal empatizál, akinek nem lehet gyermeke, vagyis az örökbefogadó szülővel. A nehéz szociális helyzete miatt az örökbeadást választó vagy erre kényszerülő anya felé nem alakul ki empátia, az apa szerepe pedig láthatatlan marad. Nem elterjedt nézet, hogy az örökbeadás a gyermekről való gondoskodásnak egy formája.

„Az örökbefogadókat játékos lélekként aposztrofálják, az anyákat meg úgy kezelik, mintha gyerekgyilkos anyák lennének. Főleg kis településen, akiről kiderül, hogy örökbeadott, társadalmi megvetésben részesül. Sokat kell dolgozni azon, hogy aki vállalja azt, hogy belenéz egy örökbefogadó házaspár szemébe, aki képes a gyámhivatali eljárásban részt venni, az szeretne a gyerekéről gondoskodni. Ezt a társadalom nem érti, bántások érik őket.”

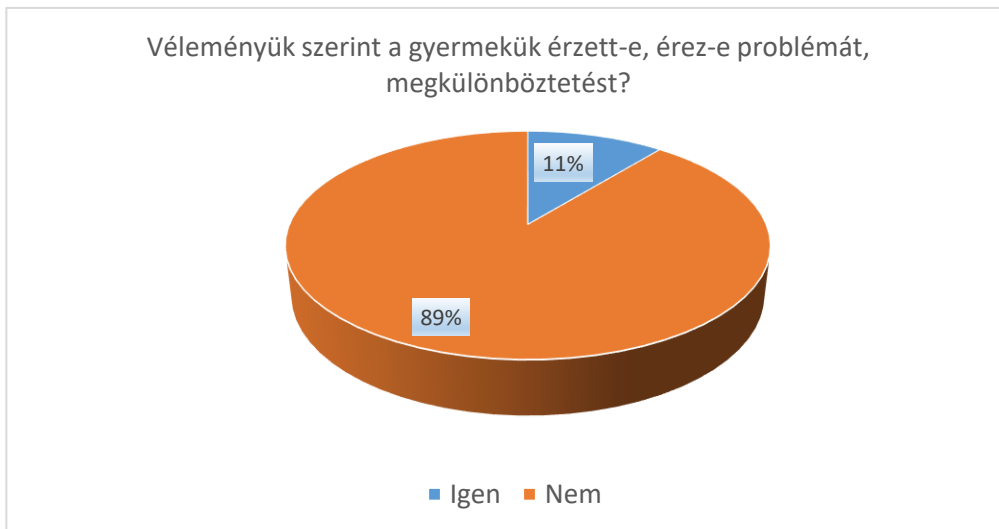
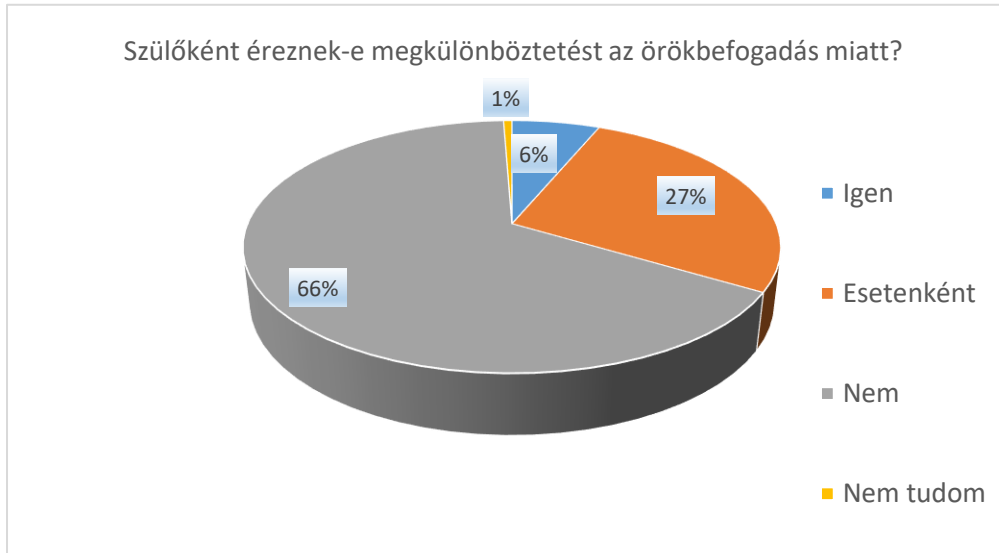
A szakemberek meglátásával összhangban állnak a vér szerinti anyák történetei. Ahogyan azt a „Vér szerinti anyák tapasztalatai” c. fejezetben megállapítottuk, az interjúban megszólaló örökbeadó anyákat elítélte a közösség, amiben éltek. Sok esetben nem csak az örökbeadás az ítékezés alapja, nehéz szétválasztani, hogy mi a pontos oka a közösség negatív hozzáállásának: a nem kívánt terhesség, a gyermekek kiemelésének a veszélye, vagy az örökbeadás melletti döntés. A szakértőkkel és a vér szerinti anyákkal készült interjúk arra is rámutatnak, hogy az örökbeadás, mint gondoskodás belátását nehezíti, hogy sok esetben az örökbeadás nem a szülő döntése, hanem a gyermekvédelmi rendszeré. Az esetek többségében az örökbeadó anyák kiszolgáltatott helyzetben lévő nők, akiknek cselekvési és döntési lehetőségeit családjuk korlátozza. Vannak esetek, amikor a család elfordul a várandós nőtől, emiatt szükséges örökbe adnia a gyermekét, más esetekben a várandós nő az örökbeadás mellett dönt, de a családtagok nyomására vonja vissza az örökbeadási szándékát. Az örökbeadással kapcsolatos előítéletek miatt a vér szerinti anya egyedül marad a krízisében, az élethelyzetét eltitkolja, így izolálódik a környezetétől. A folyamat az örökbeadás tabusítását eredményezi.

Kérdőíves kutatásunk cáfolja az örökbefogadás tabu-jellegét: majdnem minden örökbefogadó szülő tájékoztatta tágabb családját és baráti körét arról, hogy gyermeküket örökbe fogadták. Az örökbefogadás miatt kétharmaduk szülőként egyáltalán nem érez semmilyen megkülönböztetést, valamivel több, mint egynegyedük alkalmanként érez ilyen attitűdöket a külvilág felől. A szülők megítélése szerint a gyermekek sem szembesülnek negatív megkülönböztetéssel örökbefogadotti státuszuk miatt (90% nyilatkozott így).

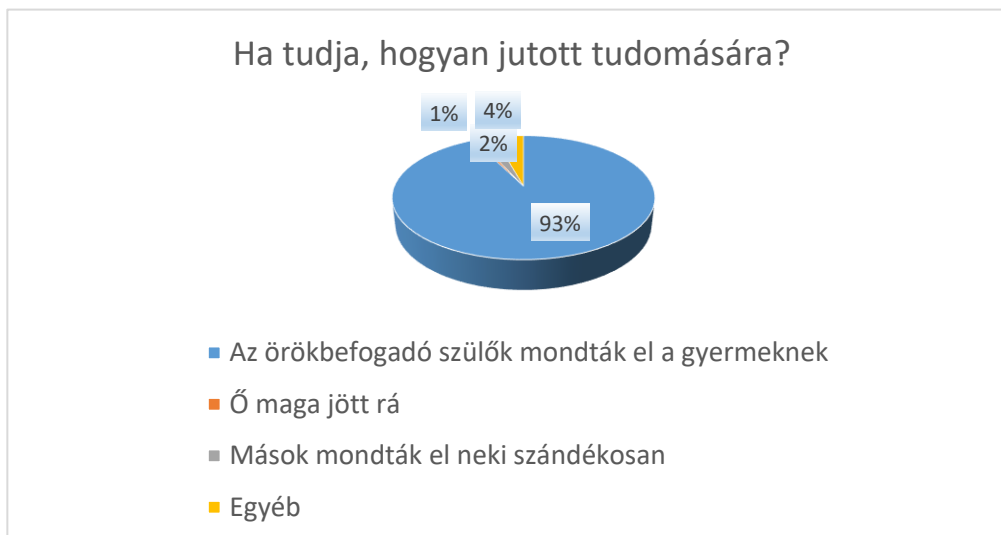
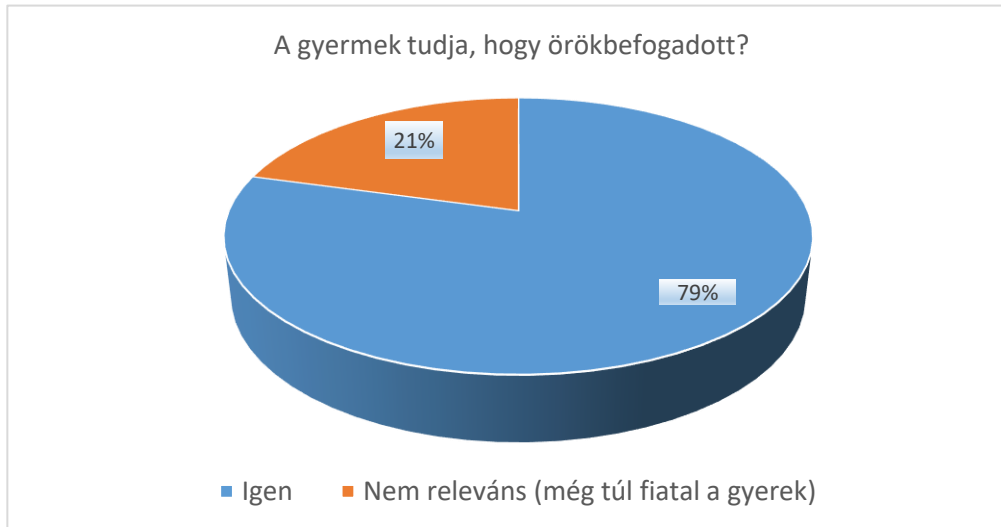

Informálták-e az örökbefogadásról:

	A tágabb családjukat		A szűkebb baráti körüket	
	Említések száma	%	Említések száma	%
Igen	155	98,1	154	98,1
Nem	3	1,9	3	1,9
Total	158	100	157	100

Az érintett gyerekek túlnyomó része tisztában van azzal, hogy örökbefogadott, mivel a szülők beszélnek velük erről.

A vér szerinti anyákkal, felnőtt örökbefogadottakkal, örökbefogadó szülővel, szakemberekkel készült interjúk valamint örökbefogadó szülővel készült nem reprezentatív kérdőív alapján elmondható, hogy az örökbefogadás társadalmi megítélése attól függ, hogy az örökbefogadás háromszögének (vér szerinti szülő – gyermek – örökbefogadó szülő) melyik szereplője szempontjából vizsgáljuk a kérdést. Az örökbefogadó szülőket és az örökbefogadott gyermekeket tekintve az utóbbi kb. húsz évben javuló tendencia jellemző hazánkban, melyben csökken az örökbefogadás tabu jellege, valamint az örökbefogadó szülők iránt (az örökbefogadók részéről nem elvárt) elismerés fogalmazódik meg áldozatkészségük miatt. Az örökbefogadás háromszögében a vér szerinti szülő megítélése ezzel éles ellentétben áll, döntése miatt szülői és emberi kvalitásai is megkérdőjeleződnek. A vér szerinti anyákkal készült interjúk alapján az is elmondható, hogy amellett, hogy az örökbefogadás témájában laikusok elítélik döntésüket, sok esetben az örökbefogadásban és örökbefogadókban érintett hivatalos, bürokratikus, szociális ellátást nyújtó szereplők, rendszerek sem segítik őket, ezzel fenntartva és újratermelve deprivált helyzetüket.

8. Javaslatok

Az interjúk és kérdőívek eredményei alapján az alábbi javaslatok fogalmazhatók meg az örökbefogadás folyamatában érintett szakemberek és intézmények számára.

Az örökbefogadásra való felkészítés, az örökbefogadói tanfolyam, a nevelőszülői hálózat és az utánkövetés témakörét érintő javaslatok

- Ingyenes terápia lehetővé tétele az örökbe fogadni szándékozók számára, veszteségeik feldolgozása, örökbe fogadó szülői motiváció, szerep tisztázása és önismeretük fejlesztése érdekében.
- Az örökbe fogadni szándékozók és örökbefogadó szülők információkkal, szolgáltatásokkal, szakemberek elérésének lehetőségével való támogatása az örökbefogadás folyamatának három kiemelt időszakában: a várakozási időszak alatt, rögtön az örökbefogadást követően, valamint az örökbefogadást követő évtizedekben, jellemzően az örökbefogadott gyermek serdülőkorában.
- A várakozási időszak alatt intenzívebb kommunikáció az örökbefogadást elősegítő szervezet, területi gyermekvédelmi szakszolgálat részéről. Gyakoribb kapcsolattartása az örökbe fogadni szándékozók, visszajelzés az örökbe fogadni szándékozók örökbefogadási esélyeiről. A folyamattal kapcsolatos transzparencia erősítése. Önsegítő, érintett támogató csoportok szervezése, ahol az örökbefogadásra várakozó szülők tudnak találkozni egymással.
- Az örökbefogadói tanfolyam kötelezővé tétele, melyet örökbe fogadni szándékozók, örökbefogadó szülők és szakemberek is támogatnak, ugyanakkor az örökbe fogadni szándékozók körében kötelezőség nélkül is népszerű az örökbefogadói tanfolyam elvégzése.
- A nevelőszülők segítése abban, hogy a gondozásukban nevelkedő gyermekek megkapják a szükséges fejlesztéseket.
- A nevelőszülők leterheltségének csökkentése, a gyermekek minél jobb színvonalú ellátása érdekében a nevelőszülők háztartásaiban élő gyermekek számának a jogszabályi keretek között tartása.
- A nevelőszülők motivációinak jelentkezésükkor történő feltérképezése annak érdekében, hogy a rejtett örökbefogadás volumene csökkenjen.
- Az utánkövetés szolgáltatásának kiegészítése ingyenesen elérhető pszichológiai terápia lehetőségével.
- Az utánkövetés elérhetővé tétele akkor is, amikor az örökbefogadott gyermek már idősebb.

Javaslatok az örökbefogadás folyamatában közvetetten érintett intézményekre vonatkozóan

- A megtermékenyítési eljárások humánusabbá tétele, emberségesebb bánásmód megvalósítása, több figyelem a páciensek pszichés állapotára, veszteség feldolgozására, pszichológusi segítség lehetővé tétele.
- Az örökbefogadó szülők által könnyen hozzáférhető, a gyermek fejlesztését elősegítő intézmények, szolgáltatások, szakemberek elérhetőségének biztosítása.
- Az egészségügyi rendszer és szakembereinek felkészítése és érzékenyítése az örökbefogadás őket érintő szakaszaira.

- Támogató épített és szakmai kórházi környezet biztosítása vér szerinti anyáknak és örökbefogadó szülőknek.
- Az egészségügyi adatbiztonság nagyobb mértékű betartása.
- Biztosítani az örökbefogadó szülők számára, hogy hozzáférhessenek az örökbefogadott gyermek korábbi egészségügyi adataihoz.
- A gyermekellátó és oktatási intézmények szakembereinek érzékenyítése és felkészítése az örökbefogadott gyermek gondozására, oktatására és szüleivel való együttműködésre.

A vér szerinti szülők megsegítésével kapcsolatos javaslatok

- Az alapellátás megerősítése, a családok átmeneti otthonai férőhelyhiányának megoldása, annak érdekében, hogy a válsághelyzetben lévő várandós anyát befogadják, elősegítve, hogy az anya megtarthassa a gyermekét.
- A nyílt örökbefogadást elősegítő szervezeteknél a vér szerinti szülők számára pszichológus általi megsegítés biztosítása, kérésükre az örökbefogadást követően is.
- A hatóságok, egészségügyi, szociális intézmények, civil szereplők képessé tételére arra, hogy a válsághelyzetben lévő várandós anyának alapos tájékoztatást adjon lehetőségeiről.
- A vér szerinti anyák számára hosszabb távú, alaposabb krízisgondozás, valamint kötelező krízistanácsadás titkos örökbefogadás előtt.

Szemléletformálás

- A többségi társadalom örökbefogadással kapcsolatos attitűdformálása érdekében szemléletformáló kampányok indítása. Az örökbefogadással kapcsolatos téves információk és feltételezések tisztázása.

Nagyobb életkorú gyermekek, testvérek, egészségi problémákkal küzdő gyermekek örökbefogadását célzó javaslatok

- Speciálisan a nagyobb életkorú gyermekek, testvérek, egészségi problémákkal küzdő gyermekek örökbefogadását szorgalmazó kampányok indítása.
- Célzott kutatás és igényfelmérés azon attitűdök és támogató-segítő szolgáltatási igények és szükségletek feltárására, amelyek a nagyobb korú gyermekek, testvérek, egészségi problémákkal, fejlődési elmaradásokkal küzdő gyermekek örökbefogadására való nyitottságot és hajlandóságot ösztönöznék. Jelen kutatásunk eredménye szerint a gyermekek életkora szempontjából a 3 év feletti gyermekek örökbefogadására is jelentősen alacsony a hajlandóság, míg a 6 év feletti gyermekeket már alapvetően nem választják az örökbe fogadni szándékozók.
- Nagyobb életkorú gyermekek, testvérek, valamint egészségi problémákkal, fejlődési elmaradásokkal küzdő gyermekek örökbefogadása esetén célzott támogatási lehetőségek kialakíthatóságának vizsgálata, speciális családsegítői, pszichológusi, egyéni örökbefogadás-utánkövetési és szakmai támogatási rendszer kiépítése.

Impresszum

A kutatásban és
a tanulmány
összeállításában
közreműködtek:

Annus Gábor

Deli Judit

Ercsey-Orbán Melánia

Héra Gábor

Lukács György

Tóth Eszter

ISBN 978-615-5944-78-9

A kiadásért Bartos Andrea Katalin,
a Családbarát Magyarország Központ ügyvezetője felel.

A kötet a Családbarát ország projekt keretén belül valósult meg.

Budapest, 2024